

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Det här är en digital kopia av en bok som har bevarats i generationer på bibliotekens hyllor innan Google omsorgsfullt skannade in den. Det är en del av ett projekt för att göra all världens böcker möjliga att upptäcka på nätet.

Den har överlevt så länge att upphovsrätten har utgått och boken har blivit allmän egendom. En bok i allmän egendom är en bok som aldrig har varit belagd med upphovsrätt eller vars skyddstid har löpt ut. Huruvida en bok har blivit allmän egendom eller inte varierar från land till land. Sådana böcker är portar till det förflutna och representerar ett överflöd av historia, kultur och kunskap som många gånger är svårt att upptäcka.

Markeringar, noteringar och andra marginalanteckningar i den ursprungliga boken finns med i filen. Det är en påminnelse om bokens långa färd från förlaget till ett bibliotek och slutligen till dig.

Riktlinjer för användning

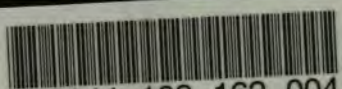
Google är stolt över att digitalisera böcker som har blivit allmän egendom i samarbete med bibliotek och göra dem tillgängliga för alla. Dessa böcker tillhör mänskligheten, och vi förvaltar bara kulturarvet. Men det här arbetet kostar mycket pengar, så för att vi ska kunna fortsätta att tillhandahålla denna resurs, har vi vidtagit åtgärder för att förhindra kommersiella företags missbruk. Vi har bland annat infört tekniska inskränkningar för automatiserade frågor.

Vi ber dig även att:

- Endast använda filerna utan ekonomisk vinning i åtanke
Vi har tagit fram Google boksökning för att det ska användas av enskilda personer, och vi vill att du använder dessa filer för enskilt, ideellt bruk.
- Avstå från automatiska frågor
Skicka inte automatiska frågor av något slag till Googles system. Om du forskar i maskinöversättning, textigenkänning eller andra områden där det är intressant att få tillgång till stora mängder text, ta då kontakt med oss. Vi ser gärna att material som är allmän egendom används för dessa syften och kan kanske hjälpa till om du har ytterligare behov.
- Bibehålla upphovsmärket
Googles "vattenstämpel" som finns i varje fil är nödvändig för att informera allmänheten om det här projektet och att hjälpa dem att hitta ytterligare material på Google boksökning. Ta inte bort den.
- Håll dig på rätt sida om lagen
Oavsett vad du gör ska du komma ihåg att du bär ansvaret för att se till att det du gör är lagligt. Förutsätt inte att en bok har blivit allmän egendom i andra länder bara för att vi tror att den har blivit det för läsare i USA. Huruvida en bok skyddas av upphovsrätt skiljer sig åt från land till land, och vi kan inte ge dig några råd om det är tillåtet att använda en viss bok på ett särskilt sätt. Förutsätt inte att en bok går att använda på vilket sätt som helst var som helst i världen bara för att den dyker upp i Google boksökning. Skadeståndet för upphovsrättsbrott kan vara mycket högt.

Om Google boksökning

Googles mål är att ordna världens information och göra den användbar och tillgänglig överallt. Google boksökning hjälper läsare att upptäcka världens böcker och författare och förläggare att nå nya målgrupper. Du kan söka igenom all text i den här boken på webben på följande länk <http://books.google.com/>

3 2044 103 162 004

66

16.3

66
16.3

HARVARD LAW SCHOOL
LIBRARY

Received APR 8 1937

(Continued)

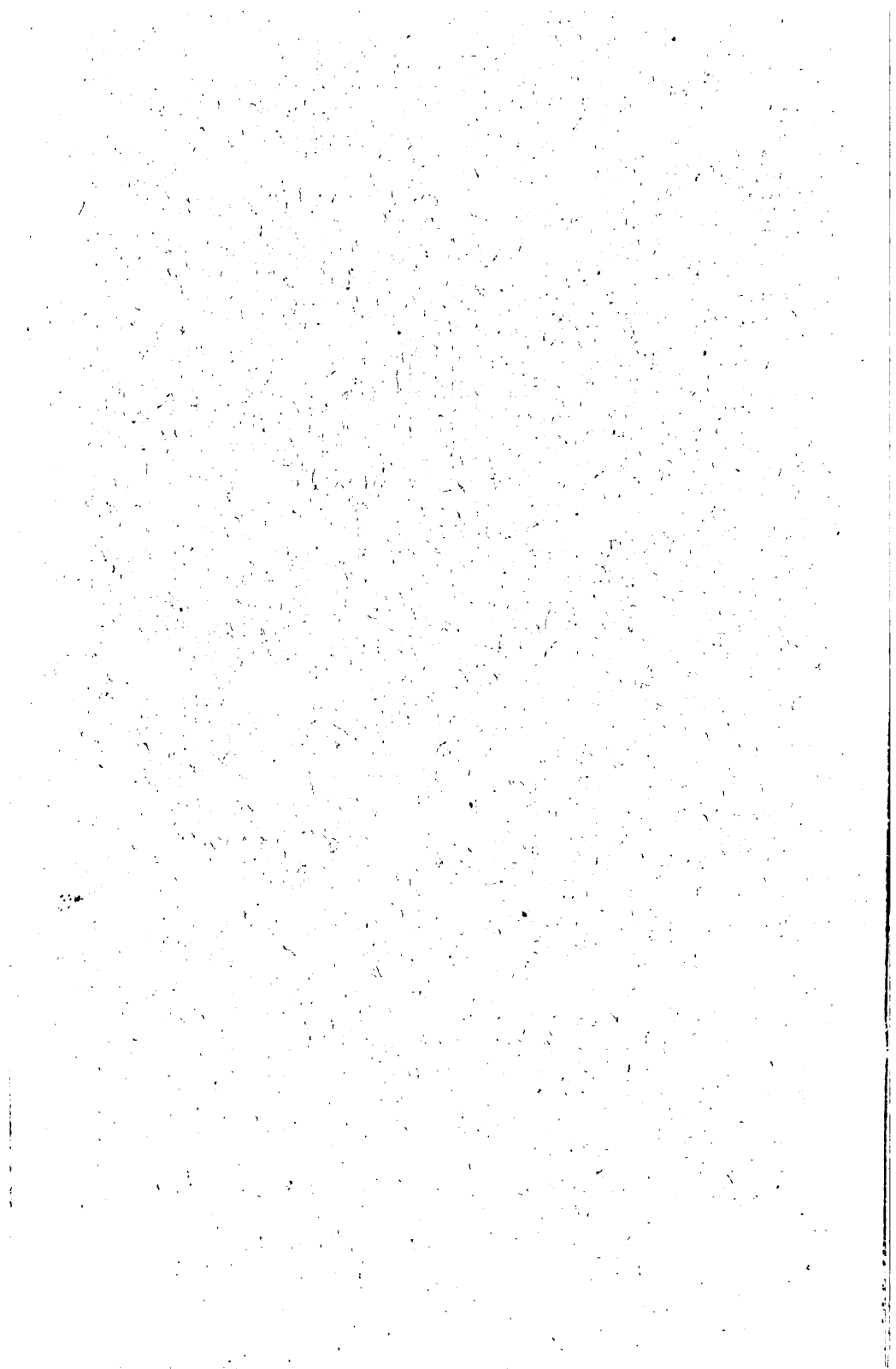
66
16.3

HARVARD LAW SCHOOL
LIBRARY

Received APR 8 1937

Continued

Till Bibliotekarien

2. 7

Filosofie Doktor Claes Amnersted.

vördnadsfullt

BIDRAG TILL KÄNNEDOMEN

OM

SVERIGES OCH NEDERLÄNDERNAS
DIPLOMATISKA FÖRBINDELSER

UNDER

KARL X GUSTAFS REGERING

AKADEMISK AFHANDLING

AF

ELLEN FRIES

UPSALA 1883.

R. ALMQVIST & J. WIKSELLS BOKTRYCKERI.

† ed
BIDRAG TILL KÄNNEDOMEN

OM

SVERIGES OCH NEDERLÄNDERNAS
DIPLOMATISKA FÖRBINDELSER

UNDER

KARL X GUSTAFS REGERING

AKADEMISK AFHANDLING

SOM MED TILLSTÅND AF
VIDTBERÖMDA FILOS. FAKULTETEN I UPSALA
FÖR FILOSOFISKA GRADENS VINNANDE
TILL OFFENTLIG GRANSKNING FRAMSTÄLLES

AF

ELLEN FRIES

FILOSOFIE LICENTIAT AF STOCKHOLMS NATION

Å MINDRE GUSTAVIANSKA LÄROSALEN
LÖRDAGEN DEN 26 MAJ 1883
P. V. T. F. M.

UPSALA 1883.

R. ALMQVIST & J. WIKSELL'S BOKTRYCKERI.

APR 8 1937

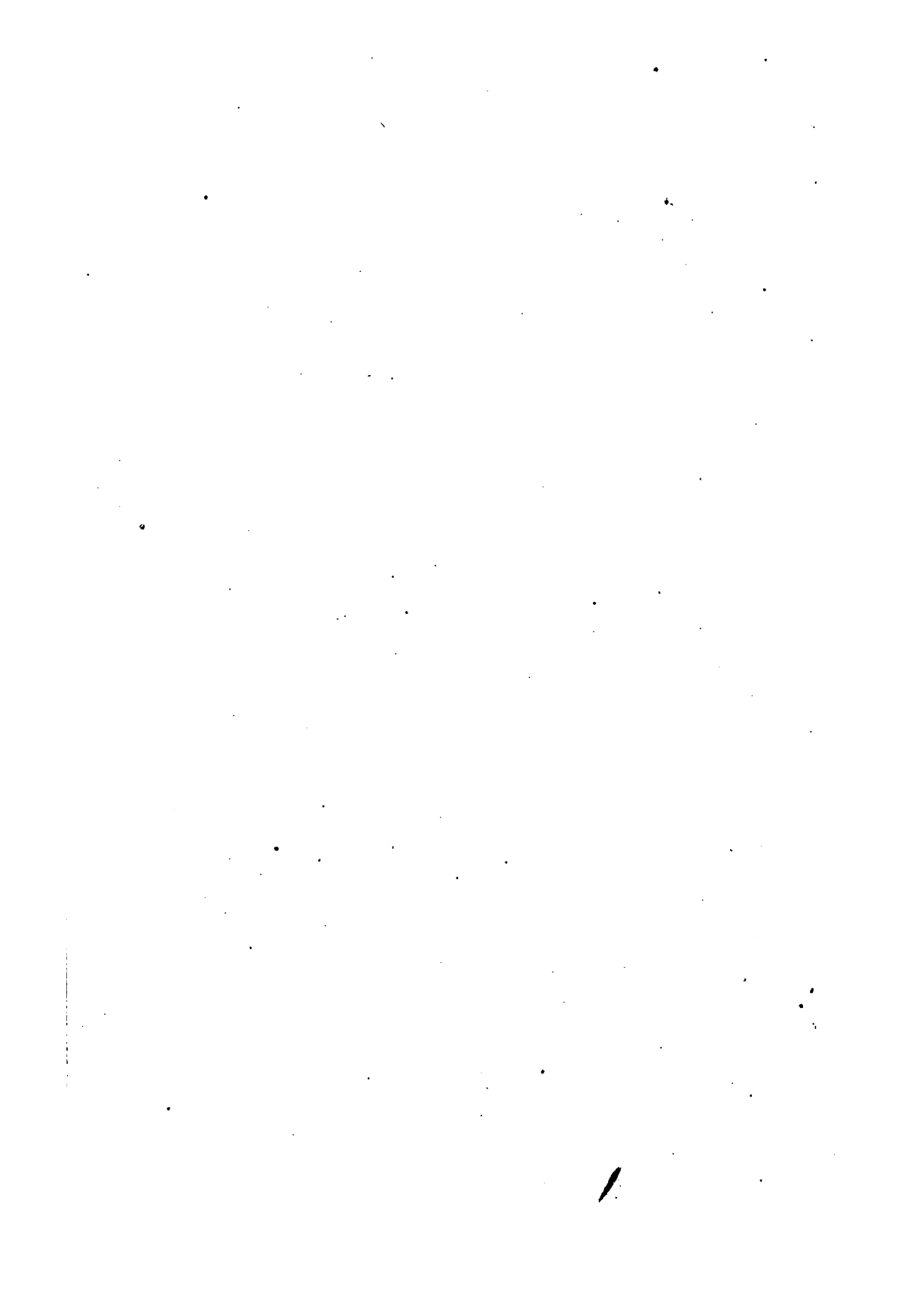
4/8/37

Innehåll.

	Sid.
<i>Inledning:</i> Öfversiktlig framställning af Sveriges och Nederländernas diplomatiska förbindelser emellan 1525—1654.	1.
I. Åtgärder vidtagna af Generalstaterna för att upprätthålla handelns frihet på Östersjön från våren 1654 till våren 1656, samt Karl Gustafs åtgärder för att för sig vinna Generalstaterna under samma tid.	20.
II. Underhandlingarne i Elbing sommaren 1656. Afslutande af Elbingertraktaten i sept. 1656. . . .	42.
III. Underhandlingarne angående Elbingertraktatens ratifikation, hösten 1656	56.
IV. Harald Appelboom, Sveriges resident i Haag under Karl Gustafs regering	63.
V. Underhandlingarne, hufvudsakligen angående Elbingertraktatens ratifikation, under året 1657 och året 1658 till freden i Roskilde	69.
VI. Underhandlingar ifrån freden i Roskilde och till nederländska flottans seger öfver den svenska okt. 1658	84.
VII. Öfversiktlig framställning af Sveriges och Nederländernas förbindelser från okt. 1658 till Karl X:s död.	94.

Anmärkning.

Den nya stilen är använd, utan att densamma är angifven, vid dagteckningen af bref från Appelboom, af bref till och från de Witt, samt vid Generalstaternas resolutioner för såvidt de förekomma i noterna.

Inledning.

Då Erik XIV i början af år 1561 sände en beskickning under Claes Christerson Horn till staden Reval för att förmå denna stad att underkasta sig Sveriges rike, lades första stenen till grundläggande af ett svenskt östersjövälde. Detta är dock ej så att förstå, som om målet redan denna tid varit klart och bestämdt uppfattadt af Sveriges statsmän. Först under Gustaf Adolfs regering sträfvar Sverige medvetet efter ett »dominium maris baltici». Vid denna tid voro dock dessa planer i det närmaste sammanväfda med och beroende af de religiösa intressena, så att det är endast och allenast under Karl X Gustafs korta och lysande regering, som Sveriges yttre politik med fulla skäl kan kännetecknas såsom uteslutande riktad på att åt Sverige skaffa ett oinskränkt välde öfver Östersjön.

Sveriges utvidgningsplaner mötte redan i begynnelsen motstånd af de makter, som ägde kuster vid Östersjön eller som önskade förskaffa sig sådana på spillrorna af det ramlade ordensväldet. Ryssland, Polen, Danmark, kejsaren och flere tyska stater, alla uppträdde såsom Sveriges fiender tid efter annan och sökte efter tillfällen att motarbeta de svenska planerna och att själfva utvidga sitt inflytande vid Östersjön. Alla ledo de dock större eller mindre förluster genom de svenska vapnens framgångar och måste i högre eller lägre grad gifva vika för de svenska fordringarna. Det konsekventa genomförandet af Sveriges östersjövälde fordrade Danmarks

och Polens undergång, och Sverige var nog mäktigt efter Westfaliska freden, för att en konung med Karl X Gustafs egenskaper skulle kunna våga ett så djärft försök. Flere samverkande orsaker räddade dock dessa makters självständighet, stäckte för alltid de stolta svenska planerna och återställde jämnvikten i Norden.

En af dessa orsaker och ej den minst viktiga var det inflytande, som Nederländerna till Sveriges skada utöfvade vid de nordiska angelägenheternas afgörande. Ingen af de makter, som innehade eller innehaft kuststräckor vid Östersjön, hade nämligen större intresse af jämnviktens upprätthållande vid detta haf än den vid Nordsjön belägna nederländska republiken, vanligen under 1600-talet känd under benämningen Generalstaterna, och ingen makt hade ock med större uppmärksamhet och med större inflytande följt händelsernas utveckling i Norden, än hvad den gjort. Ingen stat kunde därför också med mera kraft och afgörande ingripa i ett ödesdigert ögonblick.

Viktiga voro de skäl, som tvungo Generalstaterna att med uppmärksamhet följa den nordiska politikens utveckling, ty frågan om östersjöväldet hade för dem ej endast den allmänna betydelse, som jämnviktens upprätthållande alltid har för en sjömakts. Generalstaterna hade ju sin handel att tacka för sina rikedomar och sin makt, och en betydlig del af denna handel gick på länderna kring Östersjön, hvilka dessutom hade en särskild betydelse för Staterna därigenom, att det var från dem, som man hemtade större delen af det för skeppsfarten nödvändiga materialet, såsom skeppstimmer, tjära och hampa¹⁾, så

¹⁾ Några siffror angående denna handel kunna vara upplysande. Franske ambassadören i Haag *Buzanval* skriver den 4 jan. 1599: Förleden vecka kommo 600 skepp från Östersjön till Amsterdam; d. 14 okt. 1601: 8000 mastträd ha anländt från Östersjön. Se *Vreede*: *Nederland en Zweden*, sid. 72. — År 1617 var det enligt holländska ständernas register 4000 holl. skepp i Östersjön, och 1634 var det 6000 därstädes. Se *Vreede*: *Inleiding tot eene Geschiedenis der nederlandsche diplomatie* II; 1, 327 och II; 2, bil. 28. — Inkomsterna af frakthandeln på Östersjön ha beräknats till 36 tunnor guld. *Groen*

att man kunde med fog, såsom en 1600-talets författare gör, kalla handeln på Östersjön »grunden och själen för hela den nederländska handeln i de öfriga delarne af världen» ¹⁾).

Enär Generalstaternas inflytande på Sveriges yttre politik har varit af en så afgörande betydelse under Karl X Gustafs regering, kan det ej vara utan intresse att följa i dess närmare detaljer de underhandlingar, som fördes emellan de bägge makterna under ofvannämde konungs regering. Dessa underhandlingar gå visserligen ofta liksom vid sidan af de stora händelserna och rörde ibland skenbart obetydliga frågor, men bakom dessa stodo alltid viktiga intressen, och slutligen; då det gälde, visade sig Generalstaterna äga makt att lägga den afgörande vikten i vågskålen — och det svenska östersjöväldet förblef en politisk dröm.

Det är en gammal sanning, som här knapt behöfver påpekas, att hvarje historisk tilldragelse får sin rätta belysning, då den betraktas i sitt historiska samman-

van Prinsterer: Handboek der Geschiedenis van het Vaderland III 366; »Omkring 2000 skepp fara af dessa länder på Östersjön, nämligen tre resor dit och tre tillbaka varandes sex resor och görandes altså tillsammans *tolf tusen* resor, hvaraf i Holland millioner människor lefva». Se Bref från Sveriges resident i Haag *H. Appelboom* d. 24 jan. 1656. R. A. — *Fridericia*: Danmarks ydre politiske historie 1635—1645; II afd. sid. 207 påpekar, att sundstullsräkenskaperna tyda på lägre siffror än de af nederl. förf. anförda. Sålunda skulle nederl. skeppen i Östersjön 1532 uppgå till 510 och 1640 till 1600. Jämförd med Vreedes siffra för 1634 visar denna sista uppgift af *Fridericia* en skilnad af 4400 skepp. Bägge stödjä sig på samtida handlingar. De vid denna tid talrika bedrägerierna vid tullvisitationerna, samt den oreda, som uppkommer genom sammanblandad beräkning af skepp och antal resor, förklara ej fullkomligt denna stora skilnad. Men upplysande är, att då enl. *Vreede* sist anf. st. 6000 nederl. skepp foro på Östersjön, uppgingo alla de öfriga nederl. skeppen till 8850.

¹⁾ *Wicquefort*: Histoire des provinces unies depuis 1648 del. II sid. 359. *Wicquefort* skref på de Witts uppdrag på fransyska en historia öfver sin tid, hvilken ånyo och fullständigt utgifvits 1861—1874.

hang såsom en följd af förut gifna orsaker. Så bilda de svensk-nederländska förbindelserna under 1500- och början af 1600-talet en sammanhängande kedja af underhandlingar, hvartill underhandlingarne under Karl X:s tid omedelbart sluta sig. Till sitt innehåll och sin betydelse framstå dessa därför tydligare, om vi kasta en blick på de föregående tidernas förbindelser.

Redan under medeltiden hade de nederländske köpmännen idkat handel i Östersjöns farvatten och där uppträdt såsom Lübeckarnes medtäflare. Det var dock först med den nya tidens början, som Sverige trädde i en mera direkt förbindelse till Nederländerna och dessa grundlade väl ej sin handel, men sitt handelsvälde på Östersjön.

Det *första* skedet af Sveriges och Nederländernas diplomatiska förbindelser kan räknas emellan de bägge förbunden af 1525 och 1614. Detta skede är i jämförelse med de följande en grundläggningens tid. Det kunde ej vara något mera, ty den europeiska politiken var ännu i många fall outvecklad och begränsad till hvarje lands grannstater. Sverige och Nederländerna voro dock bägge framåtsträfvande protestantiska makter med gemensamma handelsintressen och kunde därför ej gärna undgå att komma i beröring med hvarandra. I den gamla hansans krossande ägde de dessutom ett gemensamt mål. Sveriges beroende af Lübeck hade länge varit tryckande, det var förnedrande efter öfverenskomelsen i Strängnäs af den 10 juni 1523, då Lübeckarne lade beslag på Sveriges snart sagdt hela handel såsom belöning för den hjälp, som de lemnat under befrielsekriget. Det blef därför naturligt, att Gustaf Vasa sökte främja Nederländernas handelsintressen ¹⁾. Det var dock en politik, som fick drifvas med stor försiktighet, ty, utom att Lübeck ännu var en ganska mäktig stat, kunde svenskarne lätt, ovana som de voro vid handel

¹⁾ Gustaf I:s Registratur II del. sid. 18, 25, 43, 47 m. fl. st.

och sjöfart, blifva lika beroende af Nederländerna, som de nu voro af Lübeck. Slutligen tillkom en viktig omständighet. Kristian II uppehöll sig i Nederländerna och dref däriifrån stämplingar för att återfå sina förlorade kronor. Gustaf lyckades dock att lotsa sig igenom alla dessa svårigheter, och en handelstraktat utan någon politisk betydelse afslöts på tre år i *Lübeck* emellan nederländska och svenska utskickade den 17 augusti 1525 ¹⁾, hvarigenom åt de nederländske köpmännen tillförsäkrades fri handel på flere svenska hamnar, rätt för köpmännen af vissa nederländska provinser att erhålla, om de så önskade, svensk lots och konvoj till skydd mot sjöröfvare i den svenska skärgården m. fl. bestämmelser, egnade att värna deras handel.

Förhandlingar om förnyande och ytterligare utvidgning af detta förbund ²⁾ ägde rum under de följande åren, likväl utan att något positivt resultat erhöles. Nederländerne fordrade att blifva behandlade såsom konungens »egna undersåtar och förbundskamrater» samt att erhålla tullfrihet för vissa varor, hvilka fordringar konungen ej ville erkänna ³⁾, och en viss obestämdhet i förhållandet makterna emellan fortfor till följd häraf. Att Nederländerna genom sina utvidgade förbindelser med nordens riken förr eller senare skulle råka i strid med den makt, som förut haft nordens handel i sina händer, var lätt att förutse. Striden utkämpades under den s. k.

¹⁾ *Allen*: De tre nordiske Rigers Historie V sid. 188—191. Fördraget fins endast i sammandrag i ett bref från Gustaf I af d. 18 april 1527, tryckt i *Åkerblads* disputation 1782 samt i Gustaf I:s registratur II 262—265; på bägge ställena med orätt angifvet såsom själfva traktaten. Se *Allen* anf. st. V 358 not. 47.

²⁾ Enligt *Vreede*: Nederland en Zweden var det endast fråga om ratificering af 1525 års traktat.

³⁾ Om dessa underhandlingar, hufvudsakligen förda af Olaus Magni, se *Vreede*: Nederland en Zweden, *Allen* anf. st. V sid. 194—199; Gust. I Reg. IV sid. 428 och *Olaus Magni* minister relation, tryckt i Skand. Handl. I.

grefvefäjdén, hvilken strid, utom många andra betydelsefulla synpunkter, erbjuder den att utgöra en vändpunkt i den nordiska handelns historia. Likväl fortfor efter grefvefäjdens slut en viss osäkerhet i handelsförhållandena att råda, enär en formlig fred ej afslutits mellan nordens makter och kejsaren, Nederländernas dåvarande herskare. Ar 1544 slöts slutligen mellan Danmark och kejsaren fred i Speier, hvarigenom sundstullsförhållandena för en lång följd af år ordnades. Sverige inneslöts i freden, såvida densamma inom 6 månader ratificerades, hvilket Gustaf Vasa dock ej fann för godt att göra, då han blifvit temligen förnämt behandlad vid fördragets afslutande, så att det var först 1550, Sverige slöt fred med kejsaren ¹⁾).

Under den följande tiden antogo förhållandena i Nederländerna en så allvarlig karaktär, att man där ej gärna kunde tänka på att utvidga sina handelsförbindelser. Förtryckets dagar hade börjat för de förut så blomstrande och lyckliga Nederländerna. Nordens makter syntes ligga alt för långt från de stora strider, som utkämpades mot det habsburgska huset, för att de skulle blifva in-dragna i dessa förvecklingar. Religionens band kändes dock vid denna tid så starkt, att Wilhelm af Oranien ej tvekade att söka efter hjälp, hvarhelst den protestantiska tron bekändes. Till Johan III sändes därför en beskickning 1571 ²⁾). Men vårt land hotades vid denna tid af den katolska reaktionen, understödd af själfva konungen, som således ej kunde känna sig böjd att hjälpa förtryckta protestanter, så att beskickningen blef utan resultat. Den har dock sin märkvärdighet, i det att

¹⁾ *Altmeyer*: Histoire des relations commerciales et diplomatiques des Pays-Bas avec le Nord de l'Europe sid. 474 o. följ. och *Tegel*: Her Gustaffs Historia II 279.

²⁾ Se *Vreede* anf. st. sid. 10 och följ. I spetsen för beskickningen stod Didrik Sonay, en i det nederländska frihetskriget berömd man. Se *Motley*: History of the rise of the dutch Republic, passim.

då för första gången framhålles, att Sverige och Nederländerna ej blott äga gemensamma kommersiella utan äfven gemensamma politiska och religiösa intressen, en synpunkt som sedermera under en följd af år hålles i sikte.

Nederländerna hade under Johans tid förgäfvat begärt Sveriges hjälp. Under hertig Karls tid blef det Sverige, som gång efter annan förgäfvat sökte hjälp hos de nu genom sin nyförvärfvade frihet uppblomstrande Nederländerna. Karls politik var liksom Nederländernas protestantisk och anti-habsburgsk, likheten i intressen kunde man ej förneka, men oviljan i anledning af den förut visade likgiltigheten tillika med Sveriges stora yttre svaghet och inre partisplittring gjorde de förenade provinsernas ledande män likgiltiga för de framställningar, som upprepade gånger gjordes från Sveriges sida. Nästan hvarje år afsände Karl en beskickning till Nederländerna, men det oaktadt fick Sverige ej ens deltaga i de pågående fredsunderhandlingarna med Spanien ¹⁾.

De nederländske köpmännen voro dock ej likgiltiga för de fördelar, östersjömarknaden erbjöd. Efter befrielsekriget hade nämligen de fria provinserna utvecklat sin förut ganska, aktningssjudande handel till en förut icke anad höjd, och, såsom redan förut nämnts, af denna handel var den på Östersjön den viktigaste. Till de förenade provinserna förde denna handel rikedom och makt; till nordnorden kom med de främmande skeppen och varorna en märklig kulturströmning och en icke obetydlig invandring, som lemnat djupa spår i flere af våra sociala inrättningar, i vår konst och i vår industri. Denna nederländska kulturströmnings inverkan på vår inhemska odling är ett till största delen oskrifvet blad i vår historia och därtill ett af allra största intresse ²⁾. De di-

¹⁾ Se *Vreede* anf. st. sid. 21 och följ.

²⁾ Såsom exempel på Nederländernas inverkan på vår kultur i början af 1600-talet erinra vi om Göteborgs grundläggande, se *Odhner*: Sv. Städernas och borgerskapets hist. före 1633 sid. 70; om

plomatiska förbindelserna bilda nästan endast en utansida till denna viktiga historiska företeelse, men visa sig dock alltid såsom en säker mätare af den större eller mindre lifligheten i förbindelserna länderna emellan.

Den tilltagande östersjöhandeln måste dock förr eller senare framkalla förvecklingar, som skulle uppfordra den nederländska republiken att närma sig Sverige. År 1610 finna vi ock omtalad en nederländsk beskickning till Sverige, hvilken dock i flere afseenden hade en enskild karaktär, då den bekostades af några köpmän i Amsterdam, som lidit förlust under det pågående svensk-polska kriget, ehuru ett bref från den nederländska regeringen medföljde. Något förbund hade denna beskickning dock ej uppdrag att afsluta.

Under dessa förhållanden utbröt det s. k. Kalmarkriget. Redan ryktet om detta krig föranledde afsändandet af en ny beskickning från Generalstaterna för att mäkla fred i Norden. Kriget hade likväl redan utbrutit, då den dit anlände. Mottagandet i Danmark var kallt. Karl IX gjorde däremot allt för att vinna nederländerne och för att öfvertyga dem om, att de hade gemensamma intressen med Sverige ¹⁾). Något förbund blef dock ej håller nu afslutet, men Danmarks hållning såväl angående sunds-

de många svenskar, hvilka såsom Jakob de la Gardie och N. Stjernsköld lärde krigaryrket i Nederländerna, och om de nederländska värfvade trupper, som understundom voro i svensk tjänst se *Lodewijk de Geer*, eene bijdrage tot de handelsgeschiedenis v. Amsterdam (1834) sid. 126 och följ. Louis de Geers namn talar tillräckligt om nederländarnes inflytande på vår industri. Våra handelskompagnier påverkades af nederländska författningar, den svenska statens penningtransaktioner gingo genom nederländare, och det svenska myntväsendet ordnades efter nederländskt mönster. Se *Carlson*: Karl XI:s Historia I sid. 57, *Odhnér*: Sveriges inre Hist. under Drott. Krist. förm., *Hallenberg*: Gustaf Adolfs Historia V 212, samt *Wiberg*: Louis de Geer, Liège 1876. — Äfven vår lärda bildning påverkades från Holland. Se *Annerstedt*: Upsala Universitets historia sid. 260.

¹⁾ Om dessa beskickningar se *Vreede*: anf. st. 29—41; 45—49; *Hallenberg*: Gustaf Adolfs Historia I 92—98; 360.

tullen som gent emot Spanien väckte stor oro i Nederländerna och närmade dem till Sverige.

Redan den 3 mars 1613 sökte Generalstaterna därför genom förbund med sin gamla fiende Lübeck ett stöd mot det tvång, som Danmark hotade genom sundstullen att utöfva på östersjöhandeln. De föreslogo sedan, att Sverige skulle biträda detta förbund, men då Gustaf Adolf härvid gjorde svårigheter, afslöto de med Sverige ett särskildt förbund den 4 april 1614. Generalstaternas gamla handelsfriheter bekräftades och nya utlofvades, dock skulle Sveriges öfverhöghet öfver Östersjön blifva okränk. Nederländerne skulle äga rätt att handla på Riga och andra vid Nord- och Östersjön belägna städer, äfven om dessa af svenskarne belägrades. Dessutom lofvade hvardera parten att, om så fordrades, bistå den andra med 4,000 man. Underhållet skulle bestå af den, som lemnade hjälpen. I stället för manskap kunde hjälpen utgöras af skepp, krigsförnödenheter eller något dylikt. Detta förbund slöts på 15 år och ratificerades den 28 juli 1614 af Gustaf Adolf och den 6 febr. af Generalstaterna ¹⁾.

Från detta förbunds afslutande och till 1645 kan man räkna det *andra* skedet af de svensk-nederländska förbindelserna. Under denna tid utvecklade sig så väl Sverige som Generalstaterna ojämförligt snabbare än under den föregående och erhöilo en ej förut anad betydelse i det europeiska statssystemet. Ett vänskapligt förhållande emellan dem var befastadt, och de fleste af deras framstående statsmän insågo den stora betydelse, ländernas förbindelse ägde. Frukten för Danmark och intresse för sundsfrågans lösning utgjorde medelpunkten för de bägge makternas förhandlingar. Men äro beröringspunkterna emellan tvänne land många, så kunna, låt vara att intressena i de fleste fall äro ensartade, lätt nog orsaker till split och söndring uppstå. Så

¹⁾ *Hammarstrand*: Försök till en historisk framställning af förhandlingarne om Sveriges deltagande i 30-åriga kriget sid. 16, 17.

ock här. Den nederländska republiken var skarpt söndrad i tvänne partier, det aristokratiskt-monarkiska, i spetsen för hvilket trädde huset Oranien, och det byråkratiskt-provinsiella. Det var detta sistnämnda parti, som under den store statsmannen Olden Barneveldt hade afslutit 1614 års förbund. Blott detta kunde hafva varit tillräckligt, för att det oraniska partiet skulle betrakta detsamma i en mindre fördelaktig dager. Andra skäl tillkommo. Oraniernas politik var endast i en ringa grad en handelspolitik, och de voro därföre utan agg till Öresunds väktare, Kristian IV. Snarare sågo de i honom de tyska protestanternas naturlige beskyddare. Det blef ock detta parti, som kom att försvaga det svenska intresset i Nederländerna ¹⁾). Det första beviset på denna ändring i republikens politiska uppfattning finna vi i det förbund, som i maj 1621 ingicks med Danmark, hvilket förbund visserligen skulle lemna föregående allianser orubade, men med kännedom om Sveriges och Danmarks förhållande vid denna tid, blef den naturliga följden därpå, att en viss köld inträdde emellan Sverige och Staterna ²⁾).

Emellertid hade den stora strid utbrutit bland Tysklands makter, som mer och mer skulle ådraga sig den allmänna europeiska uppmärksamheten. Sveriges unge konung såg klarare än någon, huru alla strider uppgingo uti en enda, protestantismens strid mot katolicismen, och önskade uppriktigt befordra en nära sammanlutning af de protestantiska makterna. Talrika underhandlingar fördes till detta måls förverkligande, och Sveriges och Nederländernas förbindelser under denna tid utgöra blott en integrerande del af dessa allmänna protestantiska underhandlingar. Gustaf Adolf var särskildt mon om nederländarnes deltagande i ett allmänt protestantiskt förbund och försummade intet tillfälle att vinna dem. »Haag är teatrum för alla handlingar och actien i Europa», sade Gustaf Adolf till den nederländske diplo-

¹⁾ *Arend*: Allgemeine Geschichte des Vaterlands III 3.

²⁾ *Arend* anf. st. III 3; 586—590; 592—612.

maten i Sverige, Gaspar von Vosbergen ¹⁾). Något förbund emellan de protestantiska makterna kom likväl ej till stånd, hufvudsakligen genom den gamla misstron emellan nordens konungar, och Gustaf Adolf egnade som bekant i stället alla sina krafter åt det polska kriget ²⁾).

I och för utförande af detta krig blef han dock nödsakad att föra en handelspolitik, som på det ömmaste berörde de nederländska handelsintressena och mer än något annat skulle försvaga de svensk-nederländska förbindelserna och de politiska skäl, som för desammas bibehållande förefunnos ³⁾). Gustaf Adolf fann sig nämligen föranlåten år 1626 att bemäktiga sig tullen i Danzig, och denna stad förbjöd då själf all handel, på det att Sverige ej skulle draga någon fördel af tullen. För Generalstaterna, hvilka i Danzig hade en af sina allra förnämsta handelsplatser, kunde detta icke vara annat än i hög grad oroande, och de sökte beveka Gustaf Adolf att afstå från detta företag ⁴⁾). Gustaf Adolf försökte visserligen fortfarande att på underhandlingens väg och med erbjudande af förmånliga villkor vinna Generalstaterna, men förgäfvades.

Med år 1629 var 1614 års förbund tilländalupet, och protestantismens beklagliga ställning under detta år tycktes tydligt tala för ett förnyande af detta förbund emellan tvänne af hennes hufvudmakter. Förmonligt var ock det förslag, Gustaf Adolf genom Camerarius framställde. Generalstaterna skulle få rätt att handla på städer och hamnar vid Nord- och Östersjön, belägna inom svenska fienders område, med blott undantag af Danzig. Gustaf

¹⁾ *Vreede*: *Geschiedenis der Nederlandsche diplomatie* I 1.

²⁾ *Schybergson*: *Underhandlingarne om en evangelisk allians, 1624—1625*.

³⁾ *Schybergson*: *Sveriges och Hollands diplomatiska förbindelser 1621—80*. Särskildt om Danzigs betydelse för staterna se i ofv. anf. arbete Camerarii bref af d. 20 juli g. st. 1626. — Danzigs kornutförsel år 1649 var 99808 läster, se *Löschin*: *Geschichte Danzigs* sid. 397.

⁴⁾ *Arend* anf. st. III 4; 219, 223—226, 230.

Adolf lofvade uppsätta 28,000 man och en flotta af 50 segel att skydda Östersjön, mot att Staterna understödde konungen med 50,000 rdr i månaden och däraf betalte på förhand 150,000 rdr samt lemnade 12 skepp, hvilka skulle ställas under den svenske konungens befäl. Dessutom fick Camerarius i uppdrag att, om detta förslag ej antogs, skulle han föreslå en förnyelse af 1614 års förbund, likväl med iakttagande af de förändringar, som de förändrade tidsförhållandena kräfde. Staterna skulle erhålla lättnad i de besvär, som tryckte deras handel i Preussen, men med den betydliga inskränkningen, att eftergiften ej skulle gälla Danzig, Memel och hamnarne vid Curische Haff, och handelsfriheten skulle ej få utsträckas till misstänkta eller till krigsbruk tjänliga fartyg.

Generalstaterna, om ej obenägna för förbundets förnyande, ansågo dock, att deras hotade handelsintressen fordrade stor försiktighet vid emottagande af Gustaf Adolfs förslag. Redan i april 1629 framlades desamma af Camerarius, men först i mars 1630 utsågo Staterna deputerade för att härom öfverlägga. De kunde dock ej besluta sig för att avsluta ett förbund med Sverige, och klagomålen öfver tullarne i Preussen fortoro ¹⁾).

Under det dessa förhandlingar pågingo, underrättades Staterna den 26 juli 1630 af Camerarius om, att Gustaf Adolf landstigit med en armée i Tyskland, och till trots af alla misshälligheter makterna emellan väckte Gustaf Adolfs segertåg i Tyskland den lifligaste genklang hos Generalstaterna ²⁾).

Förbundet blef ej håller under den följande tiden förnyadt, ehuru väl Sverige med freden i Stumsdorf förlorade de preussiska hamnarne och således detta tvistefrö upphörde. Ifrån 1635 är det dock mera Sverige än den nederländska republiken, som är likgiltig för ett förnyande af förbundet ³⁾. Försök gjordes vid denna tid att

¹⁾ *Schybergson* sist anf. st. LXXXVII och ff.

²⁾ *Arend* anf. st. III 4, sid. 517.

³⁾ *Odhner* Sveriges inre Hist. under Dr. Kr.s förm. sid. 80.

skapa en svensk handel och en svensk industri, och man ville ogärna genom ett nytt fördrag binda sig vid sina gamla förlagsmän, Staterna. Dessa å sin sida hade fått erfara, att äfven andra länder än Sverige kunde utöfva ett tryckande tullsystem i Östersjön ¹⁾, och dessutom önskade de nya tillfällen att kunna öfvervaka och om möjligt hämma den svenska utvecklingen. Driffjädern, som slutligen sammanförde de båda makterna i ett nytt förbund, var nu liksom 1614 fruktan för Danmarks alt för oinskränkta välde öfver Sundet, med ty åtföljande tullar.

Sundstullen räknar sin upprinnelse från förra hälften af 1400-talet och hade alltid afgifvits, om ock ej utan protest, af de sjöfarande nationerna ²⁾. Det var först 1600-talets nederländske rättslärde, som började i fråga sätta rättmätigheten af denna uppbörd vid en allmän vattenväg, och detta samtidigt med att Kristian IV på det mest godtyckliga sätt ändrade tullsatserna och förordningarna för visitationerna af fartygen ³⁾. Det finansiella trångmål, hvaruti Danmark genom sitt deltagande i trettioåriga kriget råkat, nödvändiggjorde till en viss grad dessa åtgärder. Det trots och den nyckfullhet, som på alla områden utmärkte Kristian IV, framträdde dock särskildt här, därigenom att sundstullen icke stod under riksrådens kontroll, så att ⁴⁾ under åren 1629—1639 sundstullen underkastades icke mindre än åtta förändringar ⁵⁾. År 1635 infördes nya, stränga visitationsregler ⁶⁾, hvarigenom den förut mycket brukliga förfalskningen af svenska certifikat försvårades. Under året 1638 höjdes tullen, och ytterligare tillkommo 1639 en för-

¹⁾ *Fridericia*: Danmarks ydre politiske Historie 1629—1645. — II sid. 50.

²⁾ *Fridericia* anf. st. I sid. 4.

³⁾ *Fridericia* anf. st. I 180, och II 210.

⁴⁾ Anf. st. II 193.

⁵⁾ *van Hooen*: Der Sondtoll sid. 64.

⁶⁾ *Fridericia* anf. st. II sid. 212.

höjning samt nya, tillskapade afgifter ¹⁾). Förbittringen var allmän i Nederländerna. Kvarhållna fartyg i Danmark, tillika med ett högst onådigt emottagande af en dit afsänd ambassad ²⁾, voro omständigheter ej egnade att förbättra stämningen emot Danmark i Nederländerna, lika litet som den ambassad, Kristian IV vid denna tid afsände till Spanien.

En ambassad till Sverige med uppdrag att avsluta ett nytt förbund, kraftigare än det af år 1614, var en lika naturlig som nödvändig åtgärd. Redan i augusti 1639 var ambassaden påtänkt, i juli 1640 anlände de nederländske sändebuden till Stockholm. De emottogos väl, och deras förslag om förbund framkallade långa öfverläggningar i rådet. Axel Oxenstjerna tillrådde vid detta tillfälle en förnyad sammanslutning mellan de bägge makterna. Förmyndarregeringen sökte att begagna tillfället att göra Göteborg till en nederlagsplats för den nederländska handeln, och äfven ett förslag om en kanal genom Sverige för att undvika Sundet framställdes ³⁾.

Af alla dessa planer blef dock intet, och man inskränkte sig till ett i mera allmänna ordalag affattadt fördrag, hvilket afslöts i Stockholm den 1 september 1640.

I fördraget ⁴⁾ åberopas först förbundet af 1614, hvilket blifvit ingånget till sjöfartens försvar och ömsesidigt skydd, och hvilket nu borde förnyas, likväl med ändringar lämpade efter de förändrade tidsomständigheterna. Fördraget utgöres sedan af 18 punkter. Uti 1 art. talas i allmänna ordalag om ömsesidig fri sjöfart. Uti

¹⁾ 1639 års tull var lika med 1628 + 1629 års tull; 1629 års tull = 2 gånger 1628 års tull + 1 % på alla varor. V. Hoeven anf. st. sid. 66.

²⁾ *Fridericia* anf. st. II sid. 227—229.

³⁾ *Odhner* anf. st. sid. 292—293. — *Fridericia* anf. st. II 236.

⁴⁾ Tryckt hos *Dumont*: Corps Diplomatique VI 1, 192 och hos *Aitzema*: Saken van Stat en Oorlogh V 57. — Nordinska Saml. Ups. Bibl. (afskrift).

2 art. framhålles, att om någon främmande makt hindrar eller oroar den ena parten i dess fria sjöfart, bör han därom underrätta den andra, och man skall sedan genom fredliga underhandlingar söka satisfaktion. Endast om dessa misslyckas, får man gripa till vapen, hvarvid den ena makten skall hjälpa den andra efter förmåga till lands och sjös, likväl med tillbörlig hänsyn till den hjälpande partens egen fördel. Hvarken Sverige eller Staterna (6 art.) äga rätt att bistå den enes fiende med penningar, skepp, folk eller någonting annat. Likväl skulle, om den ena partens krig var oberoende af detta fördrag, den andra ha fri sjöfart och handel med fienden, med undantag af undsättning till belägrad stad (7 art.) Denna sistnämnda artikel hade varit länge omtvistad, men den mening, som af de svenske underhandlarne förfäktades, hade slutligen blifvit den gällande. — Fördraget gälde för 15 år och ratificerades inom 6 månader, såsom bestämdt var.

Underrättelsen om det svenskt-nederländska förbundet förmådde Kristian IV att något hofsammare behandla tullspörsmålet, och en förlikningskongress emellan Danmark och Staterna ägde rum i Stade. Men spänningen emellan Sverige och Danmark ej endast fortfor utan blef som bekant är så skarp, att 1643 års danska krig ansågs af den svenska regeringen såsom en nödvändighetsåtgärd.

Sveriges plan var onekligen att tillintetgöra det danska väldet i sundet, och både Danmark och Sverige uppfattade denna strids betydelse för Generalstaterna, och huru viktig Staternas ställning i striden skulle blifva för dem själfva ¹⁾. Sverige hade genom det plötsliga infallet i Holstein brutit emot 1640 års fördrags 2 och 3 artikel, och det var först den 20 december 1643, som man från Stockholm befalde den svenske residenten i Haag att begära Staternas hjälp enligt 1640 års för-

¹⁾ Om dessa förhandlingar se *Fridericia* anf. st. II 368—524. — *v. Hoeven* anf. st. 77—89. — *Hammarström*: Om freden i Brömsebro 1645.

drag. Oberoende af dessa åtgöranden kom dock en nederländsk flotta till svenskarnes hjälp och ingrep på ett afgörande sätt i stridens utgång. Utrustandet af denna flotta var dock en enskild mans verk, Louis de Geers, för hvilkens enskilda intresse krigets lyckliga utgång för Sverige var af så stor betydelse, och som därför af all makt sökte bidraga därtill. Staterna beslöto i stället att afsända en förmedlings-ambassad, som dock i Sverige sågs med oblida ögon. Svenskarne ansågo, att de vid fredsunderhandlingarna kunde handla alldeles oberoende af Generalstaterna, för så vidt ej dessa ville förnya det af Sverige brutna 1640 års fördrag och aktivt deltaga i striden. En del af sändebuden återvände till Haag för att där framställa dessa svenska förslag. De gillades af Holland och Amsterdam, men ogillades af Zeeland och ståthållaren. Beslutet drog som vanligt i detta land ut på tiden. Slutligen bestämde man sig för en utrustning mot Danmark, och sändebuden skulle återvända för att förena sig med svenskarne vid fredsunderhandlingarna.

Innan dessa sändebud hunno återvända till nordn, hade svenskarne afslutit med Danmark freden i *Brömsebro*, enligt hvilken de, utom några landvinningar, förskaffat sig tullfrihet i sundet för *alla* sina besittningar utom de tyska äfven som tullfrihet för svenska varor å främmande skepp, hvilka bestämmelser naturligen voro i hög grad menliga för den nederländska handeln och kunde ej annat än hos Staterna väcka den djupaste förbittring mot Sverige. Ställningen i Europa var dock sådan, att Staterna funno rådligast att förnya 1640 års förbund den 15 augusti i *Suderokra*, hvilken traktat fått namn af *garantitraktaten* ¹⁾.

Med 1645 års fred inträda de svensk-nederländska förbindelserna i ett nytt skede (det *tredje*). De allmänna drag, som utmärka de politiska förhållandena från denna tid, kvarstå under Karl Gustafs, de endast

¹⁾ Tryckt hos *Dumont* anf. st. VI 1 sid. 321.

ytterligare skärpes, och vi skola därför egna dem en något utförligare uppmärksamhet.

Sverige hade i det danska lika väl som i det tyska kriget visat sig hafva segern på sin sida, Danmark var däremot i hög grad försvagadt, och sundstullen hade efter det fördrag, som Generalstaterna i *Kristianopol* kort efter fördraget i *Suderokra* med Danmark afslutit, ej samma betydelse som förut. — Afunden mot Sveriges makt och frånvaron af fruktan för Danmarks inverkan på sundstullen, se där två faktorer egnade att försvaga förbundet af år 1645.

Äfven andra tillkommo. Sveriges finansiella ställning, som fordrade en total omstörtning af det bestående systemet eller utifrån inflytande medel för att kunna upprätthållas, den krigslystna adeln, de lysande minnena från trettioåriga kriget — allt detta tydde på, att Sveriges politik skulle blifva en krigspolitik, blott det fick en konung, som kunde föra det an i striden. Men krig vid Östersjöns kuster kunde ej för de nederländske köpmännen vara ett angenämt perspektiv, lika litet som nya eröfringar af svenskarne. Därmed följde nämligen ett utvidgadt område dels för de förhatliga licenterna dels för de förordningar, hvilka till den svenska handels befrämjande under denna tid utfärdades.

Men karaktäristiskt för denna period, är den ifver, hvarmed Nederländerne söka värna sin handel. Denna ifver var ej obehöflig, ty de fleste makter sökte vid denna tid genom nya förordningar, på Generalstaternas bekostnad, skapa sig en egen handel. Särskildt är det nu, som deras farlige medtäflare *England* börjar framträda ¹⁾, och bilda för de europeiska makterna en välkommen motvikt mot Staterna. Äfven detta är ett karaktäristiskt drag för denna tidrymd.

Det kan här vara stället att betrakta de olika partiernas ställning i Nederländerna till den nordiska

¹⁾ *Laspeyres*: Geschichte der volkswirtschaftlichen Anschauungen der Niederländer sid. 24 och följ.

politiken. Det var hufvudsakligen provinsen *Holland* och särskildt staden *Amsterdam*, som var orolig för en politik, som kunde störa freden vid Östersjön eller utvidga Sveriges välde därstädes, enär det var denna provins och denna stad, hvilka företrädesvis hade sin handel på Östersjön. Såsom sjöstat kände ej Holland de östliga staternas fruktan för ett anfall från landsidan, hvilket möjligen en brytning med Sverige kunde framkalla, ej håller kvarlefde där så starka protestantiska sympatier, såsom händelsen var i provinsen *Zeeland*, hvilka bägge omständigheter gjorde Holland på ett helt annat sätt de andra staterna hänsynslös i sitt förhållande till Sverige. Men i och med detsamma som Holland var Sveriges fiende, så voro Generalstaterna det också. De öfriga provinserna kunde väl försvaga och fördröja, men ej omintetgöra de holländska planerna ¹⁾. Äfven de bägge partier, hvori Staterna voro söndrade, det oraniska och det republikanska förhöllo sig olika till Sverige. Det förra partiet hade alltid mera lutat åt Danmark och var, sin tradition troget, det mest utprägladt svenskfiendtliga. Det närmande, som snart ägde rum mellan Sverige och Englands protektor, var egnadt att i en ännu högre grad aflägsna detta parti från Sverige genom den släktskap, som förefaus emellan de oraniska och stuartska husen. Hvad det republikanska partiet angår, så representerade det allt för starkt handelsintresset för att endast af opposition mot oranierna stå på Sveriges sida, men den man, som snart blef detta partis chef, *Johan de Witt*, en af sin tids mera framstående statsmän, sökte i det längsta hindra en öppen brytning ²⁾.

Den skarpa motsättning mellan Sveriges och Nederländernas intressen, som vi här sökt framhålla, trädde

¹⁾ Se *Arend* anf. st. passim.; Appelbooms bref 1655—59 passim. m. fl. st.

²⁾ Om de Witts förhållande till Sverige se flerstädes i Appelbooms bref R. A. Hollandica; särskildt hans bref af 12 jan. 1654 i *Oxenstjernska Saml. R. A.*

väl endast småningom tydligt i dagen, och Staternas fredskärlek, den gamla traditionella vänskapen, uttryckt i förbundet af 1645, och de många enskilda personer, för hvilka de bägge ländernas vänskap var af vikt, fördröjde brytningen; efter 1645 var den dock endast en tidsfråga.

Närmast efter Brömsebrofreden sysselsatte sig den europeiska politiken hufvudsakligen med den westfaliska fredskongressen. Det var af alt för stor vikt för Generalstaterna att erhålla en varaktig fred med Spanien och en erkänd ställning i Europa, för att de under dessa år skulle träda i en mera direkt förbindelse till Sveriges fiender.

Efter freden ingicks dock ett fördrag mellan Danmark och Generalstaterna i februari 1649, hvilket väckte stor anstöt i Sverige. Enligt detta fördrag, den s. k. *redemptionstraktaten*, skulle sundstullen aflösas och de bägge staterna ingå ett defensiv-förbund. Det var *Korfitz Ulfeldt*, som genom sin intagande personlighet och genom sin bekantskap med flere framstående män i Amsterdam lyckades icke blott att avsluta traktaten, ehuru flere af provinserna voro däremot (Zeeland, Utrecht och Overys-sel), utan att vinna sinnena i allmänhet för Danmark och att utvidga det danska inflytandet ¹⁾.

Det engelsk-nederländska sjökriget af 1652—1654 antog ej en sådan vändning, att gamla förbund kunde vara likgiltiga för Staterna. Med Danmark bekräftades och utsträcktes därför 1653 försvarsförbundet, på samma gång som sundstullfrågan fick ytterligare en ny lösning.

Till Sverige sändes de Witts vän, rådspensionären i Amsterdam, den kraftfulle och begåfvade *Conrad v. Beu-ningen*. Man ansåg, att hans goda hufvud och stora kunskaper, särskildt i den cartesianska filosofien, skulle göra honom omtyckt af den unga drottningen och bidra till att återknyta förbindelsen med Sverige. Han skulle på-

¹⁾ Se Appelbooms bref passim.

minna, huru som Sverige enligt 1640 och 1645 årens traktater vore skyldigt att i kriget bistå Generalstaterna. I alla hänseenden borde regeringen hindra sina undersåtar att till England införa kontrabandsvaror enligt 2 art. i 1645 års förbund. Slutligen skulle han bevisa de framställa, att det låg i Sveriges eget intresse att skydda den nederländska handeln ¹⁾).

Van Beuningens emottagande i Sverige var dock ytterst kallt, synnerligast å Oxenstjernornas sida. Vid hans anhållan om hjälp i det pågående kriget svarades, att man ej ansåg sig förpligtad att bistå Staterna, sedan de avslutit 1649 års förbund med Danmark. Det dröjde till och med länge, innan Axel Oxenstjerna emottog v. Beuningen. En, svensk köpmans, vid namn Storjohan, behandling i Holland uppgafs såsom förevändning för det ovänliga emottagandet. Verkliga förhållandet var, att Sverige misstrodde Nederländerna och ansåg det onödigt att längre krusa med denna makt, då de hade att i England påräkna en mäktig och tacksam bundsförvandt ²⁾).

Cromwells ställning i Europa var sådan, att han ej kunde annat än med glädje emottaga Sveriges anbud om ett förbund ³⁾). I och för detta ändamål sände han i slutet af 1653 en framstående jurist, *Sir Bulstrode Whitelocke*, såsom ambassadör till Sverige. Dennes emottagande var på ett slående sätt olika Beuningens, och efter några månaders uppehåll i Sverige avslöts en allians emellan Sverige och England i Upsala den 11 april 1654 ⁴⁾). v. Beuningen ansåg, att han ej längre kunde uträtta något för sitt land i Sverige, allra helst som det engelskt-nederländska kriget avslutats i april, och afreste han därför d. 11 maj n. st. 1654 till Nederländerna.

¹⁾ Se v. *Hoeven* anf. st. 106 och följ.; *Arend* anf. st. IV 1, sid. 455.

²⁾ Se Beuningens bref till de Witt 12 okt. 1652, 19 april 1653, 23 jan. 1654 m. fl. i *de Witts Brieven* V del.; samt *Wicquefort* anf. st. 179.

³⁾ *Ranke*: Englische Geschichte III 285.

⁴⁾ Whitlockes Dagbok, sid. 589.

v. Beuningen hemkom missnöjd och förödmjukad af sin misslyckade ambassad och med hatet i hjärtat till den regering, som så föga gått hans önskningar till mötes ¹⁾. Han var ej den man, som glömde lidna oförrätter, han gömde dem och lät dem förräntas på ett för Sverige olycksbringande sätt, ty utan tvifvel har hans kraftiga och inflytelserika personlighet bidragit till den svensk-fiendtliga stämningens styrka i Nederländerna under de följande åren. Några veckor efter v. Beuningens afresa uppsteg på Sveriges tron Karl Gustaf, om hvilken v. Beuningen hade skrivit till Haag, »att han var en duglig, modig och mycket företagsam konung» ²⁾. Generalstaterna visste således, hvilken riktning Sveriges politik skulle antaga.

¹⁾ Redan den 13 febr. 1654 skref v. Beuningen till de Witt, att han ville resa hem, att han var mer än trött af den svenska ambassaden, och att intet kunde vara för honom mera motbjudande än att slösa bort landets penningar 60 grader nordligt. — I ett bref af den 27 mars 1654 säger han, att han ville lemna Sverige före afsägelseakten, på det att hanej vid detta tillfälle skulle komma i delo med riksråden om platsen. Se anf. st.

²⁾ *Arend* anf. st. IV 1, sid. 456.

I.

Sverige var i förbund med England, Generalstaterna med Danmark. Att Generalstaterna dock skulle anse Danmark såsom en alt för svag hjälp för att skydda deras östersjöintressen, var klart, och vi finna dem ock vid denna tid stadda i underhandlingar med andra makter, hvilka voro liksom de själfva afundsjuka öfver Sveriges framgångar.

Genom hemliga resolutioner af Hollands stater af d. 11 nov. n. st. 1653 och af d. 26 febr. n. st. 1654 samt af Generalstaterna af d. 4 mars n. st. beslöts, att man skulle närma sig Polen såsom ett stöd mot Sverige. Ett förslag till förbund uppsattes samtidigt och öfverlemnades till den polske residenten i Haag, *de Bye*, med uttryckligt förbehåll, att det endast fick uppfattas såsom ett förslag. De Bye gaf de bästa löften för sin regerings räkning och afreste med detta till Polen. Där tycktes man dock hyst misstro till förslaget om förbund, då enligt detsamma Generalstaterna skulle sända 20 örlogsskepp till Östersjön, hvilka skulle underhållas af Polen, eller lemna Polen en penningesumma af 427,500 rdr, som skulle utbetalas i tre terminer ¹⁾).

När sedermera det svensk-polska kriget utbröt, blef man i Polen ifrig att erhålla en så mäktig bundsförvandt, som Generalstaterna voro, och de Bye å sin sida

¹⁾ Generalstaternas resolution finnes i *Handlingar rörande Nederländernas historia* 1654—1656, Oxenstjernska Saml. R. A. I densamma åberopas ofvannämnda resolutioner af Hollands stater.

förnyade nu förslaget med någon förändring. Generalstaterna skulle skicka till Östersjön trettio skepp, och af dessa skulle Polen bekosta femton. Den svenske residenten i Haag förestälde Staterna i ett memorial, att Polen ej kunde uppfylla dessa villkor. Vid närmare öfvervägande insågo de också, att ställningen i Polen ej var sådan, att ett fördrag med detta land kunde med fördel afslutas, och något sådant afslöts ej heller ¹⁾).

Af större betydelse blefvo de underhandlingar, som fördes emellan Staterna och Brandenburg. Flere gånger under de förflutna åren hade afslutandet af en allians emellan dessa makter varit på tal, men flere af provinserna hade motsatt sig densamma, emedan man ansåg, att den endast skulle bidraga till att stärka det oraniska partiet genom den nära släktskap, som förefans emellan det oraniska och det kurfurstliga huset ²⁾).

Förhållandena ändrade sig dock, i och med detsamma ett krig emellan Sverige och Polen efter Karl Gustafs uppstigande på Sveriges tron syntes oundvikligt, och en

¹⁾ Appelbooms bref (R. A. Hollandica) t. K. M. af den 26 juli 1655. — *Pufendorff*: De rebus gestis Caroli Gustavi Liber I § 47. Synes ej vara fullt säkert om, att förbundet utgick från Holland, och sammanblandar två skilda underhandlingar.

Wicquefort anf. st. sid. 346. *Droysen*: Geschichte der preussischen Politik III II 200. *Carlson*: Carl X:s Historia sid. 42 säger, att ett fördrag afslöts, men endast ett konceptfördrag omtalas. Ryktet om detta fördrag anföres såsom ett skäl till det polska kriget i Karl X:s relation t. Ständerna i Göteborg 1659 (Ups. Bibl.). Att Staterna på kongressen i Lübeck 1653 försvårade en freds uppgörande mel. Sverige och Polen är troligt. *Wicquefort* anf. st. sid. 286 nekar detta, men Appelboom säger i ett bref, att på den nederl. ambassadörens i Köpenhamn, *Kejsers*, inrådan en hemlig instruktion af olika lydelse mot den offentliga meddelats de afresande fredsmedlarna, innehållande att endast mot handelsförmoner understödja Sverige och med all drift verka därhän, att ingen fast och evig fred afslöts. Se Apbms bref 10 jan. 1653 t. Erik Oxenstjerna. (Oxenstj. Saml.)

²⁾ Urkunden u. Actenstücke zur Gesch. d. Kurf. Fr. W. III del. 3—80. Kurfursten var sedan 1647 gift med en syster till den 1650 aflidne Wilhelm II.

allians med Brandenburg började för Staterna framstå i en annan dager, hvartill ej litet bidrog Sveriges önskan att med sig förbinda nämnda makt. Kurfursten, som ville ha alla vägar öppna, inlät sig i underhandlingar med Sverige i Stettin, hvilka han dock uppgaf, då Generalstaterna slutligen bestämde sig för att med honom afsluta ett fördrag, den 27 juli 1655 ¹⁾. Enligt detsamma skulle Generalstaterna försvara kurfursten, om han blef angripen, med 4,000 man, hvilkas underhåll de ock skulle bestå eller betala hvarje månad 16,000 thlr. Å sin sida skulle kurfursten försvara Generalstaterna med 2,000 man mot hvarje angrepp på deras område, på deras handel och sjöfart. Båda parterna skulle se till, att hvarken den enes eller andres handel betungades genom licenter, skatter eller andra »innovationen». Denna artikel var påtagligt riktad emot Sverige. Likaledes en annan artikel, enligt hvilken kurfursten ej skulle äga rätt att höja tullar för Nederländerne, förpanta någon af sina hamnar eller öfverlemna åt någon rätt och makt öfver desamma. Dessa punkter kallade de Witt, som jämte det brandenburgske sändebudet *Weiman*, afslutit fördraget, för »själen» i detsamma. Kurfursten ratificerade genast fördraget ²⁾ och återsände *Weiman* till Haag med en ny instruktion, enligt hvilken han skulle framhålla svenskarnes hotande politik och begära utom den utlofvade hjälpen ett lån af 200,000 thlr mot 6 % och tullen i Pillau såsom pant.

Denna kurfurstens begäran blef ej väl upptagen af Generalstaterna. 48,000 rdr utbetaltes i förskott, men

¹⁾ *Droysen* anf. st. 209—215, 217; fördraget, tryckt hos *Dumont* anf. st. IV II 108—113; tryckt s. å., se Kongl. Bibl. Saml. Utl. makter.

²⁾ Skulle endast ratificeras inom 2 månader. En strid uppstod, hvem som skulle signera först. Generalstaterna hade alltid förut signerat sist, men nu (efter 1648) ansågo de sig i rang stå närmast efter Venedig, som endast gaf vika för konungar. *Wicquefort* anf. st. 366.

längre ville man ej gå. Brandenburg hade obetalta skulder sedan 1616, och Staterna begärde därför någon säkerhet ¹⁾. Det var det anti-oraniska partiet, som gjorde • svårigheter vid kurfurstens underhandlingar, på samma gång som det lyckades fördröja fördragets ratifikation. Emot Brandenburg arbetade också Sverige, så att den brandenburgska alliansen undergräfdes småningom ²⁾. Det ofvannämde partiet stod efter freden i Westminster, till trots af alla omtvistade handelsfrågor, till en viss grad på vänskaplig fot med Englands mäktige protektor, tack vare den släktskap, som förenade huset Oranien med Stuartarne.

Att den nederländska regeringen icke var i England utan inflytande, detta visade sig bäst vid de försök, som Karl Gustaf, genom sitt sändebud Krister Bonde, gjorde 1655 att knyta en ännu fastare förbindelse mellan Sverige och England, hvilka försök hufvudsakligen misslyckades genom den nederländske ministern i London Niewports åtgöranden ³⁾.

Förslag framställdes i stället från Generalstaternas sida att bilda ett förbund mellan dem, England och Danmark, dock utan framgång ⁴⁾. Äfven Frankrike sonderades i fråga om den ställning, det ämnade intaga till Östersjö-

¹⁾ Se resol. af Generalstaterna d. 24 febr. 1655; Appelbooms bref 10 jan. 1656. »Saken manieras med stort bruit och väsen, man är rädd kurf. ej kan subsistera allenar». Apbm den 24 jan. 1656.

²⁾ Se konungens bref t. Apbm 26 maj och 16 juni. Riksreg. — Att Brandenburg likväl hade ett stort och mäktigt parti, visa *Weimans* rapporter t. kurf., tryckta i Urk. und Actenstücke VII.

³⁾ Krister Bondes ambassad 1655, akad. afh. af *Schröder* 1851.

⁴⁾ *Pufendorff* anf. st. II § 84; *Schröder* anf. st. sid. 20; *Fryxell*: Handlingar till Sveriges historia IV 287. — Fryxell talar på samma sida om ett fördrag, som afslutits i maj 1655 med Danzig, enligt hvilket Staterna skulle sända 10 å 12 skepp till Östersjön. Hvarken Arend, Aitzema, Pufendorff, Wicquefort anf. arbeten eller *Gralath*: Geschichte Danzigs, omnämna ett dylikt förbund. Beror antagl. på ett misstag. Härom se längre fram.

frågan. Denna makt såg dock ej med blida ögon förbundet mellan Staterna och Brandenburg ¹⁾.

Ett annat tillfälle att motarbeta Sverige hade erbjudits Generalstaterna, då svenske och nederländske sändebud sammanträffat, under loppet af 1654 på kongressen i Staden där tvistigheterna emellan Sverige och Bremen skulle afgöras. Bremen hade sökt hjälp hos Staterna, men kunde ej erhålla någon sådan, enär provinsen Holland ansåg hvarje landkrig oförenligt med sina intressen. Någon direkt hjälp lemnades således ej, endast pänningeunderstöd. Dessutom beslöt man att afsända en förmedlingsambassad, och den från Sverige återkomne v. Benningen sattes i spetsen för densamma. Å svenskarnes sida fördes underhandlingarna med Bremen af *Shering Rosenhane*. De nederländske sändebuden blefvo af honom temligen snävt emottagna; han fann anmärkning mot deras kreditiv och titlar, deras medlarkall ville han ej erkänna, men uppträdde de endast såsom bremarnes rådgifvande vänner, ville han ej förmena dem detta. I denna egenskap deltog de också i förhandlingarne och i det fördrag, som i nov. 1654 kom till stånd emellan Bremen och Sverige ²⁾.

Men det var ej blott genom att hos andra makter söka motarbeta Sverige eller bland dem vinna bundsförvandter, som Staterna under åren 1654 och 1655 visade sin vaksamhet gent emot Karl Gustafs krigiska planer. Redan den 13 juni n. st. 1655 faststälde Generalstaterna, att tvänne mindre armékorpsar skulle sättas på fältfot för att skydda den östliga gränsen. I och med detsamma som Königsmark öfvergick Elbe för att förena sig med Wittenberg, garnisonerades trupperna åter, ty man fick då klart för sig, att Bremen ej skulle blifva en utgångs-

¹⁾ Se Nederl. sändebudet Borels bref från Paris i de Witts Brieven I sid. 245, 252 m. fl.

²⁾ Vidare härom se *Pufendorff* anf. st. I § 34 och följande; *Wicquefort* L'ambassadeur et ses fonctions sid. 64—66.

punkt för det svenska eröfringskriget ¹⁾). Samtidigt skickade Staterna en eskader af 8 fartyg, kommenderad af schoutbynacht *Cornelius Tromp*, till Östersjön för att intaga en observerande ställning ²⁾). Man rådslög äfven om en större flottas afsändande för att där skydda handeln.

Gent emot ofvannämde åtgärder var ej Karl Gustaf overksam. Han uppfattade till fullo vikten af att ej af Generalstaterna motarbetas vid utförandet af sina planer och sökte därför om möjligt vinna deras bevägenhet. Huru ifrig konungen i detta hänseende var, bevisar bäst hans memorial för den svenske residenten i Haag, Appelboom, af den 4 april 1655 ³⁾), hvaruti denne uppmanas att på alla sätt betyga konungens vänskap för Staterna. I detta ändamål afsändes också till Haag *Gustaf Sparre* såsom utomordentligt sändebud på våren 1655, med befallning att för Generalstaterna betyga konungens af Sverige oafbrutna vänskap samt för att erhålla en bekräftelse på Generalstaternas välvilja för Sverige. Han anlände i juni månad till Haag, blef mycket artigt emottagen; lysande fäster gjordes till hans ära, och långa, granna tal höllos på bägge sidor, men något af verklig betydelse blef ej uträttadt. Generalstaterna afhöllo sig försiktigt från hvarje närmande, och Sparre återvände hem med oförrättadt ärende, för så vidt beskickningen gälde att vinna Generalstaterna för Karl Gustafs ⁴⁾) politik.

¹⁾ *Wicquefort* anf. st. 360. Man fruktade näml. att konungen såsom phalzgreffe af Zweibrücken skulle kunna göra gällande vissa rättigheter i Cleve och Jülich och understödja dessa genom krigsfolk från Bremen och Verden. Se *Arend* anf. st. sid. 478.

²⁾ *Wicquefort* anf. st. 370; Durels bref af den 28 juli 1655: »Tromp blef väl emottagen i Danmark. Har 6 skepp, såsom det heter, för att konvoyera en kofferdflottan. *Becker*: Saml. t. Danmarks Hist. I.

³⁾ Riksreg. Se ock bref t. Apbm af d. 19 och 26 maj och 16 juni.

⁴⁾ Sparres bref R. A. Hollandica Instruktion af den 4 april. Sparre besökte också på både hem- och bortresan drottning Kristina i Brüssel. Hade näml. i uppdrag att officiellt meddela henne änkedrottning Maria Eleonoras död.

Residenten Appelboom klagade i sina bref till konungen öfver, att han så litet kunde uträtta till Sveriges fromma, då han saknade pänningar, hvarmed de deputerade ofta kunde värfvas. Med en penningesumma, skrifver han, skulle man vid dessa »occurentier mycket kunna så direkte som indirekte göra och utverka till Kongl. Maj:t tjänst och alltså i tid præveniera och förebygga, hvad denna staten så hos sig sjelft som hos England och andra emot Kongl. Maj:t attentera och företaga månde» ¹⁾).

Under augusti månad kom den ena underrättelsen efter den andra från konungen af Sverige så beskaffade, att inga memorial, huru fint tillsvarfvade de än varit, hade kunnat lugna Staterna. Konungen förhöjde tullen i Riga samt befalde Karl Gustaf Wrangel, d. 8 augusti att lägga sig med flottan utanför Danzig ²⁾ för att där upptaga tull. Det synes, som om Sveriges konung misströstat om att vinna Staterna och därför beslutit att på lämpligaste sätt, dem till trots, öka sina inkomster, ty han syntes hafva haft för afsigt att upptaga en mindre tull för engelsmännen än för holländarne ³⁾). Hela denna sista åtgärd visade sig till alla delar misslyckad. Karl X Gustaf gjorde staden Danzig till sin oblidkelige fiende, uppretade och förskräckte Generalstaterna, och den ekonomiska fördel, som han hade väntat sig, uteblef nästan alldeles. Danzigarne upphörde

¹⁾ Apbms bref 26 juli 1655. Samma klagan i hans bref passim.

²⁾ Riksreg. Pufendorff anf. st. § 18 anger ingen dato. Vid denna tid sept. 1655 föröfvade holländarne en våldsbragd emot Sverige, i det de borttogo den sv. kolonien i Amerika. Detta hade dock föga inflytande på händelserna i Europa. Se därom *Sprinchorn: Kolonien Nya Sveriges Historia, Historiskt Bibl.* 1878.

³⁾ Se Riksreg. Den 11 oktober skref Appelboom: »Ers Majestät hafver intet annat till att förvänta än all hostilitet och fiendskap af Holland eller denne Staten allena, ty ingen annan nation eller stat sätter sig så emot Sverige som denne». Se Handl. rör. Nederl. Hist. 1654—56 Oxenstjerna Saml.

nu liksom 1626 med sin handel, hällre än att erlægga tull till Sverige, och holländarne uppsökte andra hamnar.

Några dagar innan befallningen till Karl Gustaf Wrangel utfärdades, inbröt Karl X i Polen (4 aug.)

Då dessa underrättelser nådde Haag, steg missnöjet och oron i hög grad. Farhågorna hade förverkligats, ett handeln och jämnvikten vid Östersjön hotande krig hade utbrutit ¹⁾. De ofvannämde underhandlingarne med Brandenburg kunde ej lugna Staterna, och nya förslag framsattes.

Det brandenburgske sändebudet *Weiman* hade enligt sin instruktion haft i uppdrag att verka för afsändandet af en ambassad till Norden ²⁾, och Staterna funno ock, att det var ett lämpligt sätt att göra sin mening hörd. Olika åsikter gjorde sig dock gällande om denna ambassads beskaffenhet. Provinsen Zeeland rådde till en medlingsambassad mellan Sverige och Polen ³⁾, och flera provinser förenade sig med Zeeland i att man skulle underhandla gemensamt med Danmark och Sverige. Andra ville en deputation till Danmark för att förmå denna makt till krig. Det var den f. d. nederländske ambassadören i Sverige, *Conrad van Beuningen*, som var upphofsman till detta förslag, men den instruktion, som han uppsatte, funno till och med Hollands deputerade för hård ⁴⁾, och frågan uppskötts för en tid. Man uppgaf ej planen att utrusta en flotta, hvilken skulle gifva större eftertryck åt ambassaden. Det mötte dock svårigheter att få passande skepp, och ej häller hade man någon amiral att tillgå, som var van vid Östersjöns farvatten ⁵⁾.

¹⁾ Se Appelbooms bref för aug. och sept.

²⁾ Urkunden und Actenstücke VII sid. 9.

³⁾ Apbms bref 24 aug. 1655; 27 aug. s. å. »de wilja en deputation per puram viam mediationis»; — »några af staterna, specialiter Zeeland sustinera och råda att man intet måtte handla seclusive utan pari passu såväl med Sverige som med Danmark».

⁴⁾ Apbms bref 27 aug. 1655.

⁵⁾ Wicquefort, anf. st. 370; Apbms sist anf. bref. Opdam vågade man ej sända. Tromp var återkallad, likaså Ruyter, som varit vid

Äfven i detta fall var provinsen Zeeland försigtigare, och Holland, särskildt staden Amsterdam, ifrig. En instruktion för flottan blef verkligen utarbetad i största hemlighet, och Hollands stater beslöto sig för utrustandet af en flotta d. 12 aug. n. st. 1655, som under *Jakob v. Wassenaer*, herre till *Opdam*, skulle segla till Östersjön. Man tänkte sig ej härmed någon fientlighet, utan endast att skydda sjöfarten, gifva kraft åt blifvande underhandlingar, och man hoppades, såsom residenten Appelboom skref, »att konungen af Sverige skall spara sin örlogsflotta och lida, att den holländska flottan ginge och spatserade till en tid i Östersjön» ¹).

Den outtröttlige och nitiske *Harald Appelboom* ingaf till Generalstaterna ett nytt memorial den 23 aug. n. st., i hvilket han framhöll konungens ledsnad öfver det misstroende, Generalstaterna visade Sverige, ansåg, att afsändandet af en flotta till Östersjön måste väcka missnöje därstädes, liksom alliansen med Brandenburg redan gjort. Generalstaterna hade ej skäl att klaga, men väl konungen af Sverige för under de sista åren lidna oförrätter. Detta memorial lästes med stor »intention», och i den öfverläggning, som följde, visade sig den allmänna oviljan, som herskade emot Sverige ²).

Emellertid fortsatte Karl Gustaf sitt segertåg genom Polen. Den 23 augusti stod den första träffningen, vid Sobota, den 30 s. m. intågade konungen i Warschau, den 15 september stod han utanför Krakau, och den 8 oktober kapitulerade den ende duglige general, Czarnecki, som Polen visat sig hafva, och konungen

Gibraltar. Äfven de Witt återkallades. Apbms bref 3 jan. 1656. Amiralitetet i Amsterdam hade fått färdigt 16 skepp.

¹) *Wicquefort* anf. st. 370.

²) *Wicquefort* anf. st. 366; *Pufendorf* anf. st. nämner ej detta memorial. Apbms bref till K. M. 24 aug. 1655; Memorial tryckt i Delft. s. å. se Kongl. Bibl. Saml., Utl. makter.

hade nu fria händer att vända sig mot Brandenburg, polska kronans mäktigaste vasall, Generalstaternas bundsförvandt, innehavaren af de kuststräckor, som för Karl Gustaf voro de begärligaste, lika visst som de voro de områden, som Staterna sist sågo i svenskarnes händer. Underrättelserna syntes så otroliga ¹⁾, att man i Haag väntade bekräftelse på dem innan allvarliga beslut fattades.

Svenska regeringen upphörde dock ej att observera Staterna. Konungen hade ånyo den 18 augusti tillskrifvit Appelboom ²⁾ och befalt honom att iakttaga en fast, men välvillig hållning. Appelboom framlemnade också ett nytt memorial till Generalstaterna den 27 sept. n. st., däri han framhöll, att deras klagomål öfver den svenska flottan framför Danzig voro öfverdrifna, ty Sverige var härvidlag i sin fulla rätt, och de själfva hade ju under det sista kriget stängt de flandriska hamnarne, så att i detta åtgörande kunde de ej säga, att konungen ville oroa dem ³⁾.

Planerna om en ambassad till Sverige och Danmark fortsattes emellertid till trots af memorialet. Den 2 okt. n. st. tillsattes en kommission för att utarbete en instruktion för den tilltänkta ambassaden ⁴⁾. En instruktion för den danska ambassaden blef undertecknad den 26 nov. n. st. 1655. Den innehöll ⁵⁾ endast, att sändebuden skulle försäkra Danmark om Generalstaternas vänskap och tacka för bemedlingen i det nederländsk-engelska kriget. De skulle omtala det intresse, man i Nederländerna hyste för Danmarks väl, söka framhålla

¹⁾ Underrättelserna om konungens segrar danstå och behaga ej synnerligen denna staten, särdeles de af Holland. — Apbms bref 27 aug. 1655.

²⁾ Riksregistr.

³⁾ Memorialet, tryckt i Delft, fins i Kongl. Bibl. saml. anf. st.

⁴⁾ Apbms bref 11 okt.

⁵⁾ Wicquefort, anf. st. 418, 419; tryckt hos Aitzema, anf. st. III, 36 sid., 1245.

det orättvisa i Sveriges utpressningar utanför Danzig, öfvertala danskarne till en ambassad till Sverige samt söka göra dem benägna för en trippelallians mellan Danmark, England och Holland, med ett ord, uppmana dem till medverkan vid en allmän beväpnad intervention till förmån för handelsfriheten i Östersjön. I och för detta ändamål skulle de begära konungens af Danmark hjälp, om den nederländska flottan blef anfallen, liksom de skulle hjälpa danskarne, om deras flotta angrepes. Till den danska ambassaden utsågos den meromnämde *Conrad van Beuningen*, *Godard van Reede van Amerongen*, adelsman från Utrecht, och *Mattias Viersen*, justitieråd från Friesland. Det följdrika vid valet af dessa män var, att Conrad v. Beuningen, Sveriges oblidkelige fiende, hörde till deras antal ¹⁾. Hvad angår ambassaden till Sverige, så var man samtidigt färdig med instruktionen för densamma. Sändebuden skulle erbjuda sig att medla mellan Polen och Sverige, och klaga öfver Danzigs inneslutning ²⁾. Man kunde dock ej besluta sig för att låta dem afresa. Flottans utrustning uppsköts också, enär årstiden var altför framskriden, för att något med densamma skulle kunna uträttas.

Residenten Appelboom fortsatte sina protester. Ett nytt memorial framlades den 4 januari n. st. 1656 ³⁾, hvaruti Karl Gustafs segrar, hans vänskapliga förhållande till Nederländerna och begär att gå deras önsknningar till mötes framhöllos ⁴⁾. Under sådana förhållanden kunde

¹⁾ De afreste den 10 jan. n. st., togo vägen genom Tyskland och ankommo till Köpenhamn efter en 5 veckors besvärlig resa. Se *Arend* anf. st. 477—479. — Observera det något oegentliga i Pufendorffs uttrycksätt i III § 93, hvarigenom tidsföljden ej blir klar.

²⁾ Se Wicquefort anf. st. sid. 413. — Hollands hemliga resolution af den 26 febr. 1656. Fins såsom bilaga t. Apbms bref.

³⁾ Tryckt s. Å. (Kongl. Bibl. saml. anf. st.); Apbms bref 17 januari 1656.

⁴⁾ Appelboom anför såsom ett prof på konungens nåd tillåtelsen att utföra *decanons*. — Enligt en skrifvelse till riksskattmästa-

ej residenten förstå de nederländska rustningarna och begärde angående dem en förklaring.

Detta memorial framkallade en liflig ordväxling bland de deputerade, och först den 11 jan. n. st. blef ett svar uppläst ¹⁾). Appelboom hade nämnt i sitt memorial, att några grannar fördröjde en öfverenskommelse emellan Sverige och Brandenburg. Detta väckte missnöje, men Appelboom tog ej tillbaka sina ord, blott beklagade, att Staterna ej ville inse, huru konungen af Sverige var intresserad för deras väl ²⁾).

Samtidigt som Appelbooms memorial dryftades i Haag och som man där förbittrades öfver, att den brandenburgsk-nederländska alliansen medförde de ofvannämnda obehagliga penningetransaktionerna, så bröts densamma af kurfursten, i det att han ingick fördraget i Königsberg med Karl X Gustaf, den 7 januari ³⁾). Kurfursten hade länge tvekat och sökt att vinna tid, i förhoppning att det svenska segertåget skulle stäckas, men Karl Gustaf stod i hans land och fordrade med segrarens kraft ett förbund, Staterna visade sig såsom ohjälpsamma vänner, och ingen flotta kunde komma uuder vintern till hans hjälp. Kurfursten gaf vika, Preussen blef ett svenskt i stället för ett polskt län. »Underrättelsen om detta fördrag hafver osägligen altererat och försatt kompassen och konsilierna här,» skrifver Appelboom. Staterna ångrade nu att, de ej afslutat penningetraktaten och fruktade att kurfursten skulle höja tullarne ⁴⁾).

ren af 21 april 1655, förbjöd konungen *all utförsel af »stycken»* och gjorde »styckehandeln» till ett regal. (Kammar Arkivet). Någon förordning, som lofvade undantag för Holland, har jag ej funnit, så huru det förhöll sig med denna konungens »nåd», är svårt att inse.

¹⁾ Apbm. 17 jan. 1656. Här liksom vid flera tillfällen var det en holländsk deputerad af framstående rang, van Gent, som var Sveriges ifrigaste motståndare.

²⁾ Apbms bref 17 jan.

³⁾ Droysen anf. st. 239—250.

⁴⁾ Apbms bref 1 febr. Urkunden u. Actenstücke VII sid. 26.

De brandenburgske residenterna i Haag, Weiman och Copes, fingo uppbära Generalstaternas hela ovilja mot Brandenburg till följd af det ingångna svenska fördraget. De sökte förgäfvnes rättfärdiga sin herre i ett memorial af den 17 febr. n. st., i hvilket framhölls det svåra läge, hvaruti kurfursten råkat samt meddelade någon del af fördraget ¹⁾. Generalstaterna emottogo snart ett nytt brandenburgskt sändebud, v. Bonin, men det goda förhållandet kunde ej återställas så lätt. Den brandenburgske ambassadören fick snart sitt afsked ²⁾, och Weiman klagar i sina bref till kurfursten ³⁾ öfver sinnesstämningen i Holland mot Brandenburg.

Polen var underkufvadt, Brandenburg förbundet med Sverige, underhandlingar å bane att äfven binda Danmark och England till Sverige. Sådan var i början af år 1656 den politiska ställningen. Det var därför nödvändigt för Generalstaterna i deras isolerade läge att ej längre uppskjuta med ambassaden till konungen af Sverige för att få insteg i de viktiga förhandlingarna. Det var Holland, som föreslog såsom den klokaste åtgärden denna länge afhandlade plaus verkställande ⁴⁾, då någon flotta ännu ej kunde afsändas. En kommission tillsattes för att utarbete en ny instruktion till de afgående ambassadörerna, enär den, som blifvit uppsatt föregående år, ansågs alt för skarp. Den nya instruktionen är daterad den 3 mars (n. st.) och affattad i mycket allmänna ordalag ⁵⁾.

¹⁾ Tryckt s. å. Se Kongl. Bibl. saml. utl. makter.

²⁾ »Afskedet var slätt nock, ehuru greffiern hafver det något façonneradt och opprunkadt». Apbms bref 22 maj 1656.

³⁾ *Arend* anf. st. 482. Urkunden und Actenstücke VII sid. 29 och följ. Kurfursten ville värfva i Cleve och föra trupper öfver Staternas vattendrag för att undsätta Danzig, efter hvad man trodde, och det blef honom tillåtet. Staterna hade äfven varit betänkta på att afsända en ambassad till kurfursten, men denna plan uppgaf man efter Königsbergerfördraget. Se anf. st. sid. 40, 46.

⁴⁾ Apbms bref 24 jan. 1656. Hollands heml. resolution af den 26 febr. Bilaga t. Apbms bref.

⁵⁾ Fins ss. Bilaga t. Apbms bref.

Ambassadörerna skulle på den väg, som syntes dem bäst, och så fort som möjligt afresa till den svenske konungen, de skulle ej under vägen uppehålla sig hos några furstar, regenter eller städer. Vid den första offentliga audiensen hos H. M. konungen af Sverige skulle de på ett artigt och lämpligt sätt gratulera honom till hans »ankomst till kronan» och till den unge kronprinsens födelse. De skulle försäkra honom om en upprigtig vänskap, hvarvid de kunde tillägga något, som för tillfället vore passande, samt dess utom anhålla att få underhandla med konungen eller några kommissarier. Sedan skulle de gå och hälsa på herr rikskanslären, herrar riksråd och andra herrar, som omgäfvö konungen. I den följande audiensen med konungen eller konferensen med kommissarierna skulle de påminna om den gamla vänskap, som alltid varit mellan Sverige och Staterna, och som erhållit ett fast uttryck i 1640 och 1645 års förbund. Generalstaterna hade alltid »med stor sorgfällighet sökt att uppriktigt och allvarligt iakttaga ofvanbemälda allians». De skulle oförändradt förblifva vid den samma, önskade nu endast att förnya och ytterligare tillknyta förbundet, på det att handeln må blifva i sin gamla »vigueur» och utan extra pålagor. Vidare skulle ambassadörerna i hemlighet söka utforska konungens planer, äfvensom ställningen i Polen och Brandenburg, samt söka medla fred mellan de krigförande makterna.

Till medlemmar af ambassaden utsågos pensionären från Dortrecht, *Govert van Slingelandt*, rådsherren ifrån Holland, *Fredrik van Dorp*, herre till Maasdam, *Pieter de Huybert* från Zeeland och *Johan Isbrants*. De afreste från Vlie den 15 mars n. st. sjövägen till Hamburg. Från denna stad foro de öfver Lübeck, Wismar och Rostock till Stettin, dit de anlände den 3 april n. st., och där de sammanträffade med den svenske rikskanslären *Erik Oxenstjerna*¹⁾.

¹⁾ Om deras resa se: *Arend* anf. st. IV 1, sid. 479 och följ. Deras resa till Danzig omtalas ej i deras instruktion, utan ang. den

Deras afsigt var att öfver Neustadt fara till Danzig, men på denna del af vägen blefvo de uppehållna vid den lilla fästningen Löwenbourg i Kassubien. Kommendanten därstädes hade af Erik Oxenstjerna fått tydliga ordres att ej låta dem fortsätta resan, enär man önskade, att de först skulle besöka konungen, innan de begåfvo sig till Danzig ¹⁾. De blefvo dock temligen snart lösgifna och tyckas ej själfva så mycket förvånat sig öfver detta korta kvarhållande. Men i Haag blef man ytterst förtörnad, då underrättelsen härom dit anlände, och det ropades öfverljuddt, att våld mot folkrätten blifvit begånget. Man hade dock ej något skäl att klaga, ty Danzig var en belägrad stad, och sändebuden hade dess utom aldrig för kommendanten visat sina kreditiv.

Den 24 april n. st. ankommo de till Danzig och blefvo där med stor artighet och många vänskapsbetygelser emottagne. Danzig hade i febr. s. å. till Generalstaterna afsändt en underhandlare, då det ansågs, att de skulle vara mera beredvilliga än andra makter att hjälpa staden mot Sverige. Man var ock i Nederländerna förvånad, öfver att man ej långt förut hört något från Danzig. Till sammans med *de Bye* sökte nu det dantzigske sändebudet, subsyndicus *Christian Schröder*, förmå Staterna att skicka trupper till Danzig, att lemna staden ett tillskott af tolfhundra tusen thaler månatligen och dessutom ett lån af en half million gulden. Staterna voro dock ej hågade härtill utan att förskaffa sig motsvarande fördelar för sin handel på Danzig. Därom un-

hade de antagligen erhållit senare hemliga ordres, ehuru de ej omtalas i af mig begagnade källor. Genom ett beslut af den 28 mars erhålla de utförligare ordres. Se Aitzema anf. st.

¹⁾ Wicquefort, som genom sitt arbete: *l'Ambassadeur et ses fonctions*, torde anses såsom en auktoritet i frågan, anser svenskarnes åtgörande rättmätigt — Sist anf. arbete I, 406; Bref t. de Witt fr. Slingelandt 3 maj 1656, se De Witts Brieven V, 392.

derhandlades nu ifrigt fastän utan resultat ¹⁾. De nederländske sändebuden tyckas däremot ej hafva afhandlat något af vikt uti Danzig och de lemnade staden redan den 9 maj n. st. för att uppsöka den svenske konungen i Marienburg ²⁾.

Karl X hade visserligen i början af året erhållit en mäktig, om ock opålitlig bundsförvandt i Brandenburg, men misslyckade krigsoperationer och polackarnes nyvaknade mod och frihetskänsla gjorde hans ställning i Polen, om ej svag, dock långt ifrån så trygg, som man efter sommarens och höstens framgångar kunde hafva förmodat.

Ej minst bevisande för det osäkra i svenskarnes ställningen var den lätthet, med hvilken man satte tro till de utspridda ryktena, att konung Karl Gustaf lidit på sitt polska tåg ett afgörande nederlag och själf omkommit. Denna underrättelse väckte stort uppeende vid de europeiska hofven och framkallade olika känslor. I Nederländerna väckte den allmän glädje ³⁾, hvilken dock ej blef långvarig. Den 23 april skref Slingelandt från Danzig, att han hört omtalas konungens nederlag och död. Den 9 maj emottogs han och de öfrige nederländske sändebuden af samme konung i Marienburg ⁴⁾. Ännu innehade Karl Gustaf Polens bägge hufvudstäder

¹⁾ Apbms bref 22 maj, 12 juni, 20 s. m. 1656. Man sökte fastän förgäfvos skaffa staden enskilda lån. Se äfven: v. *Gralath* anf. st. 558—562. Schröder lemnade Haag i nov., utan att något var afgjort; lika litet kom hans efterträdare *Wüstenhof* till något resultat.

²⁾ Om deras emottagande i Danzig se relation i de Witts Brieven. De afhandlade äfven där med sv. resid. *Koch* och skriftl. med E. Oxenstjerna. Se bref fr. dem t. E. Oxenstjerna 15 april. (Oxenstjernska Saml.).

³⁾ Apbms bref t. Erik Oxenstjerna 5 maj 1656. Underrättelsen orsakade Apbm stor ångest och perplexitet, men genom bref från Elbing 25 april 1656 hade han blifvit något osoulagerna och tröstad. Inlemnade ett mem. i anledning af ryktet 21 april n. st.

⁴⁾ De Witts Brieven V, 392, 397.

och stod med obrutet mod, beredd till nya strider och till nya underhandlingar.

Den 3 maj hade de nederländske sändebuden anländt till *Marienburg*. Sten Bjelke hade i uppdrag att mottaga dem officiellt med alla öfliga formaliteter. Den 5 framlemnade de sitt kreditiv, och den 9 emottogos de af Karl Gustaf på ett så lysande sätt som omständigheterna medgåfvo ¹⁾. Han sparade intet för att visa dem sin välvilja och, om möjligt var, på det sättet vinna dem. I sina bref hem uttalade de också sin fulla belåtenhet med emottagandet, och konungen syntes på dem hafva gjort ett särdeles fördelaktigt intryck, hvilket ej väckte ringa förargelse i Holland ²⁾. Förberedande underhandlingar ägde flere gånger rum under maj månad, och sändebuden inlemnade den 18 en deklaration angående förbundens förnyande ³⁾. Den af dem framställda önskan att få uppträda som medlare mellan de krigförande makterna afböjde konungen på det bestämdaste och föregaf såsom skäl, att man ej visste, om Johan Casimir var benägen för fred, samt att, då Generalstaterna ej gärna kunde vara de ende fredsmedlare, skulle antagandet af deras anbud endast fördröja fredsverket. För deras förslag om en förlikningsallians var han dock ej obenägen, utan han utfärdade en instruktion, dat. Strassburg d. 23 juni för *Erik Oxenstjerna*, *Shering Rosenhane* och *Sten Bjelke*, att underhandla med de nederländske ambassadörerna ⁴⁾. Enligt den samma an-

¹⁾ Berättelse på holländska om deras intåg, tryckt s. å. Kongl. Bibl. anf. Saml.; Slingl. bref t. de Witt 19 maj. De Witts Brieven 398.

²⁾ Aphms bref under juni månad passim.

³⁾ Erik Oxenstjernas bref till rådet 23 maj 1656, R. A. Deklaration finnes ss. bilaga.

⁴⁾ Instruktionen se R. A. i Handl. rör. Elbingertraktaten. (Hollandica). Puff. anf. st. § 95. Pufendorff anger Gustaf Banér i st. f. Rosenhane såsom utsedd underhandlare. Rosenhane var det dock i början, men reste antagligen sedan hem, så att Banér har undertecknat traktaten.

modas de svenske fullmäktige att genast börja underhandla med Generalstaternas ambassadörer och att, äfven om det skulle visa sig, att desse icke hafva så mycket allvar med sitt närmande, söka »hålla dem vid godt humeur och hvarken med förevitelse af brått eller andre theres praejudicerlige desseiner uthi otid stöta dem för hufvudet.» »Kongl. Maj:ts nuvarande konjunkturer» fordrade, att man på alt sätt sökte vinna deras vänskap. De skulle därför begära ett förslag till förnyande af alliansen, på det att man skulle kunna komma underfund med Generalstaternas »intention, opsåt och gravaminibus.» De förra traktaterna skulle undersökas, och svenskarne skulle visa, hurusom de voro riktade mot Danmark. Man skulle äfven nu »trängja förbundet på den scopum och emot det landet» men undvika, att holländarne insågo detta. Angående anmärkningar mot höjda licenter skulle de svenska underhandlarne hänvisa på 1 art. i fördraget. De borde påminna sig, att Sverige var i förbund med England och Danmark, så att de måste akta sig för, att det första af dessa förbund ej lede någon men. och att ej låta märka, att det andra förbundet blefve brutet, om ock det nya fördraget riktades emot Danmark. Slutligen skulle de, i det fall att villkoren tycktes blifva mycket fördelaktiga, »trainera verket thet längsta the kunna, så att sjöfarten är slut.»

Utom det allvarliga i konungens ställning, som var en följd af ofvannämnda förhållandena i Polen, hade han ännu en orsak att om möjligt vinna Generalstaterna för att förekomma en ny fara.

Man hade, nämligen i Nederländerna med afsändandet af ambassadörerna till svenska konungen, återtagit de af den annalkande vintern en gång afbrutna utrustningarna af flottan. De gingo dock långsamt som hvarje allmänt företag därstädes, och de olika städerna, och provinserna motarbetade hvarandra af afund eller snikenhet, ehuru väl utrustandet af fartyg gick relativt lättare än andra företag, enär det alltid var många af de

styrande, som förtjänade därpå¹⁾). Denna utrustning synes dock hafva erbjudit flera svårigheter, ehuru amiral Opdam använde mycken energi på företaget²⁾). Man hade svårt att kunna värfva tillräckligt med folk³⁾), liksom man äfven led brist på kanoner, och ej kunde sådana denna gång erhållas från Sverige. Ej håller kunde man enas, i hvad mon flottan skulle ställas till Danmarks förfogande. Detta sist nämnda förhållande bestämdes dock slutligen genom Generalstaternas instruktioner för amiral Opdam af 12 april n. st.⁴⁾). Enligt denna skulle flottan förhålla sig stilla, så länge Danmarks politik förblef fredlig.

Flottan afseglade i två afdelningar; den ena afreste från Vlief sista maj under *de Ruyter*, den andra i början af juni från Goeree under *Opdam*⁵⁾). Förgäfvessökte den svenske residenten i Köpenhamn, *Durel*, förmå danskarne att häjda flottan. Konungen af Danmark ville i stället nu anfälla Sverige, men hindrades af sitt råd, och den 10 juli gick flottan genom sundet⁶⁾).

Den nederländska flottan väckte stor bestörtning i Sverige⁷⁾), och förgäfvessökte Appelboom att i sina rapporter hem framställa densamma i så gynsam dager som möjligt. I ett memorial till Staterna däremot protesterade han mot flottans afsegling. Memorialet framkallade en liflig diskussion, och flere af provinserna yttrade sig

¹⁾ Puff. anf. st. § 96; Apbms bref flere ställen.

²⁾ Förtalet påstod, att han var så ifrig, ty han ville erhålla Elefanterorden, liksom Tromp, hvilken fått den det föregående året.

³⁾ Apbms bref passim under mars, april & maj; särskildt 15 maj: Opdam lät trumman gå i städerna, men det hjälpte ej. »Om kanoner se not sid. 33.

⁴⁾ Apbms bref 17 april. Resolution om flottan 1 april. Se Aitzema anf. st.

⁵⁾ *Arend* anf. st. 484. Opdam gjorde ett besök i Köpenhamn och fick verkl. Elefanterorden.

⁶⁾ Puff. anf. st. III, 84. *Becker* anf. st. 110.

⁷⁾ *Carlson* anf. st. 262.

skarpt mot Holland, som för sina intressen möjligen skulle inveckla Staterna i ett farligt krig ¹⁾).

De till Norden afskickade ambassaderna ådrogo sig ock den allmänna uppmärksamheten i Haag. Hvad den till Danmark afsända angiek, tyckes den ej genast inverkat på Danmarks hållning, ehuru väl rapporterna därifrån lugnade Staternas farhågor ²⁾. Ett förbund till Danzigs skydd ingicks dock den 16 aug. 1656 mellan Danmark och Staterna ³⁾. Den till svenske konungen afsända ambassaden visade under flera månader ej några resultat. Sparsamma voro till och med de underrättelser, som från densamma aulände till Nederländerna ⁴⁾).

Den 8 och 20 maj hade hållits konferenser mellan de nederländske sändebuden och rikskanslären, sedan hade underhandlingarna uppskjutits, emedan nederländerne ej hade nog utförliga ordres. Sedan de erhållit sådana, och konungen utfärdat ofvannämnda instruksion, inträdde åter ett uppehåll, förorsakadt af att rikskanslären måste resa till Thorn och af att Isbrants insjuknat. Den 11 juli ägde ändtligen i Marienburg ett sammanträde rum, hvarvid man beslöt att underhandla i Elbing. Rikskanslären kunde ej längre uppskjuta förhandlingarna, då såväl konungen som ambassadörerna yrkade på deras begynnande ⁵⁾.

Under denna tid hade förbundet mellan Sverige och Brandenburg förnyats den 15 juni 1656, hvarvid farhågorna och oviljan mot Sverige ytterligare växte, ej blott hos Staterna, utan äfven hos Österrike, som fruktade, att Sveriges krigståg nu skulle sträckas åt Tyskland ⁶⁾.

¹⁾ Apbms bref 16 juni 1656.

²⁾ *Durels* bref 22 mars 1656. *Becker* anf. st. 92.

³⁾ *Carlson* anf. st. 163.

⁴⁾ *De Witts* Brieven 18 aug. 1656.

⁵⁾ *Handl. rörande Elbingtraktaten* R. A.

⁶⁾ *Droysen* anf. st. 251—271.

II.

Först den 14 juli anlände sändebuden till Elbing¹⁾, och den *första* konferensen hölls den 17 samma månad. Förhandlingarna inleddes såsom vanligt var med en ordväxling angående fullmakterna, och de anmärkningar angående titlarne, hvilka återfinnas i alla underhandlingar från denna tid, uteblefvo ej håller här. Man enades dock i dessa punkter temligen snart och visade å ömse sidor en ovanligt god vilja, så att man redan samma dag kunde börja med själfva underhandlingarna.

De svenske underhandlarne skulle enligt sin instruktion utgå från 1645 års fördrag. De nederländske sändebuden ville däremot utgå från af dem själfva uppsatta punkter, i hvilka dock, enligt Slingelandts förklaring, de föregående fördragen lågo »implicite», om ock ej »explicite», ty, »i såväl det ena som det andra var foederis scopus, kommerciernas frihet», och på denna förklaring gingo svenskarne in.

Dessa nederländarnes »postulata», i kring hvilka öfverläggningarna sedan vände sig, voro: 1) Sjöfartens fullkomliga frihet på Östersjön. Inga tullar, licenter eller hvad det vara må, skulle påläggas, hvarken i flodmynningar eller i hamnar, som ej voro konungen af

¹⁾ Redogörelse för förhandlingarna i Elbing äro hemtade från de rapporter öfver förhandlingarna, som finnas i R. A. med påskrift: »Handlingar, rörande Elbingertraktaten». — Carlson anf. st. 183 säger underhandl. börja 10 juli.

Sverige underdåniga. 2) Frihet att efter behag köpa och sälja i Sveriges städer och af alla Sveriges invånare. 3) Tullarne skulle blifva lika stora, som de voro 1640 och »multis annis sequentibus». 4) Att Generalstaternas undersåter skulle få njuta samma fördelar som de egna, om tullförhöjning vid ett eller annat tillfälle blefve en nödvändighet. 5) Att de alltid skulle behandlas såsom de mest gynnade nationer.

Betrakta vi dessa »postulata» närmare, finna vi hvar och en af dem riktade mot missbruk, enligt Generalstaternas uppfattning åtminstone, som tillkommit sedan 1640 eller 1645 och som ej genom dessa traktater kunnat hämmas.

§ 1 är tydligen närmast riktad emot den tull, som svenskarne upptagit utanför Danzig, och som möjligen kunde utsträckas till andra preussiska städer¹⁾. Den 7 art. i 1640 års förbund erbjöd vissa kryphål för bägge makterna, den hade också endast motvilligt antagits af Nederländerna och skulle utan tvifvel förlora mycket af sin udd, om § 1 nu genomdrefs. — Äfven mot den tull, som svenskarne upptogo i *Warnemünde*, och som redan under 30-åriga kriget rönt så mycken motsägelse, och som dess utom var ett så farligt prejudikat, var paragrafen riktad²⁾.

§ 2 gälde utan tvifvel de inskränkningar, handeln led genom åtskilliga nya privilegier och monopol, som utkommit under drottning Kristinas regering, hvarigenom man trodde sig kunna höja den inhemska tillverkningen och få handeln att uppblomstra. Åtskilliga af dessa privilegier, såsom för väfvare, spelkortsfabrikanter m. fl. voro utan betydelse, ehuru man möjligen ej i Nederlän-

¹⁾ Sverige upptog ock licenter i de under kriget intagna hamnarne. I hvad mon dessa licenter tyngde på den nederl. handeln kan ses däraf att i Elbing betaltes 1657 för inkommande nederl. fartyg 8219 Rthr och för utgående 10,855 Rthr. — Fartygen utgjorde omkr. 37 % af alla fartyg. — Se Licent-lista i Kam. Arkiv.

²⁾ Se *Odhnar*: Sveriges deltagande i Westf. fred³37.

derna hade detta klart för sig. Andra däremot voro af ganska stor betydelse, såsom »Octroy och Privilegium för Participanterne af det till Africam, Asiam och Americam anställte handelscompagnie» af 15 dec. 1649 ¹⁾, Tjärkompagniet af 31 mars 1648 ²⁾, kompagni för masthandel och monopol för utskeppning från Göteborg 20 juli 1642 ³⁾. Denna andra paragraf var ock, såsom det synes af följande förhandlingar, riktad emot vissa inskränkningar i handeln, hvilka voro en följd af stapelstädernas olika privilegier och nederlagsfriheter, tolagen m. m.

§ 3 gälde särskildt den förändring, som stadgades 1645, hvarigenom man gaf en tredjedels lindring i tull åt s. k. monterade skepp d. v. s. skepp, som voro bygda så, att de kunde användas i krig.

Fartygen skulle genom denna förordning vara underkastade tre olika grader tullbesiktning.

1) *Ofria* voro *alla utländska* samt mindre och svagare inhemska fartyg. För dem aflades fullkomlig tull. 2) *Halffria* voro inhemska »transportskepp och lastdragare», hvilka åtunjöto befrielse till $\frac{1}{6}$ af tullumgålderna. 3) *Helfria* voro inhemska s. k. monterade skepp, hvilka endast betalade $\frac{2}{3}$.

Enligt tullordningen af 1638 och de följande, till och med den af 1643, funnos icke mindre än *fyra* olika grader af tull. Högst beskattades främmande gods på främmande skepp, lägst svenskt gods i svenskt skepp. I förra fallet kunde tullen uppgå till $8\frac{1}{4}\frac{0}{100}$ af värdet, då den i det senare uppgick till $2\frac{3}{4}\frac{0}{100}$. — Detta gälde endast vid *intull*, vid utskeppning däremot gjor-

¹⁾ Stjernmans saml. af ekon. författn. II: 615.

²⁾ Anf. st. II: 525.

³⁾ Se Sveriges officilla Statistik; Skogsväsen sid. 117. — Äfven inskränkande förordningar om skeppstimmeragien af 15 nov. 1652, 8 juli 1653 samt plakat om tullfrihet på furuskepp 24 mars 1654 kunna hiträknas. Äfven nya förordningar om konvoj m. m. torle väckt anstöt. Se Stjernman anf. st.

des endast afseende å fartygets beskaffenhet ¹⁾. — Det kan synas underligt, att dessa tidigare förordningar skulle varit så mycket angenämare för Staterna, ty med undantag för skeppsredare borde knappast den förstnämde förordningen af 1645 känts mera tryckande. Möjligen hade man ej håller vid detta fall de svenska förhållandena fullt klara. Det synes nämligen så af de följande förhandlingarna.

Äfven i andra fall hade den svenska regeringen sökt befordra sina handlande undersåtars bästa. Så t. ex. finna vi en förordning om, att säljaren och ej köparen skall erlägga tull på salt (30 aug. 1647), en lindring i salt-tullen för svenska skepp 27 juli 1646, 4 maj 1650 ²⁾. Flera andra sätt hade äfven styrelsen använt för att skänka den inhemska rörelsen lindring, såsom att uppbära tullen i olika myntsorter, unna restitutioner och decourteringar, hvilket alt antagligen väckt förtrytelse hos holländarne ³⁾.

§§ 4 och 5 voro riktade mot vissa tillfälliga tullförhöjningar, såsom den i Riga af 1655, eller mot att den ena nationen gynnades framför den andra, hvarvid man särskildt tänkte på engelsmännen och på den undfallenhet, man genom fördraget i Upsala 1654 visat denna nation. Äfven utanför Danzig hade, såsom nämnt är, Karl X varit betänkt på att gynna dem framför Staterna. Alla dylika försök var det godt att i tid förebygga.

Innehållet af paragraferna kan således sammanfattas i en önskan hos Staterna att förblifva vid 1640 års förordningar, så att Slingelandts omdöme om, att

¹⁾ Se *Odhner* Sveriges inre Hist. Drottning Kristinas förm. 288. *Palmén*: »Den Svensk-Finska handelslagstiftningens utveckling» sid. 85—86.

²⁾ *Stjernman* anf. st. II, sid. 493.

³⁾ *Palmén* anf. st. sid. 87.

1640 års förbund låg i dem »implicite», var alldeles riktigt.

Vid *andra* sammanträdet mellan sändebuden, som ägde rum den 21 juli, hade svenskarne tagit ofvan nämnde »postulata» i begrundande. Vid denna konferens voro endast två af de nederländske sändebuden, Dorp och Isbrants, närvarande. De andra två hade begifvit sig till den utanför Danzig liggande nederländska flottan. Något afgörande af frågorna kunde således ej nu äga rum, allra helst som Slingelandt var ledaren af den nederländska beskickningen.

Man upptog dock frågorna. Svenskarne förklarade, att hvad den fria handeln angick, var den ett »arqum utriusque petitus», så därom kunde ej disputeras. I denna frihet kunde dock aldrig licenterna på tyska kusten inbegripas, enär de voro beroende af särskilda fördrag, som ej kunde godtyckligt upphävas. Svenskarne önskade således ett undantag just för det, som Generalstaterna afsett med sin fordran. En längre diskussion utspann sig sedermera i följd af den af Sverige utanför Danzig upptagna tullen, hvarmed sammanhänge den allmänna statsrättsliga frågan, huru man skulle förhålla sig vid en belägrad stad i afseende å tull och licenter, hvilken fråga ej var af tidens rättslära afgjord, och hvarmed man ej kunde komma till något resultat. De svenske hänvisade på 6 och 7 art. i 1640 års förbund såsom det lämpligaste sätt att afgöra tvisten.

Emot nederländarnes fordran att behandlas såsom den mest gynnade nation kunde svenskarne ej invända något, blott de ville påminna sig, att de privilegier, som vissa städer och personer ägde, ej kunde genom främmande fördrag ändras. Isbrants förklarade, att några statuter, som inskränkte handeln, ej funnos i Nederländerna. Svenska sändebuden medgäfv, att förhållandena i Sverige kunde vara i detta hänseende bättre, än de voro, men att det dock var svårt vidtaga än-

dringar. Konungen skulle dock gärna »gratificera» denna nation, så långt det vore möjligt. De borde ock ihågkomma, att det var många nederländare, som dragit stor fördel af särskilda privilegier, som de erhållit af svenska regeringen. Äfven här vid lag hänvisa de till 1640 års traktat såsom den bästa möjliga emellan länderna. De nederländske ambassadörerna förklarade, att de ville »specialia» vidare »öpn» vid deras kollegers återkomst. Förhandlingarna denna dag slutade med en demonstration af svenskarne mot den nederländska flottans ankomst till Östersjön. Nederländerne förklarade, att det ej förundrade dem, att den väckte »ombrage och kom dem främmande före». De kunde dock ej gifva annat svar än det, som blifvit gifvet åt svenske residenten i Haag, att flottan var skickad endast för att skydda handels frihet. De hoppades dock att efter sina kollegers återkomst från Danzig kunna gifva bättre besked.

Den *tredje* konferensen hölls den 28 juli, då Slingelandt och Huybert återvändt från sin utflygt. Under denna och de följande underhandlingarne var det hufvudsakligen Slingelandt, som förde ordet å den nederländska sidan, och Erik Oxenstjerna å den svenska ¹⁾. Bägge ådagalade stor fyndighet och slughet, så det var ingalunda en lätt sak att bringa ett slut på förhandlingarne.

Vid konferensen den 28 juli utspann sig mellan desse herrar en längre diskussion, angående den första af de nederländske fordringarna. De skäl, som anfördes af rikskanslären mot antagande af denna punkt, voro, att man kunde därigenom åsidosätta andra maktens rätt; att 6:te och 7:de art. i 1640 års förbund hade på ett

¹⁾ Slingelandt skref om honom till de Witt, att han var en man med ovanliga gåfvor, men något långsam i sin expedition. Bref af den 1 sept. 1656. De Witts Brieven 433.

lämpligt sätt afgjort den stridiga punkten, hvarigenom Staterna ej hade någon rätt att lägga sig ut för sjöfarten i Danzig, att ingen kan för »jus naturæ» eller »tertio incommodo», som nederländerne önska, afstå från sin rätt och nytta; de själfva skulle akta sig för en teori, som kunde en gång för dem själfva blifva ganska hinderlig, och hvad angår upptagandet af tull i flodmynningar, så upptogo de själfva en tull vid Scheldes mynning.

Slingelandt å sin sida fasthöll, att man ej hade rätt att, för att skada sin fiende hindra »tertium» i hans förehafvande. Att upptaga tullar och licenter »in ipso mare», som svenskarne gjort (syftar på Danzig), eller vid flodmynningar, som ej hörde dem till (syftar på tullen vid Warnemünde) kunde ej jämföras med tullen vid Schelde, som var en urgammal rätt för Zeeländerne och på hvilken man aldrig gjort anmärkning vid föregående fördrag.

Nederländerne talade äfven något om lika handelsrättigheter med svenska undersåtar endast med undantag af några »pacta municipalia» såsom stapelstädernas.

Rikskanslären upplyste, att med undantag af Riga och Reval funnos inga städer med dylika särskilda privilegier såsom i Nederländerna, men att det funnos andra inskränkande bestämmelser, hvarefter de främmande måste rätta sig, hvartill de ock förklarade sig villige, om blott tullarne blefvo måttliga såsom 1640. Därmed afslöts sammanträdet.

Den fjärde förhandlingen ägde rum den 30 juli 1656. Rikskanslären öppnade sammanträdet genom att angifva, hvad som var hans uppfattning rörande det föregående mötets resultat.

Tulltagningen i främmande hamnar skulle ej få äga rum, om den ej berodde af särskilda traktater¹⁾, men

¹⁾ Svenskarne gäfvö väl vika i fråga om tullen vid Danzig; den hade äfven visat sig mindre fördelaktig; däremot höllo de fast vid att ingen hjälp finge lemnas en belägrad stad; de vidhöllo äfven de

däremot skulle 7:de artikeln i 1640 års fördrag bibehållas. Vidare skulle man anse æqualiteten i tullar var tillräckligt garanterad i 1640 års fördrag.

Slingelandt gaf ock i något obestämda och tvetydiga ordalag sitt bifall till de två första punkterna. Där emot ansåg han det alldeles nödvändigt, att Generalstaterna i andra ordalag skyddades mot förhöjandet af tullar, än hvad fallet var i 1640 års fördrag, hvarest det visserligen står, att de skola behandlas såsom »gens amicissima» och »conjunctissima», hvilket dock ej hindrade tullförhöjningar framför de införde, utan han ville en behandling lika med svenskarnes ¹⁾).

Oxenstjerna afgaf sin insaga mot denna uppfattning, och angaf såsom skäl, att gjordes ingen åtskilnad mellan in- och utländske, skulle följden blifva en stor ojämnhet och orättvisa, »enär undersåtar draga andra laster för sin öfverhet, och de utländske allenast söka sin egen profit». Privilegier, som konungen gifvit åt sitt lauds undersåtar, kunde han ej genom något fördrag med utländingar borttaga. Ifrån 1636 hade inaequaliteten i tullar funnits och denna inaequalitet var nödvändig till följd af vår aflägsenhet och de svenska skeppens dyra tillverkning. De få privilegier, som voro gifna åt enskilda personer och sällskap, graverade ju icke mera

tyska licenterna, som de stödde på fördrag, enligt hvilket dock det rättmätiga i licentupptagningen vid Warnemünde var teml. tvifvelaktig. — Se Odnier anf. st.

¹⁾ Enligt internationella rätten fins det tre behandlingssätt mellan nationerna vid dylika frågor. 1) Likställighetssättet (*l'exacte et parfaite réciprocité*), den ena nationen behandlas af den andre liksom denne af den första. 2) Såsom *den mest gynnade nation*, ingen förmån får tilldelas en nation utan att ock tilldelas den mest gynnade. 3) Såsom *landets egna undersåtar* (*le traitement national*): Ingen fördel får tilldelas landets egna invånare utan att ock samma fördel tilldelas den främmande nationen, hvarmed man under sådana villkor är förenad, och förordningar af alla slag skola gälla *alldeles lika*. Se *Cussy: Causes célèbres du droit maritime I, 74, 75*. — Detta sista behandlingssätt önskade tydligen Generalstaterna.

Staterna än de svenskar, som ej hade fördel däraf, och kunde icke upphävas. Tillräckligt skydd vore enligt Oxenstjernas mening gifvet åt den nederländska handeln, om man gäfvade den försäkran, att man »skulle accommoda vectigalia ad provehenda mutua commercia».

Ehuru det af denna diskussion egentligen icke framgår, att de bägge parterna kommit till en bestämd öfverenskommelse, lemnade de nederländske ambassadörerna dessa frågor och öfvergingo till den del af instruktionen, som rörde inneslutandet af Danmark, England, Brandenburg och staden Danzig i den blifvande traktaten; äfven framkommo de ännu en gång med sina fredsmedlingsförslag, hvilka likväl bestämdt afböjdes af svenskarne. Hvad inklusionen angår hade de intet däremot, så vidt det rörde Danmark och England, då de lågo i underhandlingar om förbund med dessa stater; detsamma gälde Brandenburg, med hvilket de redan ingått fördrag. Hvad Danzig angår, så vägrade de däremot bestämdt dess rätt till inklusion, ty därtill hade denna stad ej mera rätt än Elbing eller Thorn, ty det var ingen själfständig stat. Staden låg dess utom i fäjd med Sverige och hade afböjt de fredsförslag, som samma land gjort staden.

Frågan om Danzig var dock på sitt sätt den för Generalstaterna viktigaste, och en förbindelse, däri ej Staternas handelsfrihet på Danzig, genom stadens inklusion garanterades, var för dem af föga värde. De voro dessutom i denna fråga bundna af den i augusti ingångna traktaten med Danmark. Ett nytt sammanträde hölls därför också den 4 aug., då frågan om Danzig särskildt afhandlades, dock utan resultat.

Äfven de öfriga frågorna dryftades, men några nya inlägg gjordes ej, och man stannade vid samma obestämda, tvetydiga punkt, som vid det föregående sammanträdet.

Någon traktat kunde dock ej på dessa sväfvande öfverenskommelser uppsättas. Också förgingo öfver 14 dagar, innan nästa allmänna sammanträde ägde rum.

Under denna tid sökte man på enskild väg komma till en öfverenskommelse, och enskilda samtal ägde rum, särskildt mellan Oxenstjerna och Slingelandt¹⁾.

Först den 27 aug. finna vi, enligt protokollen, ett nytt sammanträde. Själftva uppsättandet af traktaten skulle då ske. Svenskarne voro nämligen nu ifriga att bringa underhandlingarne till ett slut, och Oxenstjerna talade med utförlighet om den svenska konungens begär att tillfredsställa Generalstaterna. Staternas gesandter voro ej så ifriga att avsluta saken och önskade alltid ytterligare ordres för att besluta sig²⁾. Utom ett Generalstaternas beslut den 28 mars n. st., hvilket rörde allmänna föreskrifter angående fördraget, och ett beslut af den 23 maj n. st., som angick vissa tullbestämmelser, hvilka bägge beslut skriftligen meddelats ambassadörerna, hade de nu erhållit ett koncept till traktaten af d. 7 aug. n. st. Det koncept, som blef uppsatt öfverensstämde och i det väsentligaste med det från Haag erhållna³⁾.

I konceptet inflöt mot de svenskes vilja orden »fluminibus» och »majora vectigalia», hvarigenom själfva fördraget protesterade mot Warnemündetullen, och konungens rättighet att höja tullarne borttogs.

Vid ordet »privilegia» önskade rikskanslären infläta ordet *alia* för att åt det samma gifva en mera bestämd betydelse, men måste i denna punkt gifva vika.

Följande dag genomlästes förslaget utan diskussion, till dess man kom till punkten om Danzigs inklusion, därvid ingen af parterna ville gifva vika.

¹⁾ Denne skref till de Witt 29 aug., att han varit hos rikskanslären för att diskutera traktaten, då rikskanslären hade ondt i ett ben och ej kunde gå ut. Fördröjde sjukdomen möjligen underhandlingarne?

²⁾ Se Slingelandts bref 25 aug., 5 sept. till de Witt. Möjligen var Oxenstjerna vid denna underhandling ensam med Slingelandt. Åtminstone önskade Slingelandt, att det ej vore så många underhandlare. Han säger sig gå till verket med tröga steg och tunga fötter. Se de Witts anf. st. 424, 434.

³⁾ De Witts Brieven V 433 och följ.

Alla bref, som de nederländske ambassadörerna erhöållit hemifrån, uppmanade dem att ej öfvergifva sin fasta ståndpunkt i detta afseende ¹⁾). Rikskanslären framstälde den möjligheten, att Danzig icke skulle vilja låta sig inkluderas, enär det då ej kunde understödja Polen. Man hade nämligen i denna fråga också i hufvudsak utgått från förslaget ifrån Haag enligt hvilket Danzig skulle befrias från den svenska belägringen, men förbjudas att understödja Polen ²⁾). De nederländske gesandterna svarade på denna Oxenstjernas anmärkning, att det var dem alldeles obekant, hvad Danzigs uppfattning i frågan var. Rikskanslären ansåg, att gesandterna borde hafva tagit reda på detta förhållande förut, och att Danzig, om det fortfore att vara Sveriges fiende, ej kunde inneslutas i förbundet. Man beslöt att lemna saken åt Danzigs eget afgörande, men antaga att svaret skulle blifva jakande och innesluta staden i traktaten. De nederländske gesandterna hade redan förut i sina bref till Haag framhållit möjligheten af Danzigs vägran, ehuru

¹⁾ Se de Witts bref till Slingelandt 8 juli, 18 aug.; senast 1 sept. 1656. Se de Witts Brieven V.

²⁾ Karl X hade genom Apbm anmält för Staterna, 7 juli, att han börjat Danzigs belägring. Detta föranledde Staterna att fatta följande beslut angående stadens inklusion i den blifvande traktaten: »Urbs cum omnibus juribus privilegiis, consuetudinibus atque immunitatibus et libertatibus inde promantibus, salva incorporatione atque integra illibataque fide quam sua facta civitas regi poloniae debet sine ullo ejus detrimento. Se de Witts Brieven sid. 423. — De nederländske sändebuden hade tänkt, att dess trohet mot Polen skulle vara »in suspensio». I själfva fördraget utlemnades nu orden »salva incorporatione», då det skulle kunna misstydas af svenskarne, i stället infördes på Karl Gustafs särskilda önskan »ita ut cesset inter sacram regiam majestatem civitatem gedanensem hostilitas. — Se de Witts Brieven sid. 450. — Vi påminna om, att det dansigiska sändebudet vid denna tid gjorde allt för att vinna Staterna och lyckades till och med afsluta ett förbund, som dock ej antogs af Danzig. Aitzema anf. st. VIII 546.

de vid detta tillfälle låtsade vara obekanta om sinnesstämningen i staden ¹⁾).

Den 1 september afslutades verkligen traktaten mellan Sverige och Nederländerna. Man måste förundra sig öfver denna brådska med slutet af förhandlingen, ty den 26 aug., således 7 dagar före traktatens undertecknande, sände Slingelandt en copia af traktatkonceptet till Haag utan att däri omnämna, att underteckningen skulle ske med det allra första. I stället skref han, att de ej vågade underteckna, då de ej visste, om Danzig ville inkluderas eller ej.

Möjligen påskyndade den utbrytande pesten fördragets afslutande, ty redan den 3 september lemnade nederländerne af denna orsak Elbing ²⁾).

Elbingetraktaten kan ses ur två synpunkter, den politiska och den kommersiella ³⁾). Man kan nämligen om denna traktat säga, att, i sin helhet sedd, är traktaten

¹⁾ Bref fr. Slingelandt 18 och 29 aug. 1656 (anf. st.) I ett bref från de Witt till Slingelandt 8 sept. säger sig de Witt efter ett samtal med danzigske residenten i Haag vara öfvertygad om att Danzig går in på inclusionen. — Generalstaternas ambassadörer hade ock varit i Danzig för att taga reda på sinnesstämningen därstädes och hade haft sammankomster med stadens styrelse den 31 juli och 2 aug. Se Slingelandts bref till de Witt 1 sept., de Witts Brieven V sid. 430. *Aitzema* anf. st. VIII 560; *Wicquefort* anf. st. sid. 424. — De hade sålunda fullkomligt reda på sinnesstämningen, ehuru de, antagligen för att bringa ett slut på traktaten, tego därmed.

²⁾ Slingelandts bref till de Witt af den 12 sept. 1656.

³⁾ I den af Ehrensten skrifna relationen till ständerna i Göteborg 1659 angifves följande uppfattning af Elbingetraktaten, antagligen konungens egen: »Generalstaternas innerliga intention med Elbingetraktaten var endast att studera K. M. successer i Polen och adoptera så de gamle förbund till dessa tider, att de skulle dragas ifrån deras rätta förstånd och rätta bruk och blifva helt enerverade och kraftlösa. Salig rikskanslären hafver likväl med så stort förstånd och dexteritet trakterat denna konfirmation och adoption, att, om den traktaten som slöts hade blifvit ratificerad, hade man haft någon förhoppning om vänskap». — (Se Ups. bibl.)

hufvudsakligen politisk, i sina detaljer däremot kommersiell.

Då Sverige sträfvade efter ett Östersjövälde, som ingen stat hade en större förmåga och ett djupare intresse af att motarbeta än Generalstaterna, så var det klart, att Sverige skulle, då Generalstaterna erbjödo en underhandling, visa sig så tillmötesgående, som det var möjligt utan att göra några reela offer för att binda vid sig denna makt eller insöfva den i fråga om halten af de svenska planerna. Det var Sverige angeläget att påminna Staterna om de gamla förbunden, om den gemensamma roll, de förut spelat vid afgörandet af den nordiska politiken, och att binda dem fortfarande vid Sverige genom upplifvandet af dessa förbund.

Med de gamla förbundens upplifvande, kunde dock icke de gamla förhållandena återkomma, som en gång voro förändrade, och ingen svensk statsman kunde undgå att inse det svaga bandet i ett fördrag, som hvilade på föråldrade förutsättningar, gent emot de mäktiga intressen, hvilka de nya förhållandena framkallat.

Se vi återigen på hvad Generalstaterna åsyftade med Elbingertraktaten, så var förhandlingarne om dess ingående ursprungligen endast en förevändning att komma svenskarne in på lifvet, att göra sig mera förtrogne med de svenska planerna och söka utforska i hvad mån de verkligen kunde skada Generalstaterna. Svenskarne visade dock så stor eftergifvenhet vid underhandlingarne och tillika en sådan kraft och framgång i sina krigiska företag, att man i Haag fann det säkrast att hafva Sverige till bundsförvandt, när man kunde få det med drägliga villkor. Ett svenskt östersjövälde kunde visserligen aldrig behaga Staterna, men det hade ej varit dem olidligt, för så vidt Sverige hade afstått ifrån en för dem tryckande handelspolitik. Då Sverige nu visade sig tillmötesgående, var det bäst att gripa de fördelar, som man kunde få, man kunde ju sedan möjligen begära

flere. Hade man däremot afbrutit underhandlingarne, hade man fått Sverige till fiende och om dess segertåg fortfarit, kunde ställningen blifvit obehaglig nog, enär det då ej funnits någon gräns för det tryck, den svenska handelspolitiken kunnat utöfva på Staterna. Med ett ord, för Sverige var Elbingertraktaten ett sista försök att under nya förhållanden förmå Generalstaterna att förblifva vid den gamla vänskapen; för dem var traktaten däremot en lämplig hvilopunkt i förhandlingarne, hvarifrån olika vägar sedan stodo dem öppna.

Hvad de kommersiella bestämmelserna angå, som utgöra en annan sida af Elbingertraktaten, så skola vi här, ehuru väl vi af själfva förhandlingarne lärt känna dem, meddela en öfversikt af desamma. Alla bestämmelserna i 1640 och 1645 års fördrag förnyades och antogos liksom om de varit ordagrant upptagna i traktaten. Man hade dock ej funnit skäl att endast förnya de gamla förhunden, dels emedan de varit riktade emot Danmark, dels emedan vissa bestämmelser i desamma varit så otydliga, att de kunde hafva gifvit anledning till missförstånd. Nya regler uppställes därför, egnade att undanröjda alla hinder för traktatens fullgörande. — Sålunda förklarades att nämnda traktaters första paragraf skulle vara riktad emot *hvarje makt*, som oroar handeln och sjöfarten i Nord- och Östersjön, och att icke närvarande eller blifvande oroligheter skulle kunna hindra de bägge makternas handel och sjöfart i Nord- eller Östersjön, eller i *de derstädes utflytande floderna*. — Då erfarenheten visat fördelen af måttliga tullar, skulle man hålla sig *ungefär* vid den måttliga taxa, som förefaus, då de båda fördragen afslötos ¹⁾. — Ingen nation skulle

¹⁾ Promittimus et spondemus, quod uterque foederatorum, salvis regalibus et juribus suis, circa vectigalium constitutionem et dispositionem, ad parem circiter modum et taxam, atque tum temporis constituta vectigalia fuerunt, eadem dehinc in suis respective regnis provinciis ac ditionibus, quas nunc possidet, vel imposterum possesurus est, accommodabit, adeo ut quam moderatissimo vectigalia, telonia et onera commerciis et navigationi utrinque imponantur.

kunna erhålla förmonligare handelsprivilegier än Staterna och blefve en förhöjning af tullarne af en eller annan orsak nödvändig, så skulle den dock ej blifva större för främlingarne än för de egna undersåtarne, hvarvid dock ett undantag gjordes för vissa sällskap och enskildé personers privilegier ¹⁾. — Slutligen innehöll fördraget bestämmelser om Danzigs, Frankrikes, Englands, Danmarks och Brandenburgs inklusion ²⁾.

Sådan var betydelsen och innehållet af den mycket omordade Elbingertraktaten, som under fyra år, för att ej nämna de följande åren, som ligga utom den tidrymd hvarmed vi sysselsätta oss, var ett ständigt föremål för de diplomatiska förhandlingarne emellan Sverige och Generalstaterna och äfven anfördes såsom en faktor i den märkliga brytningen år 1658.

III.

Den svenske konungen befann sig vid Elbingertraktatens afslutande ännu i Preussen, och Polen var böjdt för fred, äfven med betydliga afträdelser, men det afhölls derifrån af kejsaren, som fruktade, att Sverige skulle vända sig mot honom, om fred var sluten med Polen. Brandenburg var ännu Sveriges hundsförvandt, men endast dyrt lät kurfursten köpa sin tvetydiga vänskap, det fick Karl Gustaf erfara vid den nya traktaten

¹⁾ — — quod si vero contingat, certas ob causas et urgente necessitate nova, majora gravioraque vectigalia in alterius foederati dominiis imponenda esse, tum, eo casu majus graviusque a foederato aut ejus subditis non exigetur, quam ipsi proprii incolae aut subditi pendunt. Sub qua tamen aequalitate nullatenus intelligi debent peculiarium societatum et subditarum personarum specialia privilegia.

²⁾ Fördraget finnes tryckt hos *Aitzema* anf. st. VIII sid. 569 och *Dumont* anf. st. VI 2 sid. 147—148.

i Labiau i nov. 1656. Frankrike och England erbjödo sin allians, men med vilkor, att Karl Gustaf vände sina vapen mot Österrike; för en uteslutande svensk politik ville de ingenting offra. Underhandlingarne med Danmark ledde ej heller till något resultat, och med v. Beuningens ankomst till Danmark upphetsades sinnesstämningen därstädes ytterligare mot Sverige ¹⁾. En ny fiende hade dessutom Karl Gustaf under sommaren 1656 erhållit i Ryssland ²⁾, och denna fiendskap kunde ej motvägas af förbundet med Siebenbürgen. Karl Gustafs ställning var sålunda långt ifrån så fast, att han ej var högeligen intresserad af, att förbundet med Generalstaterna genast trädde i kraft och ratificerades.

Konceptet till Elbingertraktaten anlände till Haag den 17 sept. (n. st.) och afhandlades genast i Generalstaterna. Köpmännen från Amsterdam ansågo dock, att tillräckliga garantier däri ej blifvit gifna emot förhöjande af tullar, men det oaktadt beslöts, att ambassadörerna borde med det första underteckna traktaten ³⁾. Den 24 s. m. (n. st.) anlände till Haag underrättelsen om traktatens afslutande, således förr än man hade väntat den. Redan följande dag tillsattes en komité i och för de svenska angelägenheternas afgörande, såsom bruket i dylika fall var. De Witt var medlem af denna komité, som underkastade fördragets punkter en noggrann granskning ⁴⁾, och flere anmärkningar gjordes mot desamma, hvilka de Witt meddelade ambassadörerna. Den 25 sept. n. st. förklarade komitén traktaten vara enligt instruktion.

¹⁾ Se Durels bref fr. denna tid i Beckers Saml.

²⁾ Rysslands förhållande till Sverige iaktogs noga i Haag, och man spådde redan nu, att Ryssland skulle blifva Sveriges farligaste fiende. Se Apbms. bref för denna tid, passim.

³⁾ Bref fr. de Witt till Slingelandt den 22 sept. De Witts Brieven V sid. 438. — De Witt ansåg traktaten bättre än han hade hopats. Se hans bref t. Slingelandt 19 sept. anf. st. sid. 437.

⁴⁾ De Witts bref t. Sling. 29 sept. (anf. st. sid. 441). De Witt yttrar sin tillfredsställelse öfver fördragets afslutande.

Uti uttrycket »ad parem circiter modum et taxam atque tum temporis constituta vectigalia fuerunt» gjordes anmärkning mot ordet, *circiter* såsom i hög grad förrädisk, då det kunde möjligen borttaga all den garanti, paragrafen medförde. Vidare anmärkte man mot det, äfven vid förhandlingarne af nederländerne bestridda undantaget för æqualiteten, nämligen enskilda personers och kompaniers privilegier. Missnöje hade ock försports, att bestämmelserna om den ofria, halffria och helfria tullen icke i någon mån ändrats, samt att alla den svenska regeringens åtgöranden sanktionerats genom bestämmelsen »salvis regalibus et juribus» etc. Men angående dessa sista klagopunkter begärdes ingen »elucidation» På dessa förfrågningar svarade sändebuden, den 9 okt. (n. st.) ¹⁾, att de handlat enligt sin instruktion och erhållit bästa möjliga villkor.

Karl Gustaf visade däremot sitt allvar med traktaten, i det att han icke blott tillbakavisade genast de nederländske ambassadörernas framställningar, utan äfven befallde sin resident i Haag att begära det understöd, som traktaten påbjöd gent emot Ryssland ²⁾. Denne förklarade dock med bestämdhet, att detta var en omöjlighet ³⁾, ty utgången af Rigas belägring afvaktades af Staterna, innan de ville taga ett beslut i en eller annan riktning ⁴⁾. Appelboom ansåg det dock rådligast, att konungen påskyndade å sin sida ratifikationen och begärde därför af honom så fort som möjligt ett ratifikationsinstrument ⁵⁾.

¹⁾ Se bref fr. de nederl. amb. i Preussen af d. 15 nov. Bilaga t. Apbms bref.

²⁾ Bref af den 5 sept. g. st.: Riks Reg.

³⁾ Apbms bref 2 okt. 1656.

⁴⁾ Apbms bref 9 okt. Många ansågo, att om Riga kom i Rysslands händer, kunde handeln på Archangel flyttas dit och såge det därför ej ogärna. Detta oaktadt ansåg Apbm, att Sveriges anseende i Haag skulle betydligt vinna på att Riga höll sig. Se Apbms bref 6 okt. och 30 s. m.

⁵⁾ Apbms bref 24 okt.

Konungen hade dock redan, före ankomsten af Appelbooms bref, den 7 okt. i Frauenburg utfärdat ett dylikt, därtill föranledd af att ambassadörerna i Preussen vid sitt besök hos honom förklarade, att Staternas ratifikation vore för handen. Appelboom erhöll ratifikationen d. 5 nov. (n. st.)¹⁾. Kort förut hade residenten underrättat de Witt om, att ett ratifikationsinstrument från Karl Gustaf var snart att förvänta. De Witt blef högeligen förvånad och förklarade, att, hvad Generalstaterna anginge, kunde de ej ratificera, förrän de erhållit vederbörlig upplysning i åtskilliga punkter, hvilket Appelboom genast förklarade vara orimligt, då traktaten en gång var sluten²⁾.

Resultatet af den ofvannämnda komiténs förhandlingar framträdde slutligen i det bref, som afsändes till ambassadörerna i Preussen, euligt Generalstaternas resolutioner af den 26, 28 och 31 okt., däruti man begärde, utom de ofvannämnde³⁾ elucidationerna, äfven uttryckligen, att det 1645 utfärdade privilegiet skulle upphävas, hvarigenom de svenskar, som bygde sina skepp så, att de dugde till krigsskepp, befriades från $\frac{1}{3}$ af tullen så väl för skeppen som för varorna. Tullarne reducerades »exacte ad taxam anni 1640», och tull-listorna på bägge sidor öfversågos och såsom »pars tractatus» bekräftades⁴⁾. Slutligen skulle de enskilda, som voro delägare af privilegierade kompanier, icke betala mindre tull än Generalstaternas undersåtar, då det gälde varor, som icke ingingo i kompaniets, och dessutom skulle de kompanier och enskilda personer, som privilegierades,

¹⁾ Apbms bref 24 okt.; Apbms bref 6 nov.; Konungens bref af den 20 sept. Riks Reg.

²⁾ Apbms bref 30 okt.

³⁾ Bref från Nederl. gesandterna af den 15 nov. 1656. Fins såsom bilaga till Appelbooms bref. Se äfven Apbms bref 6 nov. s. a.

⁴⁾ I de Witts ofvan anf. bref af den 29 sept.

⁵⁾ Se Staternas resolution af d. 28 okt. cit. af Apbm i hans bref 6 nov. 1656.

uttryckligen namngifvas. Generalstaterna hade samtidigt med Elbingertraktatens afslutande låtit sin flotta hemsegla men däremot kvarlemnat en besättning i Danzig, hvilket ej af svenskarne väl upptogs ¹⁾).

Generalstaternas ambassadörer befunno sig i Frauenburg ²⁾ vid emottagandet af underrättelsen om Staternas resolutioner. De hade där haft audiens och blifvit särdeles väl emottagna ³⁾. De voro ock välvilligt stämda emot Sverige, hvilket tydligt framgår af det sätt, hvarpå de besvarade Generalstaternas ofvanmälte bref.

Ambassadörerna svarade nämligen, att bättre vilkor hade ej kunnat erhållas än de, man fått uti traktaten, och att Staterna borde påminna sig, att ambassadörerna icke gått utom sin instruktion vid fördragets uppsättande. De anmärkningar, Generalstaterna gjorde, voro ingalunda af den betydelse och det värde, som dessa förestälde sig.

Oaktadt privilegierna af 1645 angående byggandet af monterade skepp, funnos ej mer än 20 å 30 dylika skepp ⁴⁾. Däremot fans det små skepp, som åtnjöto frihet från $\frac{1}{3}$ af all tull, och som gingo mellan hamnarne i Östersjön. Upphäfvandet af privilegiet, angående dessa svenska skepp, var en sådan orimlighet, att ingen stat kunde gå in derpå, så att Generalstaterna kunde anse sig ha gjort en ganska stor vinst därmed, att dylika privilegier ej skulle i framtiden få utfärdas. — Att Staterna ej voro nöjda med år 1645 såsom utgångspunkt

¹⁾ Se *Gralath* anf. st. sid. 566.

²⁾ Se ofvan anf. bref fr. sändebuden; jämte ett af den 27 okt. från d. s. Den 6 nov. anlände de till Danzig. Slingelandt hade rest hem efter traktatens afslutande, och *Dorp* förestod nu beskickningen. Se de Witts Brevén.

³⁾ Se *Bilaga t. Apbms bref*. Bref fr. Frauenburg 27 okt.

⁴⁾ Riktigheten af denna ambassadörernas uppgift har ej varit möjligt att konstatera, då tull- och skeppslistor för denna tid saknas. Att förordningen om helfrihet å de s. k. monterade skeppen ej ansågs uppfylla sitt ändamål. Se *Palmén* anf. st. 90—92.

för tullbestämmelserna visade endast okunnighet om svenska tullförhållanden, då det var ett ytterst gynnsamt år, emedan 1645 års förordning endast gjorde afseende på fartygsägarens, ej på fraktägarens nationalitet, och att den n. v. delningen i tre kategorier af tullsatser var att föredraga framför den gamla i fyra. — Ambassadörerna protesterade äfven mot att ordet »*circiter*» skulle kunna lemna en dörr öppen för de svenska tullförhöjningarne. Tvärtom, de voro förvissade om, att konungen skulle lika troget hålla dessa fordringar, som han skall vägra att göra några eftergifter i ett redan slutet fördrag. De redogjorde äfven i sina bref för kompaniernas ställning i Sverige och anmärkte, att det endast fans ett, nämligen tjärkompagniet, som var af någon större betydelse ¹⁾). Andra privilegier, som kunde angå Generalstaterna, voro stapelstädernas, men någon ändring angående dem var ej möjlig att erhålla. De varnade slutligen Staterna för att emot traktaten lemna Danzig någon hjälp. Slutligen förklarade de, att de icke veta, med hvem de skulle underhandla, ty rikskanslären hade aflidit ²⁾, och de öfriga svenska diplomaterna voro skingrade ³⁾. Oaktadt förklaringen uppskötö Staterna ratifikation. Äfven Appelboom hade upphört att yrka därpå, anseende det vara den klokaste politiken ⁴⁾.

Frågas kan nu, om man verkligen ville komma ifrån ratifikationen och om de framställda elucidationerna medförde så stora handelsfördelar, att de en gång er-

¹⁾ Ambasadörerne säga, att till och med tjärkomp. endast tillverkar 84 läster. Ett eget misstag, ty tillverkningen uppgick 1657 t. 6,300 läster tjära och 760 läster beck enl. *Fyhrvall*: Tjärhandelskompanierna sid. 13. Skulle möjligen till Staterna endast utförts 84 läster? Äfven det otroligt.

²⁾ I fältsjukan i Frauenberg den 23 oktober.

³⁾ Bjelke hade rest på en ambassad till Sachsen. Banér och Rosenhane till Sverige. Se ambasadörernas ofvan anf. bref.

⁴⁾ Apbms bref 20 nov. 1656. »Ju kallare jag håller mig, ju bättre effekt lär det hafva».

hållna, skulle göra Staterna till Sveriges trogne bundsförvandt.

Att dömma af residenten Appelbooms rapporter torde uppfattningen häraf i Nederländerna varit delad. Er del, och däribland de ledande statsmännen, sågo ingenting hällre, än att ratifikationen kunde på ett någorlunda hederligt sätt uppskjutas, ty Sveriges ställning var på en gång så fruktansvärd och så svag, att ej den skarpaste politiker kunde uträkna händelsernas utveckling. En stor del af den nederländska köpmannaverlden brukade ej se politiken i stora drag. De tänkte på sin egen fördel och hade väntat större fördelar af en traktat med Sverige, än Elbingertraktaten erbjöd. Kunde de genomdrifva: sina tillägg och förklaringar, hvarigenom den svenska handelns utveckling hämmades, och Sveriges benägenhet att gynna Englands handel kväfdes, lemnade de den nordiska jämnvigten och de svenska utvidgningsplanerna åt sitt öde och sågo med nöje ett förbund afslutas, som försäkrade dem om fred och ökad handel.

Vid elucidationerna framträda de olika intressena i Generalstaterna än klarare än vid själfva fördragets afslutande. Det nederländska parti, som af politiska skäl ville uppskjuta traktatens ratificering, visste dock i början att dölja sina verkliga önskningar under skenet af ett allvar och en ifver för ratifikationen, väl egnad att göra den politiska ställningen för mången oklar.

Till och med Appelboom trodde i början på Generalstaternas önskan att ratificera fördraget, och uppfattade först sedermera rätta halten af deras elucidationer. Det var provinsen Holland, särskildt staden Amsterdam, som motsatte sig ratifikationen, Zeeland samt städerna Rotterdam, Leyden och Dort stå däremot i det längsta på Sveriges sida. De Witt visade sig i hög grad opartisk och ville genomföra traktaten, ehuru med de förändringar, som han ansåg så väsentliga för den nederländska

handelns bestånd¹⁾. Då meningarne i Nederländerna voro så delade, kunde de olika makternas resider i Haag utöfva ett betydande inflytande på händelsernas utveckling. Det är måbända därför här på sin plats att nämna några ord om den man, som under alla dessa år var Sveriges ombud i Haag.

IV.

Harald Appelboom till Forsmark, född 1612, blef svensk kommissarie i Nederländerna 1645 och resident i Haag 1652. Man kan om honom yttra, hvad han själf sade om landtgreffvens af Hessen resident i Haag, Joachim Wicquefort, att han var »courant, odorant et pénétrant dans les affaires»²⁾. I hans brefväxling med konungen och rådet, med Oxenstjerna och Bjelke, kan man se, huru många personliga vänner, han lyckats förskaffa sig i Holland, och hvilken fientlighet han ägde att för sin regerings räkning utforska den nederländska regeringens görande och låtande. Då han endast hade helt obetyd-

¹⁾ Apbms bref passim 1656, 1657. Zeeländaren *Huybert*, nederl. amb. i Preussen, var en varm vän till Sverige och åtnjöt ett stort anseende, så att han bidrog tvifvelsutan till sin provins hållning gent emot Sverige särskildt vid sin återkomst från Preussen. (Apbm 22 juni 57). Hans svåger, *Marignan*, var en af Apbms vänner, lika så en rik köpman, *Lambert*, och presidenten från Gröningen, Herr *Schuylenborgh*. Apbms bref 7 sept. 1657 m. fl. ställen. Om de Witt se *Arend* anf. st. 539 och *Wicquefort* anf. st. 428.

Upplysande i afseende å Amsterdams och Rotterdams olika handelsintressen är, att då från Elbing 1657 gingo 59 fartyg till Amsterdam (de fleste med säd) gick 1 till Rotterdam. — Se räkenskapsboken för licenterna i Elbing 1657 i Kam. Arkivet.

²⁾ Utdrag af bref från Appelboom, tryckt hos *Vreede*: Inledning tot eene geschiedenis etc. II 2; bilaga sid. 138.

liga penningemedel ¹⁾ till sitt förfogande, måste man antaga, att det hufvudsakligen var genom sin personliga älskvärdhet och öfvertalningsförmåga, som han lyckades förskaffa sig vänner och Sverige anhängare så väl bland Generalstaternas deputerade som bland de utländske ambassadörerna. De mest sekreta resolutioner och bref lyckades han erhålla i afskrift ²⁾. Särskildt egendomligt är det, att Appelboom stod väl med det oraniska partiet, men den gamla änkehertiginnan af Oranien, som var själen i detta parti, synes hafva funnit ett stort behag i hans sällskap. Hon sade sig ofta vara en stor vän af Sverige, ehuru väl graden af hennes vänskap växlade, då den hufvudsakligen berodde på förhållandet mellan hennes någ kurfursten och Karl Gustaf.

Hvad de andre sändebuden i Haag beträffar, så synes det, att döma efter Appelbooms brefväxling, som om de danska residenterna *Charisius* och *Rosenvinge* ej

¹⁾ Klagomål öfver brist på penningar för att muta, särskildt »medlemmar af den holländske vergaderingen» förekomma ideligen i hans bref, tillika med försäkringar, att Sveriges sak skulle äga afgjord framgång, om blott penningar erhöles. »Memorial kunna ej ha någon verkan, då de ej understödjas af reala medel». (2 okt. 56). I samma bref säger Apbm, att konungen visserligen frikostigt nog föreslagit honom att hugna de svenska anhängarne med löften om gods i Preussen, men Apbm anmärker, att Holländarne äro alt för sluga för att lockas af dylika löften. »Med 6000 rdr däremot är det intet tvifvel, att E. M. skulle vinna reel och god effekt». Pufendorff nämner, att Apbm en gång fått en större summa till utdelning. När det skett, kan jag ej af Appelbooms bref inhemta. Där fins endast klagomål öfver penningebrist, äfven för egen räkning, ty hans egna affärer voro dåliga, och han begär ofta hjälp af konungen.

²⁾ Beuningen varnar redan i ett bref af den 13 febr. 1654 de Witt (se anf. st.) för Appelbooms nyfikenhet, ty han relaterar alla particuliere samtal (»Apbm werdt geseidt in geen saecken neerstiger te syn als in't overschryven van alle particuliere discoursen»). Ett exempel på den tidens samvete anför Apbm på ett ställe: En deputerad från Holland hade med största skyndsamhet infunnit sig hos Apbm för att meddela honom en hemlig skrifvelse, innan han begaf sig upp i vergaderingen för att svära dess hemlighållande (!).

ägt någon större diplomatisk förmåga och, att Beunin-
gens rapporter ifrån Danmark invercade mera till detta
lands förmån i Haag. Hvad de fransyska och engelska
ambassadörerna *de Thou* och *Downing* angå, så voro de
personliga vänner till Appelboom, hvilket antagligen bi-
drog till den vänliga stämning, de i det längsta visade
emot Sverige ¹⁾).

Intet bättre bevis finnes för det anseende, Appel-
boom åtnjöt bland de samtida diplomaterna i Haag och
för vikten af de tjänster, han där ansågs göra sitt fä-
dernesland, än den ifver hvarmed man grep det tillfälle,
som vissa i Danmark under våren 1657 anhållna bref
erbjödo, för att söka förmå Appelboom att lemna Haag,
eller konungen att återkalla honom.

Den diplomatiska notvexling, som uppkom genom
dessa i Danmark interceperade bref, var ej utan bety-
delse för de svensk-nederländska förhandlingarnes utveck-
ling, men den har ock, i sina detaljer sedd, ett eget
intresse genom det ljus, som den kastar öfver Appel-
booms ställning uti Haag. Af detta skäl meddela vi
här i dess sammanhang denna episod af de svensk-neder-
ländska förbindelserna.

Danskarne lyckades, sedan kriget utbrutit våren
1657, uppsnappa några bref, som Appelboom skrifvit
till svenska rådet daterade Haag 1, 4, 8, 12 och 15
juni 1657 ²⁾). Dessa bref, eller åtminstone några af

¹⁾ Se Apbms bref passim. — »Man är här nu så inklinerad för
de danske att fast de än allenast sända en oxé hit, så skall den väl
kunna göra deras affaires». (Om Rosenvinge). Apbms bref 5 okt. 1657.
— Om *de Bye* säger Apbm: »qu'il passe pour un homme pas trop
sage et capable, se souciant peu des affaires de sa charge». Se Vreede
anf. st. bil. 34, där Apbms omdömen öfver flere samtida är anförd.
— *Weiman*, som af utgifvaren af Urk. u. Act. anses ss. kurfurstens
af Brandenburg skickligaste diplomat, nämnes eget nog sällan af
Apbm.

²⁾ Bref af Apbm, R. A. af den 26 juni; häri nämnes ej brefvet
af 1 juni. Pufendorff säger att det var ett bref.

dem, öfversattes och öfversändes till Nederländerna ¹⁾. Det var möjligen Conrad von Beuningen, som var upphofsman till denna åtgärd. Brefven innehöllo åtskilliga yttranden om den holländske falheten ²⁾, hvilka, då de upplästes i Generalstaternas församling och sedan de blifva kända i Haag, uppväckte en storm af ovilja mot Appelboom, hvaraf naturligtvis det land, som han representerade, fick sin beskärda del. För att skaffa sig ett stöd i sitt kinkiga läge, skref Appelboom till Karl Gustaf med begäran, att han skulle försvara sin minister liksom Gustaf Adolf vid ett liknande tillfälle försvarat Cameraarius ³⁾ och ej lyssna till Staternas fordran, att han skulle återkallas från Haag.

Appelboom inlemnade flera memorial till Staterna för att urskulda sig för brefvens innehåll och påvisa det orättmätiga, som låg i danskarnes tilltag ⁴⁾. Han urskuldade sig med, att det endast var kopior af kopior och därtill öfversättning, som de deputerade läst, och att de således ej hade rätt att döma hans bref såsom de gjorde. Appelboom hade sagt, att man skulle kunna vinna många med penningar, och att de danske och spanske kunde mycket uträtta, därför att de hade sådana, men att gifva penningegåfvor, det var ju en sak, som brukades öfver hela världen.

Appelboom klagade, att man ej ville »agnoscera honom såsom publik minister» ⁵⁾. Det fans dock ett parti, som ogillade danskarnes åtgärd att borttaga brefven, och till detta parti hörde själfva de Witt ⁶⁾. Flere personer

¹⁾ Bref af den 1 och 4 juni finnas i Kongl. Bibl. anf. Saml. tryckta i Leyden s. å. och öfversatta till tyskan »med flit».

²⁾ »Es sind Personen die man nun mit einem geringer zu E. M:s Devotion und Dienste beibehalten kann». — Se bref af den 1 juni i Kongl. Bibl. anf. Saml.

³⁾ Apbms bref 2 juli och 27 aug.

⁴⁾ Pufendorff anf. st. IV § 93. Apbms bref 20 och 24 aug.

⁵⁾ Apbms bref 3 augusti.

⁶⁾ Apbms bref 29 juni 57.

misstänktes för att vara de af Appelboom omtalade, och oron var allmän ¹⁾).

Den 16 augusti n. st. förevar saken i Generalstaterna, och följande dag utfärdades en resolution, enligt hvilken man ej skulle emottaga något memorial af Appelboom inom en månads tid, så vida det ej skulle på ett mera inflytelserikt sätt beröra Sveriges och Generalstaternas intressen, och sedan affärdades härom en skrifvelse till Karl Gustaf ²⁾. Ordalagen i resolutionen voro således temligen obestämda, och det memorial, som Appelboom inlemnade den 15 sept. n. st., blef verkligen, ehuru efter några protester, antaget ³⁾. Appelboom klagade dock i sina bref, att han nu fått många fiender, som intet försummade för att »göra honom odieux» ⁴⁾. Karl X ansåg sig ej behöfva gifva vika i denna punkt för det nederländske missnöjet. Ett bref från honom, dateradt Flensburg den 6 sept., ankom till Haag den 19 sept. ⁵⁾. Det var affattadt såsom svar på Generalstaternas ofvannämnda skrifvelse och konungen förklarar däruti, att han ärnar afbryta alla underhandlingar med de nederländske sändebuden i Preussen till dess Appelboom blifvit åter-

¹⁾ Så måste Appelboom skriva och begära ett skyddsbref för *Leo di Aitzema* (historieskrifvaren), som för sina tjänster åtnjutit pension af Sverige sedan Kristinas tid. Apbm bref 6 juli. Aitzema erhöi och ett dylikt (se Apbm bref 20 aug. 1657).

²⁾ Generalstaternas bref, Hollandica. R. A. — »Harald Apbm, die injuriense ende schandaleuse Brieven van haer en haere Republike soude geschreven hebben, hem naemen de onbequam tot vordre onderhoudinge van de oude vriendschap, ernstlich deswegen versoekende, dat K. Maj. den selven alderersten van der macht nemen ende behoorlich straffen.»

³⁾ Apbms bref 17 sept. Apbm inlemnade ett försvar 17 aug. n. st.

⁴⁾ Apbms bref 28 sept. — Bland dessa fiender, nämner han Vosius Beuningen, Heinsius, Silvercrona och le Blom, hvilka han säger sig hafva varit till sammans med i Stockholm och hvilka redan under drott. Kristinas tid hafva olofligen läst hans rapporter.

⁵⁾ Apbms bref 1 okt. Konungens bref, tryckt s. å. både på svenska och latin. Finnes i Kongl. Bibl. anf. Samling. Brefvet är äfven dateradt Fredrikssodde 28 aug.

insatt i sina rättigheter, och att han anser, att Appelboom vid alla tillfällen endast handlat enligt sin pligt och fullgjort sina skyldigheter såsom Sveriges resident. — Efter detta brefs ankomst beslöt man emottaga Appelbooms memorial, ehuru dock ej utan att olikhet i meningarne därom uppstod. Ej håller ville man ur protokollet borttaga anklagelserna emot honom, enär det ansågs, att man därigenom erkände sanningen af Appelbooms påståenden ¹⁾).

Röster höjde sig ock för att låta de nederländska sändebuden i Preussen hemresa utan afsked och ej lemna det minsta afseende vid konungens bref. Småningom tog denna antisvenska sinnesstämning öfverhand hos Generalstaterna, och den 19 oktober n. st. 1657 ²⁾ afläto de en ganska skarp skrifvelse till konungen, däri de klaga öfver Appelboom ³⁾ och öfver att deras oskyldiga sändebud få lida för den andres opassande uppförande, och att Appelbooms mottagande i Haag skulle alldeles bero af det emottagande ambassadörerna hade rönt hos konungen.

Karl X Gustafs ställning hösten 1657 var temligen trygg, men en förbindelse med Generalstaterna ansåg han sig dock ej kunna undvara. Ännu mindre kunde Staterna vara utan förbindelse med konungen. Han svarade ock på de nederländske sändebudens föreställningar af den 15 november genom att tre dagar senare mottaga dem i audiens i Wismar ⁴⁾). Detta åtgörande tillika med

¹⁾ Apbms bref 1 okt.

²⁾ Brefvet fins i Riksarkiv. bland Generalstaternas bref, Hollandica.

³⁾ »Residentem minus commodum, minusque idoneum sibi videri existimant».

⁴⁾ *Arend* anf. st. 536. Ambassadörerne tillbringade den tid, de voro i onåd hos svenske konungen, i Lübeck. Karl Gustafs bref till Apbm af den 19 nov., g. st. (R. A. Hollandica). Enligt Aitzema hade de erhållit ett nytt missiv af Staterna af den 15 nov. n. st.

hans segrar under vintern och Staternas behof af förbindelse med Sverige sköt frågan om de tagna brefven i bakgrunden, och Appelboom återfick sin forna ställning i Haag.

V.

Vi återgå nu till förhandlingarna angående Elbin-gertraktatens ratifikation.

Den 22 jan. n. st. afhandlades ratifikationsfrågan i Generalstaterna tillika med ett af Hollands ständer uppsatt elucidationsförslag. De deputerade från Zeeland hade ock inlemnadt ett förslag, i det allra närmaste likt Hollands. Frieslands och Overryssels deputerade förklarade däremot, att de ej hade någon order från sina kommittenter angående denna fråga. Endast Gröningen ratificerade traktaten utan villkor. De öfriga provinserna sade sig ej vara färdiga med sina »avis» ¹⁾.

Den 24 jan. n. st. beslöto dock Generalstaterna, att man skulle afsända v. Slingelandt till konungen med en högtidlig anhållan om de elucidationer, som af Holland blifvit uppsatta. v. Slingelandts resa inställdes likväl, men elucidationerna utan bifogad ratifikation afsändes till konungen ²⁾.

Friesland biföll likväl kort därefter traktaten »pro ut jacet» och yrkade ifrigt, liksom Utrecht och Geldern, på en ratifikation utan elucidationer ³⁾. Appelboom hade i det längsta icke velat tro, att Staterna skulle på allvar fordra elucidationer utan att ratificera, men, när så syntes vara fallet, råder han konungen att gå Staternas önsknningar till mötes, ty därigenom skulle de »bättre

¹⁾ Apbms bref 22 och 26 jan. 1657.

²⁾ Apbms bref 26 jan. och 5 febr. Generalstaternas resol. finnes ss. bilaga t. Apbms bref.

³⁾ Apbms bref 26 febr. och 5 mars. »De andre voro perplex».

förstå och observera traktaten samt evitera all dispyt och missförstånd och förtaga all *jalousi* samt gifva god konfidens och förtrolighet» ¹⁾).

Till Danzig ville dock ej Staterna lemna några subsidier, ehuru därom alt fortfarande underhandlades ²⁾. Äfven ett af v. Beuningen utkastadt alliansförslag emellan Danmark och Generalstaterna vågade de Witt själf ej uppläsa i Hollands »vergadering» ³⁾. Man var dock betänkt att iordningställa flottan i fall den kunde behöfvas ⁴⁾.

Emellertid förhandlade de nederländske sändebuden med Karl X om de från Nederländerna komna elucidationspunkterna, efter att de förgäfves sökt enligt sin regerings önskan medla fred ⁵⁾.

Dessa elucidationspunkter voro de första, som formligen framlades inför Karl Gustaf, men i själfva verket voro de, såsom vi sett, de andra i ordningen, som af Generalstaterna blifvit uppställda. De innehöllo en begäran: 1) att få utgå från 1640 års tulltaxa och att få densamma, jämte reglemente för tullvisitationerna insererade i fördraget; 2) att Staterna uttryckligen skulle förklaras såsom den mest gynnade nationen; 3) att kompanier i allmänhet och särskildt tjärkompagniet skulle upphäfvas; 4) att Danzig med eller mot sin vilja skulle

¹⁾ Apbms bref 22 jan. Appelboom rådde förut konungen att göra Staterna »perplex» med motpunkter, såsom att Sverige skulle få fritt trafikera i Ost- och Väst-Indien, att 7 art. i Stockholmsfördraget nog skulle iakttagas etc. Se Apbms bref 5 jan.

²⁾ Apbms bref 19 jan. De danziske deputerade rådde därför med understöd af de Witt Danzig att inkludera sig i traktaten.

³⁾ Bref fr. de Witt 27 febr. Se de Witts Brieven; Apbms bref 29 jan.

⁴⁾ Apbms bref 23 febr.

⁵⁾ Enligt resol. af den 18 nov. 1656. Se *Aitzema* anf. st. VII sid. 587. — Dorp skref den 27 mars 1657: »Konungen af Sverige skall med alla medel söka bibehålla sig här och aldrig komma, efter hvad han själf säger, att sluta en stumsdorferfred». Se de Witts Brieven sid. 488.

inkluderas¹⁾. Jämförda med föregående anmärkningar finna vi att såväl mom. 1) som 3) blifvit något skärpta.

Elucidationspunkterna ansåg emellertid konungen omöjliga att antaga. Det vore något inom den diplomatiska världen oerhördt och kunde gifva anledning till »främmande spekulationer och gissningar». Ville blott Staterna ratificera, skulle elucidationerna *sedan* kunna tillfogas²⁾. Tjärkompagniet ansåg konungen stod alldeles utanför Elbingertraktatens område och var dessutom alldeles omöjligt att upphäfva; hvad Danzig angick ansåg han, att staden inneslutits i förbundet, ej blott för att skydda handeln såsom Staterna påstodo, utan för att iakttaga neutralitet i kriget.

I en skrifvelse af den 27 febr. förklarade slutligen konungen, att han ville vara så tillmötesgående som möjligt och ville ej sätta sig emot, att man utgick vid tullsättningen från 1640 års taxa, blott man ej insere-rade ordinantien och taxan i fördraget, ty dessa ansåg han nu vara olämpliga, sedan danskarnes tullfrihet hade upphört genom freden i Brömsebro. Uti ofvannämnde stadga förekom nämligen, att inga främmande, som ut-skeppade gods, skulle betala tull, utan allenast svenska borgare, som försålde godset. Denna förordning, ehuru alltid betungande, hade dock haft något skäl för sig, så länge danskarne hade tullfrihet, nu däremot skulle den omintetgöra verkan af den olika tullen på svenska och

¹⁾ Apbms bref 5 febr. (g. st.?) Pufendorff anf. st. IV § 87 fram-ställer punkterna något utförligare, och ej alldeles lika. Ingenstädes har jag funnit dem in extenso. — Ratifikationen skulle äga rum inom fyra månader enl. traktaten.

²⁾ Se Huyberts och Isbrandts rapport, dat. Marienburg den 20 febr. (n. st.?). Bilaga t. Apbms bref. — Sändebuden hade förhandlat dels med konungen, dels med *Bengt Oænstjerna*, *Björnclou* och *Coyet*. — Rapporten innehåller en vidlyftig redogörelse för den ordväxling, som uppstått i anledning af Staternas begäran om tjärkompagniets kassation och om Danzigs inklusion. — Af de nederl. sändebuden var *Dorp* i Danmark, de andra bägge hade varit hos kurfursten i Königsberg en tid. Se bref f. *Dorp* 3 jan. Bilaga t. Apbms bref.

utländska skepp. Förordningen om certifikat, som däri förekom, vore ock nu mera alldeles onödig, liksom såväl listan som ordonantien erbjöd en hel mängd andra ofullständigheter och brister, hvaraf en del kunde vara menliga för nederländerne själfva. Konungen skickade dem likväl listan af 1640 och ordonantien med nödiga förändringar. Hvad Danzigs inklusion angick, ville ingen den hållre än konungen, dock förordade han, att staden skulle ersätta honom för de utgifter, dess fiendtligheter ¹⁾, sedan fördragets afslutande, förorsakadt honom. — De öfriga frågorna bevärdigade konungen ej med svar ²⁾.

Det sätt, hvarpå konungen besvarat 1. och 4. punkterna i Staternas elucidationskoncept, fann man i Haag tillfredsställande. Däremot kände sig holländarne svikna i sina förhoppningar rörande de andra frågorna, särskildt hvad tjärkompagniet beträffar ³⁾.

Zeeland ratificerade likväl nu fördraget med de erhållna elucidationerna ⁴⁾. Hollands deputerade kunde dock ej förmå sig härtill. De föreslogo, att man skulle söka utverka, att tjärkompagniets privilegier ej skulle få förlängas, efter som man ej kunde erhålla deras kassation ⁵⁾.

Angående »terminus a quo» hade Karl Gustafs upplysningar framkallat en reaktion. Året 1646 var verkligen bättre såsom utgångspunkt än föregående år, och förargelsen var allmän, att man af brist på svenska tullistor bråkat onödigtvis ⁶⁾.

¹⁾ Angående dessa se *Gralath* anf. st. II sid. 566 och följ.

²⁾ Se konungens bref t. Appelboom dat. Marienburg d. 27 febr. Riksreg.; Apbms bref af den 26 och 27 mars. I det sistnämnda brefvet omtalas ett instrumentum elucidationis, som Appelboom erhållit af konungen. Antagligen af lika innehåll med brefvet af den 27 febr.

³⁾ Apbms bref 27 mars. Inlemnade ett mem. 12 mars n. st. om ratifikation.

⁴⁾ Apbms bref 30 mars.

⁵⁾ Tjärkompagniets privilegier voro utverkade på 20 år, från 1648.

⁶⁾ Apbms bref 9 och 16 april; de Witts bref 6 april. Se de Witts Brieven V.

Danmark var ej utan skuld i dessa Staternas försök att undanskjuta ratifikationen. Denna makt var lika angelägen om att motarbete ett svenskt-nederländskt förbund, som Staterna voro angelägna, att ej ett svenskt-danskt förbund, hvarom underhandlades i Köpenhamn under Brandenburgs bemedling, komme till stånd. v. Beuningen var med sina bref och rapporter outtröttlig, i att motarbete Sverige både i Köpenhamn och Haag¹⁾. Något nytt förbund ville Staterna dock ej, såsom ofvan anmärkts, avsluta med Danmark. Däremot läto de danskarne under hela våren 1657 obehindradt värfva och utrusta skepp i Nederländerna. Skeppen erhöles af enskilda personer i Amsterdäm, hvilka i sin tur uppköpte dem af amiralitetet, ett finligt sätt att kringgå en öppen brytning med Sverige²⁾. Genom dessa rustningar, hvarpå de holländske köpmännen hade stor förtjänst, stärktes ej obetydligt det danska inflytandet³⁾, och det hade varit förmonligt för Karl X, om också han hade kunnat vid denna tid beställa fartyg i Holland⁴⁾. Penningar, som

¹⁾ Se Apbms bref 29 jan., 12 febr., 2 och 6 april; v. Beuningens bref i *Becker* anf. st

²⁾ Apbms bref 4 maj. Ammunition fingo dock ej danskarne, såsom de begärde, utföra tullfritt. Se Apbms bref 9 april. — På sina protester mot rustningarne fick Apbm det svar, att det stode svenskarne fritt att göra sammaledes. Apbms bref 4 maj.

³⁾ Apbms bref 4 juni. Redan ryktet om att danske konungen skulle rusta i Holland stärkte det danska partiet derstädes. Se Apbms bref 19 jan.

⁴⁾ Appelboom uttrycker sin sorg öfver, att han ej kan befordra sitt lands intressen af brist på penningar (Apbms bref 7 maj). »För 300,000 rdr kunde en flotta erhållas» (27 juli). — Konungen begärde i en skrifvelse af den 20 juni t. Appelboom underrättelse om, huru många svenska fartyg funnos i nederl. hamnar. Konungen ville gärna förhyra dessa, men några nederl. fartyg hade han ej råd att beställa. — Han hade äfven den 4 juni skrifvit och frågat Laurens de Geer, Louis de Geers son, om han ville på samma villkor som fadren utrusta en flotta. De Geer gaf ett undvikande svar (2 juli), och härvid tyckes saken hafva stannat. Apbm fick dock 13 juli 3,622 rdr till värfning.

danskarne önskade låna, kunde de dock ej erhålla, men i stället fick den skicklige amiral *Tromp* tillåtelse att gå i dansk tjänst och föra befäl öfver de af Danmark förhyrda 12 skeppen ¹⁾).

Förgäfvess inlemnade Appelboom den 31 maj n. st. ett memorial mot utrustandet af skepp och värfvandet af folk för Danmarks räkning ²⁾). Han förklarade däri, att det stred såväl mot forna allianser som mot Elbingertraktaten. — Appelboom började dock nu på att miss-trösta om nämde traktats ratifikation och Staternas förhållande till Danmark tyckes hafva öppnat hans ögon i detta hänseende ³⁾).

Såsom sagdt är, Generalstaternas flotta hade då den afseglade från Östersjön, lemnat en besättning i Danzig. Dess återkallande borde naturligen vara första steget, hvarigenom Generalstaterna skulle visa sitt allvar i förhandlingarne med Sverige. De provinser, som voro vänligt stämde emot Sverige, hade ock flera gånger yrkat på återkallandet af trupperna ⁴⁾). Holland satte sig dock med beständighet däremot, och flere officerare ditsändes samt en ny anförare efter den förres, Percivals, död ⁵⁾).

Elucidationsförhandlingarne fortsattes emellertid. En ny instruktion afsändes till Marienburg, daterad 16 maj n. st., hvori utom de gamla, nya elucidationspunkter framställdes ⁶⁾).

Staterna begärde nämligen nu 1640 års taxa för till Sverige inkommande varor, samt rättighet för Gene-

¹⁾ Apbms bref 14 maj.

²⁾ Finnes ss. bilaga t. Apbms bref.

³⁾ »Elucidationerna äro endast illusioner för att vinna tid och därunder favorisera Danmark, men Eders Majestät gör mycket väl till att alta mente simulera och dirigera det: artem arte deludendo», skriver Appelboom den 14 maj till Karl Gustaf. Han ansåg dock att en ratifikation var möjlig »per pluralitatem votorum».

⁴⁾ Apbms bref 14 maj. — »Prov. Zeeland, Friesland och Gröningen vilja ej bestå någon garnison i Danzig». Apbms bref 21 maj.

⁵⁾ Apbms bref 6 mars och 27 april.

⁶⁾ Apbms bref 18 maj. Instruktion tryckt hos *Aitzema VIII*, 895.

ralstaternas undersåtar att begagna sig af förordningen om de monterade skeppen, eller ock att denna förordning upphäfdes. — Staternas första begäran var väl uttänkt, ty 1640 års taxa var egentligen fördelaktig för utgående varor; däremot var 1645 års förordning i andra fall mera tidsenlig.

Samtidigt hade ambassadörerna i Marienburg hem-sändt ett svenskt ratifikationsförslag, som afhandlades af Generalstaterna, hvilka dock funno det dunkelt, särskildt angående Danzig ¹⁾).

Den 28 maj framlemnade de nederländske ambassadörerna till de utsedda svenska underhandlarne, Bengt Oxenstjerna och Björnclou, det erhållna elucidationsprojektet. Den 18 uppsatte Karl X ett ratifikationsprojekt med elucidationer. Mot Staternas sista begäran anfördes, att en »terminorum divisio», aldrig varit påtänkt vid fördragets afslutande och att den medförde en mängd svårigheter. Den 22 juni kollationerade bägge parterna ett förslag, men något resultat kunde ej uppnås, enär de ej kunde enas rörande de monterade skeppen. De nederländske ambassadörerna önskade att uti det i elucidationen förekommande uttrycket: »sed immunitates et privilegia talibus navibus concessa in pleno suo vigore manebunt», skulle orden »talibus navibus concessa» bortfalla. Äfven önskade de, att det särskildt skulle stipuleras, att äfven nederländske undersåtar skulle få åtnjuta fördelarne med de monterade skeppen. Detta motsatte sig Karl X bestämmt ²⁾). »Cederade vi dem dette, skref han till Appelboom, skulle nederländske inbyggare sätta sig i hop och uthugga våra skogar, med myckenheten af sina monterade skepp segla våra skepp ur farvattnet och göra dem alla onyttige; de nederländske monterade skeppen åtnjuta den förmon uti tullfriheten som armatis navibus är för-

¹⁾ Apbms bref 21 maj. Konungen fasthöll att Danzig fiendtligheter borde upphöra.

²⁾ Det svenskt sinnade partiet i Haag bad dock konungen att ratificera och gå in på Staternas fordringar. Apbms bref 26 juni.

unnad och vi mista däraf vår tull, och äfven i krigstid blifver det högst betänkligt¹⁾).

När Karl Gustaf skref detta bestämda bref till Haag var dock ej hans ställning lysande. Polen var till stor del förloradt, Brandenburg visade sig såsom en tvetydig vän, och den lätnad kejsarens död medfört hade motvägts af den köld England och Frankrike visade Karl Gustaf, då han ej ville vända sina vapen mot Österrike. Dessutom hade han sedan i juni månad fått en ny fiende uti Danmark. Underrättelsen om det dansk-svenska krigets utbrott väckte ingen förvåning i Haag. Staterna hade väntat på detsamma och de viste, att deras sändebud i Köpenhamn arbetat i detta syfte. Kriget ökade lifligheten af de danska underhandlingarne i Haag. Rosenvinge skulle nu återigen söka att upplåna penningar²⁾. Han erhöll dock endast resterande subsidier³⁾, och icke en gång detta beviljades honom utan protester från städerna Leyden, Harlem och Rotterdam⁴⁾.

Den allmänna meningen var, att Holland och Amsterdam i hemlighet lofvat att ej öfvergifva Danmark. Säkert är, att några af det sammankallade amiralitetet redan nu ville skicka en flotta till Danmark mot Sverige⁵⁾, och att det endast var därför att man var öfvertygad om, att de östra provinserna skulle bestämdt sätta sig däremot, som frågan fick förfalla⁶⁾. Det danska sändebudet lyckades verkligen den 17 juni, att afsluta

¹⁾ Karl Gustafs bref t. Apbm 4 juli (R. A. Hollandica) och Apbms bref 26 juli. — Underhandlingarne fördes i Thorn.

²⁾ Apbms bref 30 juli, 13 aug., 17 sept. Danmark begärde 800,000 Rdr mot 4 proc. och sundstullen i pant.

³⁾ Ätminstone lättes penningarne under detta namn. Apbms bref 26 Okt. — På enskild väg lånade Danmark dessutom 1,000 gulden. Se Apbms bref 28 sept.

⁴⁾ Apbms bref 8 Okt. »De danske ministrar löpe omkring såsom rytande lejon, ropande alt om secours och hjälp». Apbms bref 5 okt.

⁵⁾ Apbms bref 13 juli.

⁶⁾ Apbms bref 6 juli.

den s. k. *ampliationstraktaten* emellan Danmark och Nederländerna. Denna traktat var lika med dem som förut blifvit emellan nämnda länder afslutade, utom att understödet var ökad till 4 till 7,000 man ¹⁾). Efter denna traktats afslutande ansågo Hollands ständer, att sändebuden i Danmark kunde återkallas, men denna deras uppfattning ledde dock ej till något åtgörande å Generalstaternas sida ²⁾).

Det blef nu Appelbooms uppgift att förhindra ratificerandet af denna traktat liksom de danska residenterna arbetade på att Elbingertraktaten ej ratificerades ³⁾).

Staterna ansågo, att det bästa medlet för att kunna uppträda såsom medlare emellan Sverige och Danmark — och ju svagare Danmark visade sig vara, desto ifrigare blef man, att kriget ej skulle fortsättas — var att Elbingertraktaten med dess elucidationer var afslutad. Hollands stater inbragte också ett »avis» till Generalstaterna om elucidationerna, däri de låtit frågan om de monterade skeppens likställighet med andra skepp falla ⁴⁾), och skrefvo Staterna till sina ambassadörer den 3 aug. n. st., att de utan uppskof skulle ratificera traktaten för att sedan med kraft medla mellan de stridande ⁵⁾).

Redan i en Generalstaternas resolution af den 28 juni n. st. ⁶⁾) hade de uppmanats att söka medla mellan de stridande makterna i nordn, och samma befallning hade afgifvits till ambassadörerna i Danmark ⁷⁾). De nederländske sändebuden i Preussen hade dock stått vanmäktige i sina försök, allra helst som det dröjde innan de erhöilo nya ordres i afseende å ratifikation och elucidatio-

¹⁾ Apbms bref 6 juli. Tryckt hos Aitzema VIII 812.

²⁾ Bilaga t. Apbms bref. Hollands staters resol. 11 och 12 juli.

³⁾ Apbms bref 17 sept.

⁴⁾ Apbms bref 6 och 13 aug. Apbm ansåg att nu var deras önskan att ratificera, allvarlig.

⁵⁾ Apbms bref 6 och 13 aug.

⁶⁾ Bilaga t. Apbms bref. Likaledes i en resol. af d. 27 mars n. st.

⁷⁾ Apbms bref 6 aug.

ner ¹⁾ efter juni månads fruktlösa underhandlingar. Då dessa slutligen anlände, reste sändebuden öfver Lübeck för att uppsöka konungen ²⁾. Ratifikation mötte dock nu rent formella svårigheter, enär provinsen Zeeland genom sin ofvannämnda resolution förenat traktaten med elucidationer, olika de holländska, och två af de andra staterna ratificerat utan elucidationer. I annat fall är det möjligt, att såväl Staterna som Karl Gustaf i detta nu ratificerat ³⁾ för att känna ett ögonblicks lugn. Något egentligt inflytande på händelsernas utveckling torde dock en ratifikation under dåvarande förhållanden knapt utöfvat. Vissa yttranden i Appelboom's ofvan omtalade i Danmark tagna bref hade gjutit olja i elden och förbittrat ytterligare sinnesstämmningen i Haag mot Sverige under sommaren 1657. Dessa yttranden hade tagits såsom en kärkommen förevändning af det danskvänliga partiet, som ej vågade komma fram med nya elucidationer. Ratifikationsunderhandlingarne afbrötos dock ej genast. Den 4 juli, 3 aug. och 15 sept. (alt n. st.) inlemnade Appelboom memorial.

Helt annat blef förhållandet, då konungen i sin redan nämnda skrifvelse af den 6 sept. förbjöd de nederländske sändebuden tillträde till sin person ⁴⁾. Detta bref framkallade i Haag en allmän oro, att man ej skulle få deltaga i blifvande fredsunderhandlingar. Ett mäktigt parti önskade af denna orsak en ratifikation och till detta parti hörde den försiktige de Witt ⁵⁾.

¹⁾ Bref fr. amb. i Preussen af d. 24 juli (n. st.). De voro då oroliga för att de ej erhållit några bref, enär tillfälle då erbjöds dem att underhandla med Björnclou i Stettin. Bilaga t. Apbms bref.

²⁾ Bref fr. amb. i Preussen, Danzig 28 aug. (n. st.) Bilaga t. Apbms bref.

³⁾ Apbms bref 17 sept.

⁴⁾ Ankom d. 29 sept. n. st. »Rätt och solid, men något för skarp», skref Apbm 1 okt.

⁵⁾ De Witt hade förut för Appelboom uttryckt sitt ogillande af danskarnes uppförande, framhållit sin fredskärlek, samt visat sig ytterst artig mot den svenske residenten. Apbms bref 29 juni och

Genom en resolution af den 5 okt. u. st. återkallades trupperna från Danzig ¹⁾ och den 15 okt. u. st. beslöto Generalstaterna att afsända en skrifvelse till konungen af Sverige, i och för hvars framlemnande deras ambassadörer skulle söka audiens hos konungen ²⁾. De anhöllo om traktatens ratificering, likväl med det tillägg, att traktaten först skulle träda i verket vid undertecknandet af elucidationerna, att den skulle binda för framtiden, men ej för de förhållanden, som redan inträdt före undertecknandet. — Staterna skulle genom dessa bestämmelser få deltaga i en blifvande fredsunderhandling, men ej tvungna att bistå Sverige emot Danmark. Appelboom råder ock konungen att »dissimulera» och skrifva artigt till dem, viss om att de nu kunna vinnas ³⁾.

Dessa råd upptog ej Karl Gustaf nådigt. I ett bref, dateradt den 19 okt., förklarade han, att det var oförenligt med Sveriges värdighet och politik, att konungen krusade för Staterna, och ej kunde han yrka på ratifikation af en traktat, på hvilken de satte så litet värde ⁴⁾. Med ambassadörerna ville ej konungen underhandla ⁵⁾, och det svar, som han slutligen lemnade dem, den 18 nov. i Wismar, var äfven alt annat än hugneligt. Konungen fordrar ratifikation utan alla förbehåll. Om elucidationerna kunde de sedan vid tillfälle enas, och någon

3 aug. — Många voro dock förbittrade mot Sverige i anledning af att konungen kunde jämföra en resident och tre extra ordinarie ambassadörer, hvilka, såsom de sade, intet peccerat utan skrifvit rapporter, som kunde varit dikterade af konungen själfv. (Apbms bref 5 okt). Appelboom anmärker häremot, att en konungs minister måtte väl vara mycket för mera än republikers ambassadörer. Apbms bref 19 okt.

¹⁾ Apbms bref 8 okt.

²⁾ Apbms bref 22 okt.

³⁾ Apbms bref 19 okt.; 9 nov. Appelboom råder konungen att begagna sig af de hjälpsändningar, som staterna ernade åt Münster.

⁴⁾ Riksreg. — Apbms bref 9 nov.

⁵⁾ Apbms bref 12 nov.

medling skulle de aldrig tänka på, om de ej förut ratificerat ¹⁾).

Dessa svar ökade oron i Haag. Nu var man lika villig där att ratificera, som konungen af Sverige varit det vid traktatens avslutande ²⁾).

Karl X kunde föra ett stolt språk, ty hans krig i Danmark var ett oafbrutet segertåg och väckte ett stort uppseende i Haag ³⁾).

Ifrån v. Beuningen i Danmark ingingo sorgliga bref till Staterna ⁴⁾). Det ansågs dock uti Haag, att hans ifriga yrkande på deras deltagande i kriget var i hög grad äfventyrligt för Staterna, och att v. Beuningen därför kunde skada deras sak ⁵⁾). hvarför man till och med ock hade varit betänkt på att återkalla honom ⁶⁾).

Staternas ställning till det öfriga Europa var egnad att öka deras oro för jämnvikten vid Östersjön. Visserligen stodo de i underhandling med de fleste makter, särskildt med England och Frankrike, men det oakadt voro de i sin politik ganska isolerade. Med protektorn hade vänskapen aldrig varit varm, nu fruktade man, att han, som i tid stält sig på Sveriges sida, skulle vid de blifvande fredsunderhandlingarna, draga hela östersjöhandeln till England. Den engelske residenten i Haag, *Downing* visade sig vid alla tillfällen ifrigt befordra Sveriges intressen ⁷⁾). Hvad förhållandet till Frankrike angick,

¹⁾ Apbms bref 10 dec.; Rikereg.

²⁾ Apbms bref 5, 12, 16, 20 nov.; 14, 17, 21 dec. Med lifliga färger skildras oron hos Staterna.

³⁾ Apbms bref under hösten 1657. -- Redan vid underrättelsen om infallet i Holstein skref Appelboom. »Den dagen hafver jag haft fler visiter än fast här på $\frac{1}{2}$ år. Apbms bref 10 aug.

⁴⁾ Apbms bref under hösten 1657, passim.

⁵⁾ De Witt sade åt Appelboom, att han klandrade Beuningens »perniciosa consilia», och att »han sitter där i Danmark och skriker såsom en uggla, varandes au bout de son latin». Apbms bref 14 dec.

⁶⁾ Apbms bref 21 sept.

⁷⁾ Se Apbms bref passim, *Thurloes* Collection of State Papers VI, VII och Urkunden u. Actenstücke VII.

hade äfven det sina svaga sidor. Visserligen hade Ludvig XIV sändt i april 1657 den skicklige diplomaten *de Thou* för att vinna Staterna och hindra deras anslutning till Spanien, hvilket senare fransmännen fruktade, emedan de lagt beslag på nederländska skepp, lastade med spanska varor, samt inskränkt den nederländska handelsfriheten ¹⁾. Men å andra sidan voro England och Frankrike i förbund sedan den 23 mars 1657, och de *Thou* visade städse den svenske residenten den största välvilja och sökte att så mycket som möjligt förena sina egna och Sveriges intressen ²⁾. Något förbund afslöt han ej heller med Staterna, och såsom skäl därtill angaf han bland annat önskan att se händelsernas utveckling kring Östersjön ³⁾. Äfven Spaniens hållning manade Staterna till försiktighet. Det talades nämligen om, att spaniorerna skulle öfverlemna Dünkirken åt engelsmännen, hvarigenom Spanien skulle vinna Englands vänskap. I Haag motarbetade dock den spanske ambassadören *Gamarra* med framgång Sverige och närmade sig Danmark ⁴⁾. Stridigheter, som uppstått emellan biskopen i Münster och hans undersåtar, sysselsatte också politiken i Haag och ökade spänningen mellan provinserna ⁵⁾. Likaledes var förhållandet spändt

¹⁾ I fråga om de tagna skeppen visade Frankrike mycken undfallenhet. Appelboom klagar (den 6 aug.) öfver, att Staterna härigenom blifva så smickrade och uppblåsta.

²⁾ Apbms bref 14 maj, 30 juli, 20 aug. m. fl. ställen. *Pufendorf* anf. st. V 68, är af en annan mening om de *Thous* förhållande till Sverige under denna tid. Appelboom kan dock i sina bref ej nog ofta och i nog starka uttryck uttala de *Thous* välvilja emot Sverige och anför flere af hans yttranden och äfven åtgärder i detta syfte. Efter freden i Roskilde svalnade dock något hans intresse för Sverige. Se Apbms bref 22 mars, 22 juli m. fl.

³⁾ Apbms bref 30 juli och 6 aug. — Karl Gustaf skref den 20 juli till sekreteraren *Courtin* och anhöll att blifva innesluten i en möjligen blifvande traktat mellan Frankrike och Staterna.

⁴⁾ Särskildt motarbetade han Sverige hos änkeprinsessan af Oranien. Se Apbms bref 22 juni. Carlson anf. st. 186 not.

⁵⁾ »De münsterske oroligheter äro för E. Maj:t lika goda som subsidier.» Apbms bref 26 okt.

mellan Staterna och Portugal, och en nederländsk flotta hade afsändts till den portugisiska kusten ¹⁾. Staternas gamla bundsförvandt Brandenburg stod dem visserligen åter, men misstron till det oraniska partiet gjorde alltid kurfursten misstänkt hos ett stort parti, och ej kunde håller Königsbergfördraget så lätt glömmas ²⁾).

Ej underligt under sådana förhållanden, att meningarne voro delade uti Haag, huru man skulle förhålla sig i den nordiska politiken. De försiktige ville, att man ej skulle lägga sig i de nordiska angelägenheterna och öka antalet af sina fiender, då man ej hade några säkra vänner att påräkna. De djärfve däremot ville en kraftig inblandning, på det att den ifrån alla sidor hotade handeln ej måtte vid Östersjön få en obotlig skada. Alt skarpare framträda under hösten 1657 dessa bägge partier ³⁾).

Den 10 dec. n. st. inlemnade Appelboom ett memorial, däri han betygar Sveriges vänskap för Staterna. Afven Rosenvinge inlemnade den 18 dec. n. st. till Hollands ständer, där han hade sitt egentliga parti, ett memorial, i hvilket han yrkade på hjälp för Danmark under förevändning af, att det var Generalstaterna, som lockat denna makt till krig ⁴⁾. Ständerna föreslogo ock att sända en flotta och 6,000 man till Danmarks hjälp, om Sverige ej ville gå in på en allmän fred på brömsebro- och stumsdorfer-fredernas vilkor under Staternas medling, men beslutet kunde ej genast genomdrivas, enär Dort och Rotterdam motsatte sig detsamma. Småningom lyckades man dock häfva deras betänkligheter, och den

¹⁾ Apbms bref 12 o. 16 nov.

²⁾ Om de olika makternas ställning vid denna tid se *Arend* anf. st. IV 1.

³⁾ Apbms bref 7 sept. m. fl.

⁴⁾ Apbms bref 21 och 24 dec.; Weimans bref t. kurf. af den 25 dec.; 8 och 15 jan.; 5 febr., tryckta i Urkunden u. Actenstücke VII. — Rosenvinges yrkande på sändebudens återkallande fr. Preussen hade man dock ej velat bifalla. Apbms bref 16 nov.

28 och 29 jan. n. st. framställde Holland en resolution i angifna syfte till Generalstaterna ¹⁾).

Men hjälpsändningen till Danmark skulle blifva dyrbar, och ett krig vid Östersjön var alltid en förlust för Staterna; man var därför ock betänkt på andra utvägar. Den skicklige diplomaten *van Beverningh* ²⁾ uttänkte en plan af den beskaffenhet att, om blott Sverige ville gå in på densamma, den skulle enhälligt antagas af de olika provinserna. Karl Gustaf skulle antaga Generalstaternas mediation, erhålla af dem en stor penningesumma, men i stället sluta fred med Danmark och Polen samt återlemna de gjorda eröfringarne. I freden skulle dock ej huset Österrike inneslutas, utan skulle konungen använda de erhållna penningarne för att kriga emot nämnda land och dymedelst befordra »det evangeliska väsendet» ³⁾. — v. Beverninghs plan sammanföll således med de förslag, som utgått från England och Frankrike och redan före danska krigets utbrott upptagits af Karl X själf ⁴⁾).

Dessa framställningar kommo dock nu alldeles för sent för att uppmärksammas af Karl Gustaf, då hans framgångar i Danmark öfverträffade, såsom känt är, hans djärfvaste förväntningar.

Sveriges ställning till Staterna hade med det nya året 1658 blifvit sådan till följd af dessa framgångar, att några förlikningsförslag eller elucidationspunkter ej längre kunde utöfva något inflytande, och holländarne uttalade öppet, att de ej ansågo sig skyldiga att ratificera en traktat, som blifvit ingången före det danska kriget, hvilket hade-omgestaltat de politiska förhållandena ⁵⁾).

¹⁾ Urkunden u. Actenstücke VII 121.

²⁾ De Thou skref t. Mazarin 14 juni n. st. 1657: »La personne qui a le plus de part auprès de Mr de Witt, et sans l'avis et conseil duquel il fait peu de choses est Mr de Beverningh; c'est un esprit prompt et hardi». — Archives de la maison d'Orange 2:ième série V 177.

³⁾ Apbms bref 4 jan. 1658.

⁴⁾ *Carlson* anf. st. sid. 287; se äfven sid. 167.

⁵⁾ Apbms bref 11 jan. och 4 febr.

Såväl de Thou som Downing, såväl Rosenvinge som Appelboom inlemnade under februari månad memorial till Generalstaterna, däri de uttryckte sina respektive makters stora kärlek till freden i Norden och önskan, att den måtte snart realiseras. Det var dock endast i dessa vackra fraser, som enigheten emellan dem bestod, ty att deras önskningar och syften föröfrigt högst betydligt divergerade, det skulle snart visa sig¹⁾.

Sådan var ställningen i de förenade provinserna, då underrättelsen om freden i Roskilde dit anlände. Den 21 febr. skref konungen från Kjöge till Appelboom och anmodade honom att för Staterna notificera den afslutade freden och att uppmana dem »att ej genom någon passion ifrån den gamla vänskapen sig förleda låta»²⁾. Konungen ansåg det möjligt, att Generalstaterna ännu skulle önska Elbingertraktatens ratifikation, hvilken önskan konungen dock ej ville efterkomma, såsom sakerna nu utvecklats sig. Likväl beder han, att Appelboom skulle »entretenera de herrar Generalstaten i ett godt humeur och visa dem all vänskaps kontestationer».

VI.

Roskilderfreden innehöll tvänne punkter, som måste på det ömmaste beröra de nederländska östersjöintressena. Såväl Sverige som Danmark lofvade afsäga sig de förbund, som kunde vara den andra parten till skada, och Östersjön skulle af bägge parterna stängas för fiendtliga flottor. Freden tyckes dock ej gjort det intryck i Haag, som man af nämnda villkor kunde ha rätt att förmoda. Efter underrättelsen om freden blefvo visserligen underhandlingarne lifligare och Staterna än angelägnare att skaffa sig bundsförvandter för att upprätthålla »ba-

¹⁾ Kongl. Bibl. anf. Samlingar.

²⁾ Riksreg.

lancen» vid Östersjön, men det förefaller nästan, som om den omständigheten, att Staterna ej fått deltaga i fredsunderhandlingarne, väckt minst sagdt lika starkt missnöje som själfva fredsvilkoren. Roskilderfreden uppfattades nämligen i Haag liksom annorstädes såsom en vapenhvila ¹⁾, som manade till verksamhet i och för att kunna med kraft deltaga i blifvande nya fredsunderhandlingar. v. Beuningen, som var ytterligt uppretad, för att han ej deltagit i fredens afslutande ²⁾, fick befallning att fortfara med sina bona officia vid det danska hofvet ³⁾. Redan den 29 mars n. st. beslöto Hollands stater, att man skulle söka med allvar närma sig Frankrike och England för att gemensamt med dem kunna skydda sjöfarten i Östersjön. Till Boreel i Paris och Newport i London skulle gifvas nya order i denna riktning, liksom nya underhandlingar inledas med de Thou och Downing i Haag ⁴⁾. Den 1 juni n. st. bekräftade Generalstaterna detta beslut ⁵⁾. Att så ej skett förut, var en följd af den starka spänning, som var rådande mellan de olika provinserna. Huybert hade nu återkommit från sin ambassad i Preussen och stält sig i spetsen för Zeelands opposition mot Holland. Han ansågs såsom upphofsman

¹⁾ »Konungen af Danmark hafver än intet låtit göra denna Staten någon notifikation om freden, hvilken de för den skull håller vara branlabel och ostadig». Apbms bref 12 april. — »Ehuruväl östersjöhandeln, som genom danska kriget temligen är vorden hindrad, nu borde sedan freden tilltaga igen och förbättras, befinnas likvisst östersjöhandlarne ännu like scrupuleuse, hålla sig stilla, indraga utestående skulder och försända åt de kvarteren inga varor, förväntandes allena utkomst på många dem mycket farliga förekommande handlingar». Se bref från svenske kommissarien *Martenson* dat. Amsterdam 2 juli n. st. 1658 R. A. (Hollandica).

²⁾ Apbms bref 22 mars.

³⁾ Apbms bref 27 maj. Beuningens mem. t. konungen af Danmark af d. 6 april. Se *Becker* anf. st. sid. 405. Beuningen skulle hindra ett svenskt-franskt förbunds afslutande. — Staterna erlade t. Danmark 200000 gulden i resterande subsidier. Se Apbms bref 3 juni.

⁴⁾ Apbms bref 27 maj.

⁵⁾ Resol. af 1 juni. Bilaga t. Apbms bref.

till ett skarpt memorial mot Holland af den 29 mars n. st., däri Holland beskyldes genom sina elucidationer vara orsak till att något förbund ej blifvit afslutadt med Sverige¹⁾). Äfven emellan Amsterdam och Rotterdam hade spänningen tilltagit, och denna sistnämnda stad liksom Leyden och Dort visade sig efter freden såsom ifriga svenskvänner, till en del af fruktan för England²⁾).

Den enda makt, Danmark naturligtvis undantaget, som fullt uppfattade Staternas oro och önskade en sammanslutning med dem, var Brandenburg, och underhandlingar drevos både i Haag och Berlin i detta syfte, mot hvilka Appelboom förgäfvades inlemnade memorial af den 18, 25 juli och 3 aug. (n. st.)³⁾).

Äfven flottans utrustning fortgick altjämt, ehuru amiral Opdam, som var en ifrig danskvän, tyckte, att det gick väl långsamt⁴⁾).

¹⁾ Apbms bref 29 mars, 1 april. Isbrants var skickad till kurfursten. Se Urkunden u. Actenstücke VII 129.

²⁾ Apbms bref 15 april. Hvad särskildt Dort angår, hade Appelboom på eget bevåg för att vinna denna stad lofvat den åtskilliga förmoner i handeln med Sverige. — Staden beslöt sig ock för att urgera på en skrivelse t. Dorp om ratifikation utan alla elucidationer. Apbms bref 12 juli.

³⁾ Bilaga till Apbms bref af den 26 juli. Urkunden u. Actenstücke VII.

⁴⁾ Apbms bref 14 juni. — Karl Gustaf var under våren 1658 betänkt på att värfva i Nederländerna och där utrusta skepp, hvilket dock genom brist på penningar gick långsamt, så att innan utrustningen var färdig, hade konungen ändrat sitt beslut i denna fråga. Uppdraget var hufvudsakligen anförtrödt åt kommissarien *Peter Trotzig* i Amsterdam. Åtta »kompagnieskepp» skulle utrustas till krigsfartyg, en del folk skulle man erhålla i England. En viss major *Speck* hade i uppdrag att ordna värfningen. Redan i febr. hade Trotzig fått avis om 60000 rdr, som han skulle erhålla från residenten *Snoilsky* i Frankfurt. Först i maj erhöi han 35000 däraf. Emellertid hade konungen den 2 april tillskrifvit Appelboom (Riksreg.) om, att man skulle inställa med utrustningen och gömma penningarne »seither den facies rerum jährlich verendert und unss der gn. Gott wie die cron Danmark frieden bescheert». Krut (900 centner) sändes dock med Speck till Landskrona. — Om dessa utrustningar se *P. Trotzigs* och *Martensons* bref 1658 R. A. (Hollandica) och Apbms bref för febr., mars, april s. å.

Underhandlingar om en ratifikation af Elbingertraktaten hade fortgått, och Staterna voro ej emot en ratifikation, tydligen med fästadt afseende på, att Roskilderfreden ej var en fast fred, utan att nya underhandlingar kunde bringas å bane, hvarifrån de blefve uteslutna.

Huybert hade aflemnat en rapport den 6 febr. n. st., genom hvilken det blef för Staterna uppenbart, att Karl Gustaf ej skulle tillåta dem att uppträda såsom medlare, ej håller vilja, höra talas om några elucidationer, utan att de lemnade en ratifikation af traktaten åt sina ambassadörer. Konungen ansåg sig vid förhandlingarne i Thorn uttalat sin mening och vid den ville han förblifva. Däremot hade han talat om att låta frigifva sundstullen, mot hvilket ambassadörerna dock haft allehanda invändningar ¹⁾. Redan den 13 mars n. st. hade Overyssels ständer framställt ett avis om freden i Norden. Den 28 mars n. st. inlemnade Appelboom ett memorial till Staterna ²⁾, däri han underrättade dem om freden och framhöll konungens benägenhet att ej inskränka deras handelsfrihet. Den 23 mars n. st. beslöto Hollands stater, att en skrifvelse skulle afsändas till Dorp, däri denne skulle beordras att yrka på att få uppträda såsom medlare i en allmän fred. För att underlätta underhandlingarne skulle till honom sändas ett ratifikationsinstrument jämte elucidationer. Det förra skulle dock ej få framlemnas, förrän konungen antagit de senare ²⁾. Den 29 mars n. st. bekräftade Generalstaterna detta beslut ³⁾.

Dorps försök hos konungen misslyckades. Konungen ville ej ratificera, då han ej hade säkerhet för, att Generalstaterna ej skulle hjälpa Danzig, Österrike eller

¹⁾ Se Huyberts rapport af den 6 febr 1658. Bilaga till Appelbooms bref.

²⁾ Aitzema anf. st. IX 204. Thurloe State Papers VI 873.

³⁾ Resolution af den 29 mars. Bilaga t. Apbms bref af den 12 juli. Se Thurloe State papers VI 874. Enl. Apbm var resolutionen endast fattad för att behaga »gemene man», som fruktade ett krig med Sverige.

Brandenburg. Hollands ständer ausågo dock, att Dorp fortfarande borde yrka på en ratifikation samt påvisa det orimliga uti Sveriges fordringar, hvilka icke kunde beviljas, förrän nolländarne voro säkra på sin sjöfart ¹⁾).

Den 12 juli n. st. instämde Generalstaterna i Hollands beslut. Rådspensionären de Witt talte nu som alltid om sin benägenhet att ratificera, likväl med elucidationer ²⁾).

Karl Gustaf yrkade på en ratifikation ej blott för att uppehålla den diplomatiska förbindelsen med Staterna, utan hos honom framträder vid denna tid en bestämd önskan att komma på det klara med Sveriges ställning till Generalstaterna. I sina bref till Appelboom af den 29 juni, 14 och 22 juli ³⁾), skrifver han, att han är fullt bestämd att ratificera Elbingertraktaten, men med det villkor, att Staterna lofva att ej hjälpa Brandenburg eller Danzig, utan på allvar blifva Sveriges vänner. I intet hänseende ansåg konungen några »elucidationer» behöfliga. Konungen ville därför, att Appelboom skulle inlemna memorial till Generalstaterna, däri han uttryckte konungens bestämda fordran af ett kategoriskt svar från Staterna.

Underhandlingarne med Dorp togo således ej någon allvarlig karaktär. Isbrants, som ledde underhandlingar med kurfursten af Brandenburg, sökte förgäfvos att un-

¹⁾ Apbms bref 15 juli. — Appelboom ger under denna tid allehanda råd angående ratifikationen. »Om E. M. ratificerar utan elucidationer, så kunde E. M. bemäktiga sig Danzig; möjligen måste E. M. härvid bruka våld. Staden finge då kanske hjälp af Generalstaterna, Elbingertraktaten blefve då bruten och ställningen blef klar». Apbms bref 12 april. »Man anser att E. M. skulle kunna genom flere skrivelser särskildt till sina vänner i Zeeland, Friesland och Gröningen samt genom en ratifikation hindra Generalstaterna från desperata konsillier». — »Man tror ej på Elbingertraktaten; man kunde gärna sluta en ny och då minnas Nova Svæcia». 3 juni.

²⁾ Apbms bref 16 aug. Resol. bilaga till Apbms bref.

³⁾ Riksreg.

derstödja Dorp ¹⁾. *Schlippenbach* förde underhandlingarne å den svenska sidan. Den 9 juli n. st. hade Dorp audiens hos konungen i Flensburg. *Schlippenbach* framhöll särskildt de svårigheter, som Danzigs fientligheter förorsakade svenskarne ²⁾. Ambassadören följde sedan Karl X, men fick endast det svar, att först skulle konungen erhålla traktatens ratifikation, sedan kunde elucidationerna afhandlas. Huru konungen tänkte sig om denna senare fråga, framgår af hans ofvan anförda bref till Appelboom. Dorp, som fått ytterligare order att påyrka ratifikationen ³⁾, envisades att erhålla ett annat svar. Konungen hänvisade honom då till Appelboom. Dorp för där- efter till Hamburg, hvarest han emottog underrättelse om det danska krigets utbrott ⁴⁾.

Appelboom hade emellertid i juni framlemnat ett memorial betygande konungens goda vilja ⁵⁾. Det följdes af ett af den 22 juli n. st., däri konungens uppfattning angående Staternas fordringar med bestämdhet uttalades ⁶⁾.

Staterna väntade en ratifikation, i stället kom underrättelsen om Karl Gustafs fredsbrött ⁷⁾. »Konglig majje- +

¹⁾ Man skylde i Haag på Dorps långsamhet. Apbms bref 26 juli. — Den 31 maj hade Dorp kommit till Wismar. Samma dag kom Isbrants dit från Berlin.

²⁾ Aitzema anf. st. IX 174. •

³⁾ Apbms bref 25 juli, Generalstaternas resol. af d. 12 och 25 juli.

⁴⁾ Isbrandt hade återvändt till Berlin. Se Aitzema anf. st. IX 177.

⁵⁾ Konungen måtte ha ansett Apbms första memorial alt för undvikande och obestämdt. Apbms bref 9 aug.

⁶⁾ Se Aitzema anf. st.

⁷⁾ Underrättelsen anlände genom ett bref från Korsör af den 8 aug. (Se Apbms bref 30 aug.) — Att v. Beuningen understödde danskarne i de svårigheter, de gjorde vid uppgörelserna efter freden i Roskilde, är bekant, och att det ej skedde utan hans regerings goda minne. Ytterligare upplysande härvidlag är följande utdrag ur Appelbooms bref af den 3 jan. 1659: Beuningen har för några dagar sedan bekant för de Thou att hafva förhindrat exekutionen på den Roskildske traktaten, nämligen angående passerandet af örlogsskepp i Östersjön, samt renunciationen af traktaten med andra makter,

stets descent på Zeeland har väckt själf hos de franske och engelske ministrarne en sådan alteration och confusion, att jag det intet nogsamnt utskrifva kan»¹⁾. Sündet kunde nu komma i svenskarnes händer, ty Danmarks svaghet var känd, och följderna häraf voro oberäkneliga.

Den 25 aug. n. st. beslöts, att skrivelser skulle af sändas till amiralitetet i och för anskaffande af fartyg²⁾. Den 31 aug. n. st. samlades Hollands ständer talrikt (50 personer) för att rådslå om de svenska angelägenheterna. Rådspensionären framhöll den fara, som nu hotade Holland, och att Danmarks öde lätt kunde blifva Hollands, samt att östersjöhandeln var nödvändig för Staterna i allmänhet. Det var därföre af stor vikt, att man skyndade till Danmarks hjälp. Dorp hade underrättat Staterna om fredsbrottet och på samma gång meddelat dem, att han skulle resa för att ratificera traktaten. Detta väckte åtlöje, men detta oaktadt ville man om möjligt komma öfverens i ratifikationsfrågan »för ärans skull».

Ett »avis» blef uppsatt att förse Glückstadt och ett par andra platser med några nödtorftigheter, såsom att ditsända 12,000 rdr i varor och en penningeförsträckning af 20,000 rdr. Vidare skulle 19 skepp göras färdiga och små fartyg uppställas i kanalen, samt besättningar utses af landkompagnierna (6,000 man)³⁾. Flere af de andra staterna funno det något djärft att öppna fiendtligheter emot Sverige, ty därtill syftade onekligen Hollands resolution, om ock de Witt förklarade, att det endast var för att hjälpa Danmark, ej för att bryta med Sverige, som dessa åtgärder vidtogos⁴⁾. Särskildt var

hvaruppå de Thou honom svarade: »Vous justifiez donc l'action du roi de Suède». •

¹⁾ Apbms bref 30 aug.

²⁾ Aitzema anf. st. IX sid. 88. Redan den 24 juli hade Staterna fattat ett beslut om utrustandet af fartyg, se konungens bref af den 30 aug.

³⁾ Apbms bref 2 och 6 sept.

⁴⁾ Apbms bref 16 sept. — Detta de Witts yttrande, som flere gånger uttalades, strider emot denne statsmans annars så uppriktiga

fruktan för England allmän bland de förenade provinsernas befolkning

Provinsen Friesland ankom omedelbart med sitt avis i frågan, och den 4 sept. n. st. instämde Staterna i Hollands resolutioner ¹⁾).

Detta var ovanligt hastiga beslut i detta land, och bidragande härtill var tvifvelsutän den omständigheten, att Sveriges oförsonlige fiende v. Beuningen återkommit till Haag den 1 sept. n. st. Det sades, att han lofvat sitt hufvud eller hjälp åt konungen af Danmark ²⁾), och ingen möda lemnade han ospard för att pådrifva rustningarne.

Att Karl Gustaf vid sitt nya danska fälttåg ville, så vidt möjligt var, undvika att ej Staterna skulle komma till Danmarks undsättning, framgår af hans bref till Appelboom af den 30 aug. Han lofvar, att Appelboom skulle få utdela en 10 à 20,000 rdr för att vinna anhängare och afvända en undsättning till Danmark. Han beder honom noga taga reda på de nederländska fartygen, huru många och huru stora de äro, för att, om möjligt är, kunna sedan bifalla Generalstaternas haudelsanspråk ³⁾).

och bestämde uppförande gent emot Sverige, hvarvid han afböjt i det längsta en »ruptur», liksom han insett, att en ratifikation af El-bingertraktaten måste förbinda Staterna att ej hjälpa Danzig, en uppfattning, som många af hans parti ej delade (se Apbms bref 23 mars 1657 m. fl.). »De Witt, en honorabel och förständig person», som Appelboom uttryckte sig (23 juli 1657), var ej den enda, som konungens fredsbrott vände ifrån Sveriges parti. »Nu hafven I äntligen fått ögonen öppna», lär Beuningen yttrat (Apbm 2 sept.) vid sin återkomst. En person, som under denna tid närmar sig det anti-svenska partiet för att följande år uppträda såsom svensk fiende, är sändebudet *Huybert*. — De Thou likaledes aflägsnar sig från Sverige. — Se Apbms bref.

¹⁾ Generalstaternas resolution af den 4 sept.

²⁾ Apbms bref 6 nov. — Beuningens ankomst kunde ej motvägas af ankomsten af den nederländske residenten i Helsingör, som blifvit väl emottagen af Karl X och som lugnade holländarnes fruktan i afseende å sundstullen, hvilken konungen nedsatt, samt berömde såväl konungen som Wrangel. Apbms bref 4 och 6 okt.

³⁾ Riksreg. Dessutom tillägger konungen egenhändigt: »skall Holländarne eller uthj Amsterdam någon particulier Persohn vin-

Han befäller ock Appelboom ha en »galliot» i ordning, hvarigenom konungen hastigt kunde underrättas om den nederländska flottans utlöpande.

Den 15 okt. skref konungen ytterligare ett bref, däri Staterna lofvas tullfrihet i sundet, halffri skeppsfrihet i de nyförvärfvade provinserna, upphäfvande af tjärkompagniet 1668 och handelsförmoner i Norge. Äfven kunde skeppsfriheten utsträckas till alla svenska hamnar ¹⁾.

Det var förgäfvets. En instruktion hade blifvit uppsatt åt Opdam den 7 sept. n. st.; den innehöll positiva order att hjälpa Danmark till att förblifva en själfständig stat ²⁾. På uppmaning af de brandenburgska sändebuden skärptes ytterligare dessa order, och flottan skulle ställas till kurfurstens af Brandenburg förfogande ³⁾.

Flottan lemnade likväl till följd af motvind ej Vlie förrän den 17 okt. n. st. Den var icke endast ibland de största, som utgått från de förenade provinserna, den var ock hvad utrustning och manskap angår ett föremål för beundran och stolthet ⁴⁾.

Brandenburg var nu den makt, som stod högst i Staternas ynnest, och man hoppades att genom denna

nass igenom thet iagh them antingen uppå Norschehandeln af Träwärke eller Tiahra Item om kopparen och järnet, som ther finnes att inkjopa, någon special frihet göra eller och under pretext uthaff åhrlig Tullfryhet giffva någon en honorabel pension åhrligen att kunna föra varur uthi mina länder och någon tull eller helfften så mycket däreöre giffva som andre, fast det till 10,000 eller 20,000 Rdr alltid löpa kunde.»

¹⁾ Riksreg. Den halfva skeppsfriheten gälde ej handeln mellan svenska hamnar.

²⁾ Urk. u. Act. VII sid. 138; Apbms bref 16 sept.

³⁾ Urk. u. Act. VII sid. 137, 140, 142. De brandenburgske sändebudens memorial af d. 11 okt. n. st., besvaradt genom Generalstaternas resol. af den 2 nov. n. st.

⁴⁾ Se Aitzema IX, 170. — Man var dock mycket orolig, när den skulle afsändas. — »Man delibererar än och flottan utlöper ej; själf de af Holland önska ibland att med bonne grace och godt maneer kunna innehålla deras flotta, som i Vlie ligger färdig.» Apbms bref 18 okt. — Weimans bref t. kurf. 14 okt. Man var bekymrad öfver, att dröjsmålet med flottan kunde tydas som ligkiltighet af Staterna.

makt kunna upprätthålla »balanceverket i Östersjön» ¹⁾. Deras önskan att af Danmark i Glückstadt bekomma en fast plats afböjde dock kurfursten ²⁾. Staterna å sin sida ville ej så nära förbinda sig med Brandenburg, att de skulle ingå i dess allians med kejsaren. Många, däribland de Witt, fruktade dels kurfurstens äregiriga planer, dels att detta kunde föranleda en öppen brytning med England och Frankrike ³⁾. De Witts uppfattning af, att en hjälpsändning till Danmark ej var ett fredsbrott med Sverige, kunde ej uppfattas af Karl Gustaf med hans djärfva och bestämda politik, och då han ej kunde erhålla Staterna till vänner, var han betänkt på att förekomma deras fiendtligheter och förklara dem krig. Saken debatterades i rådet, men Sveriges fiender voro så många, att man ej fann det rådligt att öka deras antal. Appelboom hade den 22 okt. erhållit order att lemna Haag. Han ansåg dock sin närvaro därstädes så behöflig, att han djärfdes motsätta sig konungens befallning och kvarstannade, hvilket åtgörande sedermera af konungen godkändes ⁴⁾.

Karl Gustafs ställning var, oaktadt de många segrarne, ej utan sina bekymmerfulla sidor under hösten 1658. Danskarnes hjältemod hejdade hans framgångar i Danmark, de eröfrade provinserna gjorde uppror, Brandenburg, Österrike och Polen bildade en fruktansvärd koalition. Englands inre svaghet efter Cromwells död i sept., Frankrikes opålitliga politiska planer under Mazarin kunde ej annat än göra dem till svaga bundsför-

¹⁾ Se ofvan anf. bref t. kurf. Urk. u. Act. sid. 137.

²⁾ Kurf. bref t. Weiman af d. 8 nov. Sist anf. st. sid. 146.

³⁾ Se sist anf. st. sid. 150, 172 m. fl. st. Under hösten hade det kejs. sändebudet *Fricquet* anländt till Haag, men rönt föga uppmuntran. De Witt fruktade för »gemene man» en anslutning till kejsaren, liksom han af fruktan för det oraniska partiet ej ville alt för mycket befordra kurfurstens planer. Det oraniska partiet var nu i hög grad uppretadt mot Sverige. — Se Apbms bref hösten 1658 passim.

⁴⁾ Se Pufendorff anf. st. V §§ 108—110. — Se konungens bref af den 22 okt., 29 nov. 1658, Riksreg.; och Apbms bref 10-jan. 1659.

vandter, äfven om ej Karl Gustafs själfständiga karaktär och politik alltid hade varit egnad att göra honom till en mindre värderad allierad. Frågan gälde, om Köpenhamn i längden kunde hålla stånd emot konungens anfall. Karl Gustaf intågade likväl ej i Köpenhamn. Staden blef undsatt af den nederländska flottan, som ankrade vid stadens redd den 29 okt. efter en ärofull strid med den svenska flottan.

Denna omständighet visar tillräckligt sauningen af det påståendet, att det var Staterna som i främsta rummet omtintgjorde Karl Gustafs planer om ett svenskt östersjövälde. De underhandlingar, som nu följa, äro egnade att ytterligare bekräfta detta uppfattning ¹⁾.

VII.

Genom den af Generalstaternas flotta vunna sjösegern var ett omslag i den europeiska politiken i mer än ett hänseende sköjbart.

Generalstaterna, fullt medvetna om segrans betydelse, voro beslutna att med kraft och själfständighet fullfölja den inslagna vägen. Nya hjälpsändningar skulle skickas till Norden. Sverige skulle om möjligt tvingas att antaga fredens i Brömsebro vilkor ²⁾, och underhandlingar, redan inledda med Danmark om erhållande af ersättning för

¹⁾ Utan att redogörelsen för de föregående underhandlingarne kan göra anspråk på fullständighet, måste likväl af flere skal de följande underhandlingarne blifva knapphändigare behandlade, särdeles då dessa mer än någon af de föregående äro talrika och nära sammanhängande med den allmänna europeiska politikens många förvecklingar.

²⁾ Apbms bref 25 okt., 18, 25 nov. 1658 samt 13, 20 och 24 jan. 1659.

den lemnade hjälpen, fortsättas ¹⁾). Å andra sidan ville ej Staterna öfverföra kurfurstens trupper till Danmark och närmare sluta sig till det brandenburgskt kejserliga partiet ²⁾).

Redan under sommaren 1658 hade beslut fattats att söka förmå England och Frankrike samverka till en för alla parter tillfredsställande fred vid Östersjön. Först efter sjösegern vid Köpenhamn lyssnade dessa makter till förslaget. Voro Staterna oroliga för, att den engelska flottan, som utlupit, skulle vålla dem afbräck ³⁾), var England i ännu högre grad oroligt för, att Staterna nu skulle vilja ensamma spela herrar vid Östersjön och sluta sig till kejsaren och Spanien. Frankrike delade denna oro, och de bägge makterna sammanlöt sig den 3 febr. i och för ordnandet af angelägenheterna i norden ⁴⁾). Boreel ifrån Paris och Nieuwport ifrån London meddelade, att de franska och engelska ministrarne närmast sig dem och begärt att få underhandla angående den nordiska politiken ⁵⁾). Likaledes fingo de Thou och Downing order att underhandla i Haag i samma ändamål ⁶⁾). En särskild komité tillsattes på deras begäran för att å Staternas vägnar föra dessa underhandlingar ⁷⁾). Dessa mötte dock allehanda svårigheter. Downing ville uppskjuta med ett beslut och motarbetades af de Thou; de Witt var orolig, för att intet beslut blef fattadt; Chari-

¹⁾ Generalstaterna önskade Tronhjems län, se *Daae* Nordmaends udvandr. t. Holland sid. 13; *Thurloe* anf. st. VII sid. 506 m. fl.; *Pufendorff* anf. st. Apbms bref 20 jan.

²⁾ *Droysen* anf. st. sid. 425; Apbms bref. Aitzema anf. st.

³⁾ Apbms bref 3 och 6 jan. 1659. Den 27 jan. skickades ock befallning, att flottan i sundet skulle återvända, hvilken befallning dock genast återkallades. Apbms bref 31 jan. Urk. u. Actenst. VII 173. — Staternas resol. af 1 juni, 12 juli 1658.

⁴⁾ Apbms bref 24 febr.

⁵⁾ Apbms bref 17 febr. och 17 mars.

⁶⁾ Om alla dessa underhandlingar fick Apbm noga underrättelse genom Downing. Se Apbms bref passim.

⁷⁾ Apbms bref 18 april.

sus var missnöjd öfver det beslut, som var påtänkt ¹⁾, och Braudenburg var missnöjdt med hela underhandlingen ²⁾.

Ibland de fordringar, som framställdes för Karl Gustaf, var en ratifikation af Elbingertraktaten ³⁾.

De tre makternas förhandlingar ledde dock slutligen till afslutande af traktaten af den 11 maj, känd under namn af *konsernten i Haag*. Roskilderfreden skulle gälla med undantag af dess 3 § om flottornas utestängning. England hade i och med denna öfverenskommelse afsagt sig de frestande anbud, Karl X gjort denna makt, och den flotta, som det afsändt till sundet, var således där för att bevaka den holländska flottan, som kommit dit, och ej för att hjälpa Sverige. Det oaktadt ville ej Karl X gå in på makternas villkor, lika litet som Fredrik III ⁴⁾.

Frankrikes krig med Spanien var ock nära sin afslutning, hvilket minskade denna macts svenskvänlighet. Med Rikard Cromwells fall i England försvagades ock det svensk-vänliga partiet därstädes, och en större endrägt blef rådande mellan Frankrike, England och Staterna. Denna endrägt uppenbarade sig i den andra konsernten af den 14 juli och än mer i den tredje af den ~~14~~ ¹⁵ juli ~~aug.~~ — Sverige skulle återlemna Trouhjems län och Bornholm och tvingas att antaga Elbingertraktaten med alla elucidationer.

¹⁾ Frankrike och England hade näml. fasthållit vid Roskildertraktaten med modifikationer såsom utgångspunkt. »Den de nog kunde fått makterna förutan», sade Rosenvinge. Apbms bref 3 jan. 1659). Apbms bref 4 och 7 april.

²⁾ Apbms bref 21, 28 april. — Urk. u. Act VII passim.

³⁾ De Thou gjorde förfrågning hos Appelboom angående densamma, hvarvid denne meddelade, att han ansåg konungen nu lika litet angelägen om traktaten som om dess elucidationer. Apbms bref 12 maj.

⁴⁾ Om konserterna i Haag se Urk. u. Actenst. VII sid. 192 och följ. Carlson anf. st. sid. 409. — Den nederl. flottan utlöpte den 20 maj under Reuter, hvars instruktion var liksom Opdams riktad mot Sverige. Se Apbms bref 18 april och 19 maj.

Utom dessa underhandlingar och den ofvannämnda flottan hade äfven Staterna genom afskickandet af sändebud till danske och svenske konungen vetat att bevaka sina intressen. Den 5 april n. st. framställdes en instruktion för bemälte »extra ordinarie deputerade, Huybert och Slingelandt», till Karl X ¹⁾. De skulle söka medla mellan de stridande, se till, att handeln ej genom något fredsslut blef lidande, och i detta hänseende ingenting underlåta för att erhålla de bästa möjliga villkor. Elbingertraktaten med elucidationer skulle gifvas dem i handom ²⁾, och kurfursten och Danzig skulle inneslutas enligt en resolution af den 9 aug. förra året.

Slingelandt afreste den 19 maj n. st., och underhandlingar inleddes mellan svenske kommissarier ³⁾ och de nederländske deputerade i Croneborg.

I frågan om Elbingertraktaten ville nederländerna, att man skulle börja, där man slutat förra året i Preussen. Karl X motsatte sig detta bestämdt. Konungen ville, att fördraget skulle föregås af en »reconciliatio», Staterna ansågo det alldeles onödigt, då de ansågo sig aldrig varit Sveriges fiender ⁴⁾.

Emellertid underkastade sig Fredrik III de sista Haagerkonserternas bestämmelser, och Karl Gustaf, om-

¹⁾ Finnes ss. bilaga t. Apbms bref. Apbm 4 april: »När jag tenderade att bekomma bemälte instruktion, svarades mig, att det skulle nu falla mäktigt svårt och farligt, efter Dorp hade här åtskilliga gånger berättat, att vid E. M. hof intet hölles sekret, och att E. M. finge sådana sekrete akter härifrån». — Icke desto mindre sänder Apbm instruktionen den 21 april. — Slingelandt skulle sändas, ty man ansåg honom vara behaglig för konungen.

²⁾ Den samma ratifikation som Dorp haft.

³⁾ Därtill utsågos Rosenhane, Coyet, Soop och Ehrensten.

⁴⁾ Se K. M. bref t. Apbm 16 juni i K. M. bref t. Apbm 1654—1669. R. A. Nederländerna rådgjorde med sina embetsbröder i Köpenhamn, hvilket ej underlättade förhandlingarne. Konungen klagade öfver Opdam. I Haag sade man ock, att man ej hade honom i sina händer, hvilket vore enligt Apbm »belle raillerie». Apbms bref 21 april.

gifven af faror på alla håll, såg sig nödsakad att underkasta sig makternas önskan. Karl X ville dock göra ett försök att vinna Generalstaterna, sedan allt hopp om att vinna England strandat. *P. J. Coyet* afsändes till Haag såsom extra-ordinarie ambassadör ¹⁾). Alla de lysande villkor, konungen erbjudit England, erbjödös nu åt Staterna. Dessa ansågo dock planerna för äfventyrliga, litade ej på Karl Gustaf och fruktade England. Ambassaden blef således utan resultat.

Den 25 aug. sammanträdde också utanför Köpenhamn danska och svenska underhandlare, med de nederländska, engelska och fransyska medlarne. Vid de vidlyftiga underhandlingar, som nu följde och som fortsattes, ehuru ej utan afbrott, efter Karl X:s död, till den s. k. freden i Köpenhamn 1660, visade sig de nederländske sändebuden såsom ifriga befordrare af Danmarks intressen och underlätö ingenting, som kunde undergräfvat den svenska makten ²⁾).

Äfven särskilda underhandlingar fördes mellan Staternas underhandlare och de svenske enligt de förras instruktion. Då Karl X ställning efter hans nederlag på Fyn blifvit ytterligare tryckt, sökte han att vinna Staterna genom att gå deras önsknings till mötes i afseende på Elbingertraktaten och elucidationsfrågorna. Staterna å sin sida, hvilkas medlarkall ej var fullt erkänt af de andra makterna, önskade ock ifrigt ett afslutande af bemänte traktat och visade sig därför i så måtto tillmötesgående, att de först uppsatte såsom ko-

¹⁾ Om Coyets beskickning se *Cronholm*: Den europ. polit. inflytande etc. 1657—1660 sid. 188 och följ. — Äfven danskarne skickade särskilda underhandlare till Haag för att motarbeta Coyet. — *Cronholm* följer danska ministerrelationerna i sin utförliga framställning. Hans instruktion är af den 27 aug., men först i nov. anlände han t. Haag.

²⁾ Om dessa underhandlingar se *Pufendorff* anf. st. VI §§ 46 och följ. *Granlund*: Guineakompagniet i Historiskt Bibliotek 1879 och *Cronholms* anf. arbete. Ingenstädes finnes dock en utförligare relation öfver dessa förhandlingar, för såvidt de rörde Elbingertraktaten.

nungen begärde ett »instrumentum reconciliationis, hvar-
 efter konungen, som då befann sig i Helsingör, under-
 tecknade Elbingertraktaten och de elucidationer ¹⁾ af den-
 samma, som blifvit uppsatta af Staternas ambassadörer i
 Thorn, med undantag af punkten angående de monterade
 skeppens likställighet med de öfriga. Genom dessa elu-
 cidationer blefvo nederländske köpmän gynnade framför
 alla andra utlänningar, de tullumgälder, som tillkommit
 sedan 1640, skulle erläggas till lika belopp af svenskar
 och af Generalstaternas undersåtar och intet undantag
 kunde härvidlag gifvas. Hvad kompanierna angick
 skulle ej deras privilegier utsträckas till varor, som ägdes
 af medlemmarne af dessa kompanier. Staternas friheter
 skulle gälla i alla svenska provinser. Skeppsafgiften be-
 stämdes för införseln till Sverige efter 1645 års taxa,
 hvarigenom utländskt gods förtullades med en dukat mera
 för 100 dalers värde, än hvad som erlades, då varorna
 infördes på monterade svenska fartyg. Omonterade be-
 talte för samma varuvärde $\frac{1}{2}$ dukat mindre än utlän-
 dingar. Utförseltullen skulle ock på liknande sätt gra-
 deras. Tullistan af 4 mars 1640 jämte tillägg insere-
 rades i fördraget. Danzigs inklusion blef obligatorisk.

Elucidationerna utjämnade dock ej det spända för-
 hållandet mellan makterna. Nederländerne motarbetade
 fortfarande svenskarne, och regeringen i Haag dröjde
 ännu ett par månader med ratificerandet af traktaten.
 Elucidationerna väckte de andra makternas afund, tryckte
 på den svenska handels utveckling och blefvo äfven un-
 der följande tid föremål för vidlyftiga underhandlingar.

Karl Gustaf hade till fullo insett det ofördelaktiga
 i nämnda elucidationer, endast af tvång underskref han
 dem, och vi veta, att de få månader, som han ännu lefde,
 sökte han att fullfölja en kraftfull svensk krigspolitik,
 hvilken skulle fråurycka de europeiska makterna, särskildt
 Staterna, de fördelar öfver Sverige, som de under den sista
 tiden vunnit.

¹⁾ Finnas tryckta hos *Dumont* anf. st. VI II 293—295.

RÄTTELSER.

Sid.	17	rad.	1	nedifrån	står	24	bör vara	124.
"	23	"	9	"	"	286	"	" 266.
"	26	"	5	uppiifrån	"	Stadet	"	" Stade.
"	27	"	9	nedifrån	"	478	"	" 458.
"	30	"	4	"	"	¹⁾ Wicquefort	"	" ¹⁾ Apbms bref
						anf. st. 370		27 aug. 1655.
"	31	"	1, 2	"	"	III 1245	"	" VIII 492.

Förteckning å i afhandlingen anförda källor.

Tryckta handlingar.

Archives de la maison d'Orange. Deuxième série.

Becker, P. W., Samlinger til Danmarks Historie under Kong Frederik III:s Regiering af udenlandske Archiver. Kjöbenhavn 1847.

De Witt, J., Brieven, s'Gravenhage 1725.

Dumont, Corps diplomatique.

Fryxell, A., Handlingar rörande Sveriges Historia.

Gustaf I:s Registratur.

Handlingar rörande Skandinaviens historia.

Kongl. Bibliotekets Samlingar rörande utländska makter 1656—1658.

von Stiernman, A. A., Samling utaf kongl. Bref, Stadgar och Förordningar angående Sveriges rikets commerce, politie och oeconomie. Stockholm 1750.

Sveriges Officiella Statistik år 1879. Q. Skogsväsen I.

Thurloe, J., A Collection of the State Papers. London 1742.

Urkunden und Actenstücke zur Geschichte des Kurfürsten Friedrich Wilhelm von Brandenburg. Berlin.

Äldre och yngre bearbetningar af källor.

van. Aitzema, L., Historie of Verhael van saken van Staet en Oorlogh. s'Gravenhage 1664.

Allen, C. F., De tre nordiske Rigers Historie. Kjöbenhavn.

- Altmeyer*, Historie des relations commerciales et diplomatiques des Pays-Bas avec le Nord de l'Europe.
- Annerstedt, C.*, Upsala universitets historia.
- Arend*, Allgemeene Geschiedenis des Vaderlands, (Na diens overlijden achterensvolgens bewerkt door O. v. Rées en W. G. Brill.)
- Carlson, F. F.*, Sveriges historia under konungarne af Pfalziska huset.
- Cronholm, A.*, Den europeiska politikens inflytande på kriget och underhandlingarne mellan Sverige och Danmark under åren 1657—1660.
- Cussy*, Causes célèbres du droit maritime. 1856.
- Daae, L.*, Nordmænds udvandringer til Holland og England i nyere Tid. Christiania 1880.
- De Geer*, Lodewijk de Geer, eene Biidrage tot de Handels-geschiedenis van Amsterdam. 1834.
- Droysen, I. G.*, Geschichte der Preussischen Politik.
- Fridericia, I. A.*, Danmarks ydre politiske Historie i Tiden fra Freden i Lybeck til Freden i Prag (1629—1635). Kjöbenhavn 1876.
- „ — Danmarks ydre politiske Historie i Tiden fra Freden i Prag til Freden i Brömsebro (1635—1645). Kjöbenhavn 1881.
- Obs.* Dessa båda arbeten äro i afhandligen angifna med I och II.
- Fyhrwall, O.*, Bidrag till Svenska Handelslagstiftningens historia I. Tjärhandelskompanierna. Stockholm 1880.
- Gralath, D.*, Versuch einer Geschichte Danzigs. Königsberg 1790.
- Granlund, V.*, Svenska Afrikanska kompaniets historia. Stockholm 1879.
- Groen van Prinsterer, G.*, Handboek der Geschiedenis van het Vaderland. (Van den Vrede van Munster tot den Vrede van Utrecht.) Leiden 1843.
- Hallenberg*, Svea Rikes Historia under konung Gustaf Adolf den stores regering. Stockholm.

Hammarstrand, S. F., Historisk framställning af förhandlingarne om Sveriges deltagande i trettioåriga kriget. Upsala 1855.

Hammarström, Om freden vid Brömsebro 1645. Lund 1873.
van Hoeven, Bydrage tot de Geschiedenis van der Sondtol. 1855.

Laspeyres, E., Geschichte der Volkswirtschaftlichen Anschauungen der Niederländer und ihrer Litteratur zur Zeit der Republik. Leipzig 1863.

Löschin, Geschichte Danzigs.

Motley, History of the rise of the dutch Republic.

Odhnér, C. T., Sveriges inre historia under Drottning Kristinas förmyndare. Stockholm 1865.

— „ — Sveriges deltagande i Westfaliska fredskongressen.

— „ — Svenska Städernas och Borgareståndets historia före år 1633.

Palmén, E. G., Historisk framställning af den svensk-finska handelslagstiftningens utveckling från Gustaf Wasas regering till 1766. Helsingfors 1876.

Pufendorff, S., De rebus gestis Caroli Gustavi. 1697.

Ranke, L., Englische Geschichte vornemlich im sechszehnten und siebzehnten Jahrhundert. Berlin 1861.

Schröder, Christer Bondes ambassad till England 1655.

Schybergson, M. G., Underhandlingar om en evangelisk allians 1624, 1625.

— „ — Sveriges och Hollands diplomatiska förbindelser 1621—1630.

Tegel, E., Her Gustaffs Historia. 1622.

Wiberg, Louis de Geer et la colonisation Wallonne en Suède. 1876.

Whitelocke, B., Dagbok öfver dess ambassade till Sverige åren 1653 och 1654. Öfversatt från engelskan. Upsala 1777.

Wicquefort, A., Histoire des Provinces unies des Pays-Bas. Amsterdam.

— „ — L'ambassadeur et ses fonctions.

- Vreede, G. W.*, Nederland en Zweden in Staatskundige betrekking. Van Gustaaf Wasa tot Gustaaf Adolf (1523—1611). Utrecht 1841.
- „ — Inleiding tot eene Geschiedenis der Nederlandsche diplomatie. Utrecht 1856.

Otryckta handlingar.

I Riksarkivet.

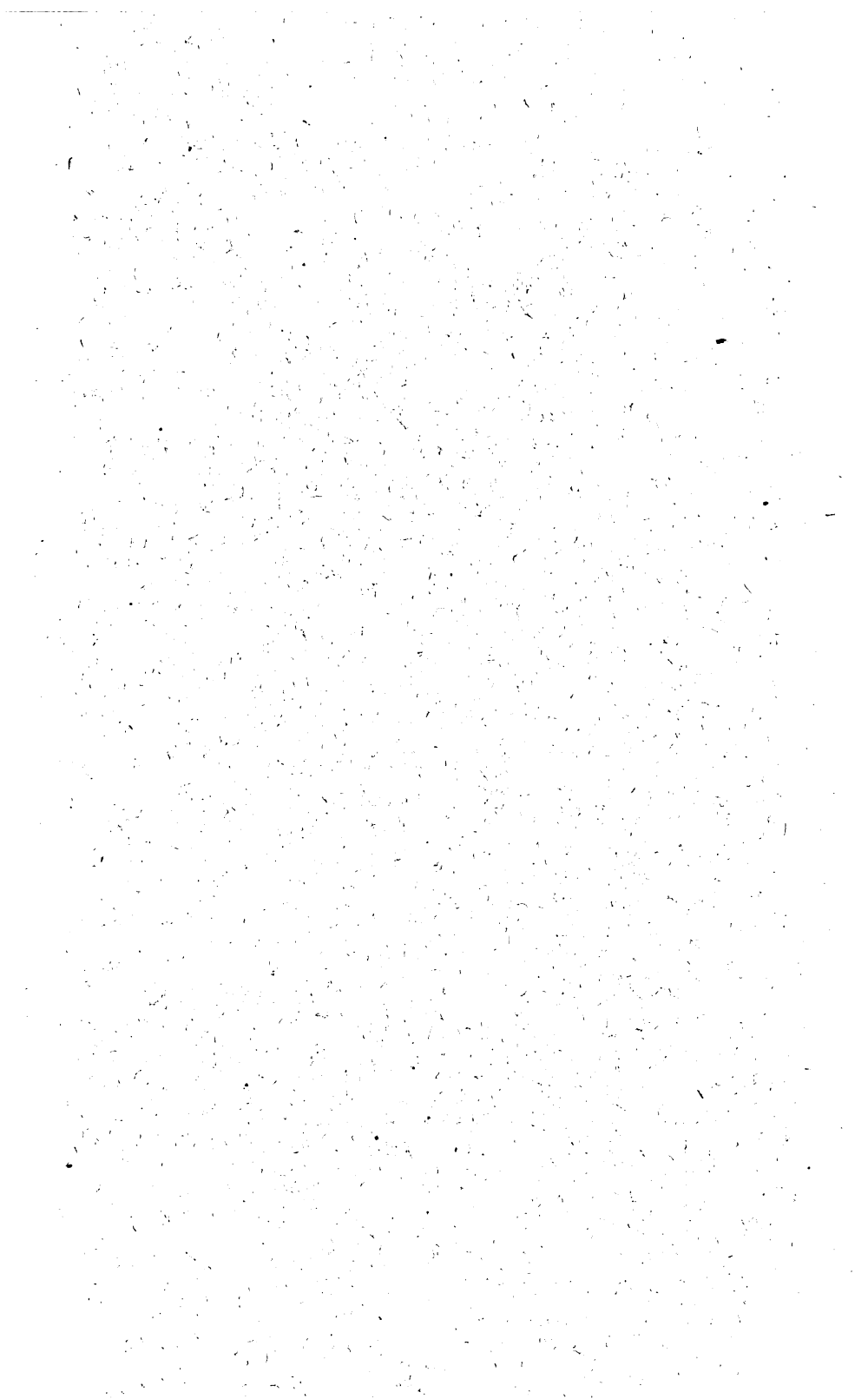
- Riksregistraturen, 1655—1658.
- Erik Oxenstiernas bref till Rådet.
- Handlingar höfande till Elbingertraktaten (Hollandica)
- Svenska Residenten Appelbooms brefväxling
med Konungen och Rådet åren 1655—1659,
18 volymer ”
- Bref från Appelboom till Magnus Gabriel de
la Gardie, 1655—1660. ”
- Bref från Appelboom till Sten Bjelke, 1655—
1660. ”
- Konung Karl Gustafs bref till Appelboom ”
- Gustaf Sparres bref 1655. ”
- Generalstaternas bref. ”
- L. de Geers, P. Trotsigs och Martensons bref ”
- Handlingar rörande Nederländernas
historia, 1654—1656. (Oxenstiernska saml.)
- Bref till Erik Oxenstierna ”

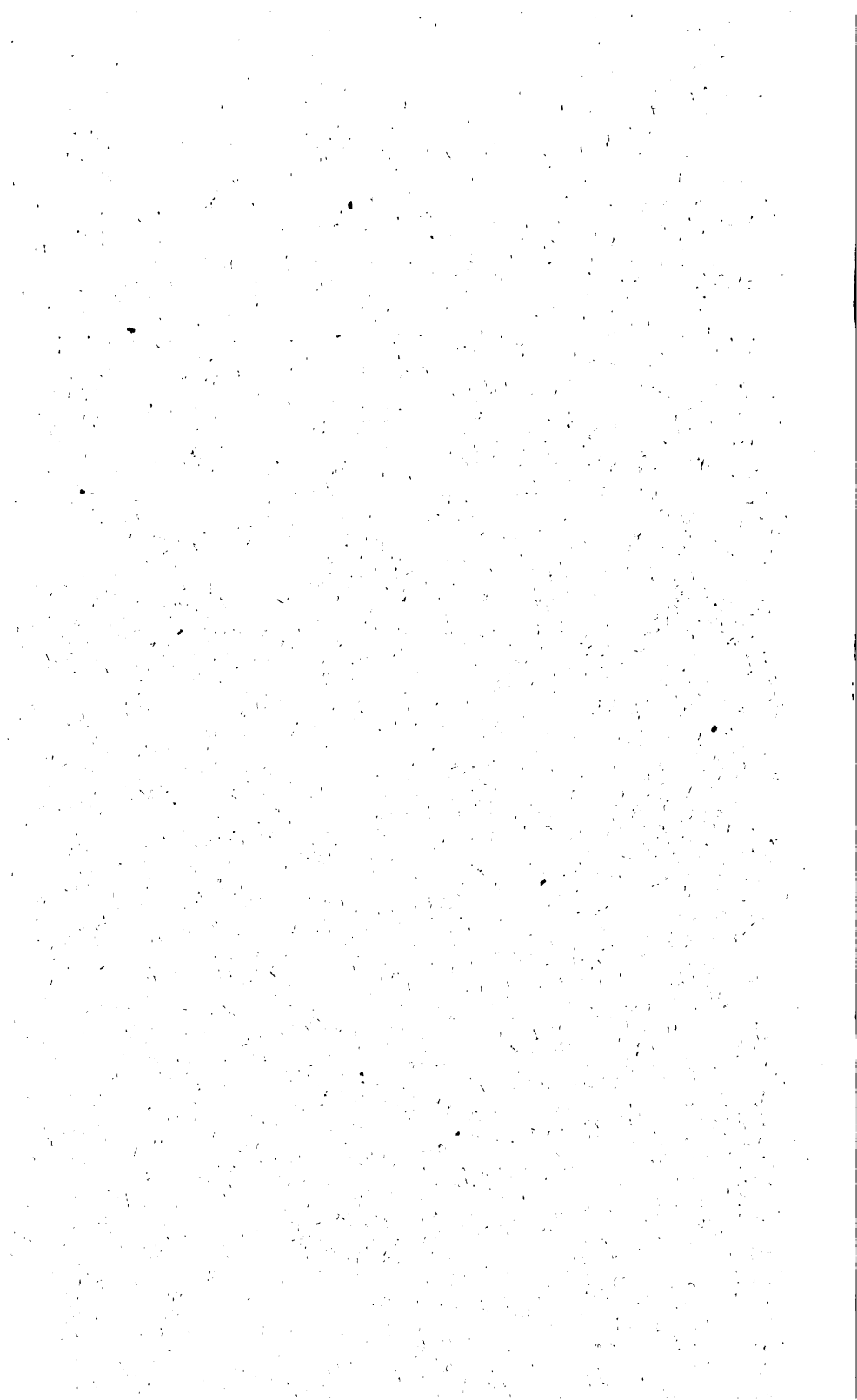
I Kammararkivet.

- Kongl. Bref från år 1655.
- Licent-lista från Elbing år 1657.

I Upsala Universitets Bibliotek.

- Nordinska samlingen.
- Konung Karl Gustafs relation till ständerna 1659.

11

